

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ – ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΕΠΕΤΕΙΑΚΟΣ
ΤΗΣ ΔΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΜΑΚΕΔΟΝΩΝ
ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ 1916-1918

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΛΕΤΣΙΟΥ - ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΑΘΗΝΑ 2017

Έκδοση:

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

(Ι.Α.Ε.Σ. - Μ.)

Ίμβρου 35, Τ.Κ. 11361 Αθήνα - τηλ. και fax 2103218207

ISSN 0488-3691

Σωματείο μη κερδοσκοπικό

Εγκεκριμένο με τις υπ' αριθμούς 12751/1952, 671/1972 και 4037/2005

Αποφάσεις του Πρωτοδικείου Αθηνών και
καταχωρημένο στο οικείο βιβλίο των Σωματείων τού Πρωτοδικείου Αθηνών
με αύξοντες αριθμούς 7244/1953 και 2318/1972 αντίστοιχα.

Επιμέλεια - Διορθώσεις:

Θωμάς Π. Πέννας

τ. Δικηγόρος Αθηνών στον Άρειο Πάγο και
το Σ.τ.Ε., Ιστορικός Ερευνητής, Πρόεδρος της
Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρίας Σερρών
- Μελενίκου και

Ελένη Λέτσιου-Κορομηλά

Παλαιογράφος, Συγγραφέας, Συνεργάτης τής
Βιβλιοθήκης τής Βουλής τών Ελλήνων, Γενική
Γραμματέας τής Ιστορικής και Λαογραφικής
Εταιρίας Σερρών - Μελενίκου.

Ηλεκ. σελιδοποίηση:

Ασπασία Ν. Χαραλαμπάκου

Επιμέλεια εκτύπωσης

Αναστάσιος Ν. Πατραμάνης

και βιβλιοδεσία:

Μέλος τής Ιστορικής και Λαογραφικής
Εταιρίας Σερρών - Μελενίκου

Το παρόν έργο, αποκλειστικής πνευματικής ιδιοκτησίας τής Ι.Α.Ε.Σ. - Μ., το οποίο εκδόθηκε τον Απρίλιο του 2017 σε 500 αντίτυπα, υπάγεται και προστατεύεται από τον εκάστοτε ισχύοντα σχετικό ελληνικό νόμο (ήδη Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί) και τις σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς τη σαφή γραπτή άδεια της εκδότριας, η με οποιονδήποτε γενικά τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει κάθε αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισιμό, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή (π.χ. ηλεκτρονική, μηχανική) και η εν γένει χρήση και εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους τού παρόντος έργου.

Περιεχόμενα

ΤΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΝΑΚΟΥ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ 1917-1918

<i>Εισαγωγή:</i>	Θωμάς Π. Πέννας	9
<i>Βιογραφικά Αθανασίου Βανάκου:</i>	Ανδρέας Π. Σταματόπουλος	21
<i>Περιγραφή και Σχολιασμός των Τετραδίων - Ημερολογίων:</i>	Ελένη Λέτσιου - Κορομηλά	25
<i>Μεταγραφή Ημερολογίων:</i>	Ελένη Λέτσιου - Κορομηλά	31
<i>Ομοιότυπα Τετραδίων - Ημερολογίων</i>		69

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Θωμάς Π. Πέννας	
<i>I. «Αιχμάλωτοι», «Ομηροί» και άλλα...</i>	127
<i>II. Εικόνες από το τέλος της Δεύτερης Βουλγαρικής Κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία (Σεπτέμβριος 1918 - Απρίλιος 1919)</i>	137
<i>III. «Υπέρ Αιχμαλώτων» Συμπλήρωμα</i>	167

ΧΡΟΝΙΚΑ

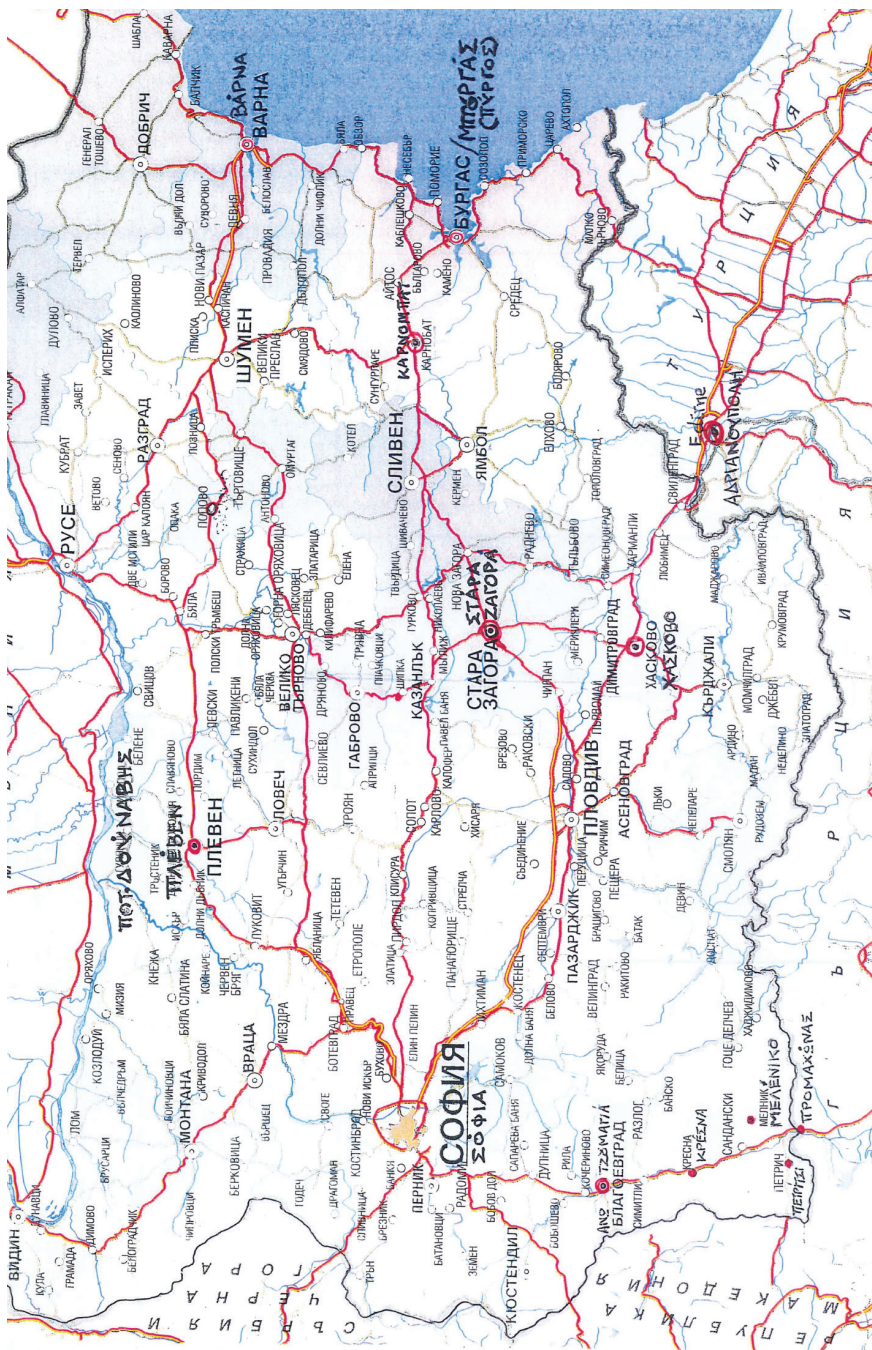
<i>Διοικητικό Συμβούλιο και Ελεγκτική Επιτροπή 2016-2019 της Ι.Α.Ε.Σ. - Μ.</i>	189
--	-----

ΧΟΡΗΓΟΙ

191

**ΤΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΝΑΚΟΥ
ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ 1917-1918**

Ο χάρτης της Βουλγαρίας είναι πρόσφατος και πολλές ονομασίες έχουν αλλάξει από το 1917-1918.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την 28η Ιουνίου 1914 στο Σαράγεβο της Βοσνίας δύο εύστοχοι δολοφονικοί πυροβολισμοί –κατά του Διαδόχου τού Αυστροουγγρικού Θρόνου, Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου και της συζύγου του Σοφίας– οδήγησαν, ένα μήνα μετά, στην έναρξη του Μεγάλου (Α΄ Παγκοσμίου) Πολέμου.

Κατόπιν ανυπολόγιστων καταστροφών και νεκρών, που ξεπέρασαν τα είκοσι εκατομμύρια, ο πόλεμος τελείωσε (11.11.1918) με τη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων της Αντάντ (Entente Cordiale / Εγγάρδια Συνεννόηση) Αγγλίας – Γαλλίας – Ρωσίας, στην οποία είχε προσχωρήσει και η Ιταλία, επί των Κεντρικών Δυνάμεων της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, με τις οποίες είχε συμμαχήσει και η Τουρκία.

Η Βουλγαρία, επί ένα και πλέον χρόνο από την έναρξη του πολέμου, διαπραγματευόταν σκληρά και με τις δύο εμπόλεμες παρατάξεις για τα οφέλη που θα είχε από τη σύμπραξή της με μία από τις δύο. Τελικά συμάχησε με τις Κεντρικές Δυνάμεις και περί τα μέσα Οκτωβρίου 1915 επιτέθηκε στη Σερβία, η οποία ήδη κατέρρεε από την απειλή των Γερμανών, αφού προηγουμένως είχε αντιμετωπίσει νικηφόρα τρεις επιθέσεις των Αυστριακών.

Αμέσως η Αντάντ, για να βοηθήσει τους συμμάχους της Σέρβους, αποβίβασε στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη –χωρίς την έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης– και έτσι δημιουργήθηκε το «Μέτωπο της Θεσσαλονίκης», το οποίο μετέπειτα ενισχύθηκε, επεκτάθηκε ανατολικά μέχρι τον ποταμό Στρυμόνα και αποκλήθηκε «Μακεδονικό».

Το 1916 μπήκε ζοφερό. Ο πόλεμος μαινόταν, τα Βαλκάνια αποτελούσαν ένα σημαντικό μέτωπό του και στο εσωτερικό της Ελλάδας, που βρισκόταν στο κέντρο της Βαλκανικής δίνης, η διαφωνία τού Πρωθυπουργού Βενιζέλου με τον Βασιλέα Κωνσταντίνο για την ακολουθητέα εξωτερική πολιτική οδηγήθηκε στην κορύφωσή της. Η ρήξη τους εξελίχθηκε – μετά και τις αυθαίρετες ενέργειες Αντάντ και Κεντρικών Δυνάμεων σε βάρος της Ελλάδας – σε ακραία μετωπική σύγκρουση, δημιούργησε στον αθώο λαό σύγχυση, άγχος και ανασφάλεια και τον οδήγησε με εξωφρενικό

φανατισμό στον πολύχρονο καταστρεπτικό «Εθνικό Διχασμό».

Η Ελλάδα, με τη μέχρι τότε ασταθή δήθεν ουδετερότητά της, που απαιτούσε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, μπήκε σε μία σπάνια πολύπλοκη, ιστορικά σουρεαλιστική, περίοδο –ίσως γι' αυτό να αποφεύγεται ευρύτερα η προσέγγισή της– και έφτασε μέχρι του πρόσκαιρου τριχασμού της και του κινδύνου απώλειας των κερδών των Βαλκανικών Πολέμων.

Το πρωί της 26^{ης} Μαΐου 1916 γερμανική φάλαγγα ακολουθούμενη από δύναμη βουλγαρικού στρατού δύο ταγμάτων εμφανίστηκε προ του οχυρού Ρούπελ και απαίτησε την παράδοσή του. Από το αρχηγείο της εκεί Ελληνικής Μεραρχίας δόθηκε εντολή στη φρουρά να αντισταθεί, όμως το βράδυ η Ελληνική Βασιλική Κυβέρνηση Σκουλούδη έδωσε εντολή στον φρούραρχο Ταγματάρχη Μαυρουδή να παραδώσει αμαχητί το οχυρό... Η παράδοση αυτή προκάλεσε πανελλήνια συγκίνηση και αγανάκτηση και απασχόλησε έντονα Έλληνες και ξένους μέχρι το 1935!

Τρεις περίπου μήνες μετά την κατάληψη του Ρούπελ, στις 17 Αυγούστου, η Γερμανία ανακοίνωσε στην Ελληνική Βασιλική Κυβέρνηση ότι για στρατιωτικούς της λόγους έπρεπε να επεκτείνει προσωρινά τη ζώνη κατοχής της και αμέσως Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα εισέβαλαν αυθαίρετα στην Ανατολική Μακεδονία (Νομούς Σερρών, Δράμας και Καβάλας) και την κατέλαβαν αμαχητί, με κατακλείδα την παράδοση των δύο τρίτων (το υπόλοιπο διέφυγε) του Δ' Ελληνικού Σώματος Στρατού στους Γερμανούς και την πρωτοφανή «απαγωγή» και εγκλεισμό του στο Γκαίρλιτς της Πρωσικής Σιλεσίας, κατά τα μέσα Σεπτεμβρίου 1916.

Αμέσως η κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας, από τον ποταμό Στρυμόνα μέχρι τον ποταμό Νέστο, παραχωρήθηκε από τους Γερμανούς στους Βουλγάρους με ειδικές συμφωνίες. Υπ' όψιν ότι και το 1941 οι Βούλγαροι παρομοίως απέκτησαν αμαχητί από τους Γερμανούς την κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης¹.

Και στις δύο περιπτώσεις οι Βούλγαροι δεν ήταν ικανοποιημένοι με τον όρο «κατοχή», που είχαν διατυπώσει οι Γερμανοί στα κείμενα των συμφωνιών εκείνων, και επέμεναν ότι τα εδάφη αυτά τούς επιστράφηκαν με ειρηνικό τρόπο ως ανήκοντα σε αυτούς εθνολογικά και δικαιωματικά²! Είναι άξιο προσοχής ότι το ευτελές αυτό επιχείρημα προβάλλεται και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα από Βουλγάρους ιστορικούς, πολιτικούς και ικανό αριθμό λοιπών πολιτών³... Επιχείρημα που τροφοδοτεί συνέχεια τη συλλογική

βουλγαρική συνείδηση μέσα και από σχετικά δημοσιεύματα.

Ήδη το 1916, η Βουλγαρία γνώριζε ότι, για να μπορέσει να κρατήσει τα παραπάνω εδάφη, την κατοχή των οποίων της είχαν παραχωρήσει οι Γερμανοί, και να διατηρήσει την έξοδό της στο Αιγαίο, έπρεπε να αλλοιώσει και να νοθεύσει την πραγματική εθνολογία τους. Έτσι άρχισε αμέσως να εφαρμόζει σχέδιο εξόντωσης του ντόπιου ελληνορθόδοξου κυρίως πληθυσμού, φθάνοντας σε εσχατιές παραβιάσεων του Διεθνούς Δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα της Σύμβασης της Χάγης του 1907 περί του Δικαίου του κατά Ξηράν Πολέμου, την οποία είχε συνυπογράψει με άλλα 39 κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα⁴.

Για την πληρέστερη αιτιολόγηση του σχεδίου της εκείνου, η Βουλγαρία βασίστηκε στον νομικίστικο ισχυρισμό ότι δεν είχε υποχρέωση να συμμορφωθεί με το Διεθνές Δίκαιο του Πολέμου, επειδή, κατά το έωλο επιχειρημά της, η Μακεδονία και η Θράκη τής ανήκαν εθνολογικά κι έτσι εφάρμοσε αμέσως το Βουλγαρικό Δίκαιο (το οποίο κι αυτό συνεχώς παραβίαζε) και εγκατέστησε στα κατεχόμενα εδάφη βουλγαρικές Αρχές, υπαλλήλους, εκπαιδευτικούς, ακόμα Εξαρχικούς παπάδες και ψάλτες.

Τα μέτρα που εφάρμοσαν οι Βούλγαροι κατά του ντόπιου άμαχου πληθυσμού ήταν: τρομοκρατία – αγγαρείες χωρίς αμοιβή και εκβιασμοί – κλοπές, ληστείες και λεηλασίες – αυθαίρετες επιτάξεις και καταστροφές χωριών (σε σύνολο 439 κατεχομένων πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών ξεθεμελιώθηκαν, χωρίς στρατιωτικό λόγο, πλέον των 100)– αναίτιες συλλήψεις και βασανιστήρια – βιασμοί, υποχρεωτική πορνεία και αρπαγές ανηλίκων. Όμως, τα σημαντικότερα ήταν εκείνα της οργανωμένης λιμοκτονίας (με συστηματική έλλειψη τροφής και νερού)⁵ και της αιχμαλωσίας αντρών και γυναικοπαίδων όλων των ηλικιών, κατά την οποία οι αιχμάλωτοι μεταφέρονταν στη Βουλγαρία και υποβάλλονταν σε εξοντωτική εργασία κάτω από απάνθρωπες συνθήκες.

Οι αιχμάλωτοι προέρχονταν από τον ντόπιο –κυρίως τόν Ελληνορθόδοξο– άμαχο πληθυσμό. Στρατιωτικοί αιχμάλωτοι δεν υπήρξαν, γιατί όλοι οι Έλληνες στρατιωτικοί τής Ανατολικής Μακεδονίας ανήκαν στο Δ΄ Σώμα Στρατού, το οποίο είτε οδηγήθηκε από τους Γερμανούς στο Γκαϊρλιτς της Πρωσίας, είτε διέφυγε στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα.

Οι άμαχοι / πολιτικοί αιχμάλωτοι προέρχονταν από όλο το εύρος των κοινωνικών στρωμάτων, από ανώτατους Άρχοντες (No-

μάρχες, Δημάρχους κ.τ.λ.) και όλους τους άλλους κρατικούς λειτουργούς, από επιστήμονες και επιχειρηματίες μέχρι απλούς ανθρώπους του μόχθου και γυναικόπαιδα· επίσης από απλούς ιερείς και μοναχούς μέχρι Μητροπολίτες.

Το μέτρο τής αιχμαλωσίας διακρίνεται σε δύο περιόδους: εκείνη που προηγήθηκε και εκείνη που ακολούθησε την κήρυξη του πολέμου από την Ελλάδα κατά της Βουλγαρίας και της Γερμανίας τον Ιούνιο του 1917⁶. Τα γεγονότα εκείνα, συνοπτικά είναι τα ακόλουθα:

Η πρώτη περίοδος.

Στις 11 Νοεμβρίου 1916 η «de fait» Επαναστατική Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης – αποτελούμενη από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον Ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη και τον Στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή – ανακοίνωσε την κήρυξη του πολέμου κατά της Βουλγαρίας και της Γερμανίας.

Παράλληλα, οι Κυβερνήσεις των Αθηνών ακολουθούσαν –κατευθυνόμενοι από τον Βασιλέα Κωνσταντίνο– δήθεν ουδετερότητα και διατηρούσαν τις διπλωματικές Αρχές τους σε Γερμανία, Βουλγαρία και τους άλλους συμμάχους τους.

Σ' αυτό το υποκριτικό καθεστώς, οι Βούλγαροι –πιεζόμενοι κι από τον κουνιάδο τού Κωνσταντίνου, Κάιζερ Γουλιέλμο– ήταν κάπως συγκρατημένοι στο μέτρο τής αιχμαλωσίας.

Ο αριθμός εκείνων που συλλαμβάνονταν και εκπατριζόνταν στην Βουλγαρία δεν ήταν ακόμα μεγάλος και αφορούσε κυρίως άτομα με φιλελεύθερες αντιλήψεις, δασκάλους, ιερωμένους. Μεταφέρονταν επίσης στη Βουλγαρία οικογένειες από χωριά που εκκεωνόνταν ή καταστρέφονταν. Πολλοί εκπατρισμένοι απ' αυτούς ζούσαν αυτοσυντηρούμενοι, χωρίς να είναι έγκλειστοι, αλλά κάτω από αυστηρή αστυνομική επίβλεψη.

Σημαντική περίπτωση ομαδικού εκπατρισμού είναι εκείνη του συνόλου τών κατοίκων – περίπου 8.000 ψυχών – της τότε Κάτω Τζουμαγιάς, σημερινής Ηράκλειας Σερρών⁷.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1916, οι Βούλγαροι – είκοσι εννέα ημέρες μετά την εισβολή τους στην Ανατολική Μακεδονία (17.8.1916) και τρεις ημέρες μετά την παράδοση του Δ' Σώματος Στρατού και της Καβάλας (11.9.1916) – εισέβαλαν στην Κάτω Τζουμαγιά και διέταξαν όλον τον πληθυσμό της, αφού προμηθευτεί ελάχιστο ρουχισμό και τρόφιμα λίγων ημερών, να συγκεντρωθεί στο άκρον της κωμόπολης.

Η φάλαγγα ξεκίνησε αμέσως, παράλληλα με τον ποταμό Στριμόνα με κατεύθυνση προς Μελένικο. Την επομένη, οι Βούλγαροι,

την τελείως κενή κωμόπολη –φάντασμα πλέον– Κάτω Τζουμαγιά, την ισοπέδωσαν.

Κατά τη διάρκεια της πορείας τής φάλαγγας στο εσωτερικό τής Βουλγαρίας προς Βορράν, οι Βούλγαροι εγκαθιστούσαν από λίγες οικογένειες σε κωμοπόλεις και χωριά που συναντούσαν.

Τελικά, ο κύριος όγκος της φάλαγγας έφτασε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους στην παραδουνάβια βουλγαροκρατούμενη Σερβική πόλη Ποζάρεβιτς. Οι περισσότεροι έμειναν εκεί, άλλοι μεταφέρθηκαν σε κωμοπόλεις και χωριά τής περιοχής και στην πόλη Πέτροβατς, ζώντας άθλια, κάτω από αστυνομική επιτήρηση και εκμετάλλευση. Οι Βούλγαροι έπαιρναν ένα-δύο άτομα από κάθε οικογένεια και τους πήγαιναν σε καταναγκαστικά έργα, από τα οποία οι περισσότεροι δεν επέστρεψαν.

Δύο χρόνια μετά, με τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας στις 29 Σεπτεμβρίου 1918, όσοι είχαν απομείνει άρχισαν να επιστρέφουν... Κάποιοι έμειναν και απόγονοί τους υπάρχουν σήμερα⁸.

Η δεύτερη περίοδος.

Μετά την εκθρόνιση του Βασιλιά Κωνσταντίνου, στις 29 Μαΐου 1917, και την αναχώρησή του οικογενειακώς από την Ελλάδα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατέβηκε από τη Θεσσαλονίκη στην Αθήνα και σχημάτισε ενιαία πλέον Κυβέρνηση, η οποία στις 17 Ιουνίου 1917 επανακήρυξε επίσημα τον πόλεμο κατά της Γερμανίας, της Βουλγαρίας και των λοιπών συμμάχων τους, και ανακάλεσε όλους τους διπλωμάτες, τους οποίους μέχρι τότε διατηρούσαν εκεί οι βασιλικές κυβερνήσεις.

Ταυτόχρονα, η Κυβέρνηση συνέχισε με τις δυνάμεις της Αντάντ να μάχεται στο Μακεδονικό Μέτωπο, όπου ιδιαίτερα οι Μεραρχίες Σερρών, Κρητών και Αρχιπελάγους συνέβαλαν ηρωικά και αποφασιστικά στις μάχες Σκρα, Ραβινέ, Σεμέν ντε Φερ και Δοϊράνης.

Οι Βούλγαροι, σε απάντηση, κήρυξαν κι εκείνοι τον πόλεμο κατά της Ελλάδας κι έβαλαν αμέσως σε εφαρμογή, σε όλο το εύρος του, το σχέδιό τους εξόντωσης των Ανατολικομακεδόνων.

Το μέτρο τής ολικής αιχμαλωσίας και ταυτόχρονα εκπατριισμού όλου του ανδρικού πληθυσμού και στη συνέχεια γυναικοπαίδων και αρρένων κάτω των 15 και μέχρι 80 ετών, χωρίς αφορμή, χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια εξέγερση των κατεχομένων, ουδέποτε έχει συμβεί στην ιστορία μέχρι σήμερα, από όσα γνωρίζω.

Οι άνδρες αιχμάλωτοι –συνήθως 15 έως 75 ετών– οδηγούνταν κυρίως σε στρατόπεδα, μετά από εξοντωτικές πορείες και επιβι-

βάσεις σε τραίνα με βαγόνια για ζώα ή εμπορεύματα, τα οποία γέμιζαν ασφυκτικά. Στα περισσότερα στρατόπεδα Λάγερ οι αιχμάλωτοι στοιβάζονταν σε στάβλους γεμάτους περιπτώματα ζώων ή σε παράγκες από αχυροπηλό, όπου πλάγιαζαν στο γυμνό χώμα, πολλές φορές τον χειμώνα με θερμοκρασία μέχρι 15° C υπό το μηδέν. Από εκεί καθημερινά τούς οδηγούσαν σε εργοτάξια, όπως λατομεία, δάση για κόψιμο δέντρων, μεταφορά υλικών, επιχωματώσεις, κατασκευή οδών, σιδηροδρομικών γραμμών, γεφυρών και αμυντικών έργων. Η καταναγκαστική εργασία συνήθως διαρκούσε έως δεκαπέντε ώρες την ημέρα, χωρίς αργίες και με οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες, μερικές φορές και νύχτες. Τις Κυριακές έσκαβαν τάφους, όχι μόνο για όσους είχαν πεθάνει, αλλά και για όσους θα πέθαιναν τις επόμενες ημέρες. Οι Βούλγαροι φρουροί για να εξαφανίσουν κάθε αποδεικτικό στοιχείο αφαιρούσαν τους σταυρούς από τους τάφους και ισοπέδωναν τις περιοχές ταφής.

Η ημερήσια τροφή συνήθως ήταν 250-500 γραμμάρια ψωμί και ένα αραιό ζουμί με ελάχιστη ποσότητα συνήθως από φασόλια ή κολοκύθια με κόκκινες καυτερές πιπεριές. Τα ρούχα και τα παπούτσια, που κουρελιάζονταν, δεν αντικαθίσταντο. Απαγορευόταν να παίρνουν ρούχα πεθαμένων... Τα έπαιρναν Βούλγαροι έμποροι... Σωματική καθαριότητα καμία και ούτε υπήρχαν φάρμακα. Ο θάνατος από ξυλοδαρμούς, πείνα, δυσεντερία, εξανθηματικό τύφο, φυματίωση και κρουπαγίματα θέριζε. Η θνησιμότητα ήταν τεράστια.

Από τα στρατόπεδα - κολαστήρια, τα πιο τρομερά ήταν του Schoumen και του Carnobat στην Ανατολική Βουλγαρία, του Kostivar και του Kitchevo (σε υψόμετρο 1.000 μ.) στη σημερινή FYROM, που τότε ήταν υπό Βουλγαρική κυριαρχία... Κάποια στρατόπεδα υπήρχαν κοντά στις ακτές του Δούναβη... Πολλά τα μοιρολόγια των ντόπιων για τους αιχμαλώτους, όπως:

*«Το Κίτσοβο, το Κόστιβαρ κι αυτό το Καρνομπάτι,
αυτά τα τρία πότισαν τον κόσμο με φαρμάκι.
Αποβραδύς Χριστούγεννα καμπάνις να χτυπάνε
και τα καημένα τα παιδιά πέτρις να κουβαλάνε...»⁹*

Στις αρχές του 1919 η Ολλανδική Πρεσβεία στη Σόφια υπολόγισε ότι οι Ανατολικομακεδόνες αιχμάλωτοι, που οδηγήθηκαν στη Βουλγαρία κατά τα έτη 1916-1918, ήταν τουλάχιστον 70.000, από τους οποίους -σύμφωνα με επίσημη δήλωση της τότε Βουλγαρικής Κυβέρνησης- μετά τη Συνθηκολόγησή της βρισκόνταν στη ζωή μόνον 12.000¹⁰.

Όμως, ο υποδιοικητής Σιδηροκάστρου Γκ. Τζοβαρόπουλος, όταν επέστρεψε από την αιχμαλωσία του στο στρατόπεδο της Σιούμεν -όπου, επειδή γνώριζε τα βουλγαρικά, τοποθετήθηκε στη γραμματεία- γράφει, εκτός πολλών άλλων, στην Έκθεσή του και το Συμπλήρωμά της, που διαβιβάστηκαν στο Υπουργείο Εξωτερικών τη 17η Νοεμβρίου 1918, πρώτον ότι στο στρατόπεδο εκείνο συγκεντρώνονταν όλοι οι Έλληνες αιχμάλωτοι, από όπου στέλνονταν στα άλλα στρατόπεδα, και δεύτερον ότι εκεί ήταν και το γενικό γραφείο αιχμαλώτων στο οποίο εργάστηκε γραμματέας μέχρι τη Συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας. Από τη θέση του εκείνη ερχόταν επί μήνες σε επαφή με τα βιβλία που καταγράφονταν όλοι οι Έλληνες αιχμάλωτοι -άνδρες και γυναικόπαιδα (από νήπια)- **τους οποίους απαρίθμησε σε 80-85 χιλιάδες**¹¹.

Η Βουλγαρία, εικοσιπέντε μήνες μετά την εισβολή της (17.8.1916) στην Ανατολική Μακεδονία, συνθηκολόγησε (29.9.1918) και αποχώρησε έχοντας επιφέρει ανυπολόγιστες καταστροφές σε όλους τους υλικούς τομείς και στον ντόπιο πληθυσμό, λόγω και της οργανωμένης λιμοκτονίας. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, μπορούμε να πιθανολογήσουμε με βεβαιότητα ότι, αν η βουλγαρική εκείνη κατοχή διαρκούσε λίγους μήνες ακόμα, δεν θα επιζούσαν Ελληνορθόδοξοι Ανατολικομακεδόνες, τόσο ντόπιοι όσο και οι αναγκαστικά εκπατρισμένοι στη Βουλγαρία, εκτός των ανηλίκων που είχαν απαχθεί για να υπηρετούν στα βουλγαρικά σπίτια και υποστατικά.

Ενδεικτικά, πριν από τη βουλγαρική κατοχή: α) Η πόλη των Σερρών είχε 35.000 κατοίκους και μετά την απελευθέρωσή της βρέθηκαν όχι περισσότεροι από 5.793... Δηλαδή 29.207 λιγότεροι, δηλαδή ποσοστό μείωσης του πληθυσμού 83,4%! και β) η πόλη της Καβάλας είχε 34.000 κατοίκους και μετά την απελευθέρωσή της είχαν μείνει 3.500, από τους οποίους μόνο 54 ήταν άρρενες ηλικίας άνω των 20 ετών. Δηλαδή 30.500 λιγότεροι κάτοικοι... ποσοστό μείωσης 90%!

Μετά τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας, προέκυψε μεγάλο πρόβλημα με την επιστροφή των περισσότερων αιχμαλώτων, η οποία εξελίχθηκε κι αυτή σε οδύσεια. Για πολλούς η επιστροφή διήρκεσε μέχρι και έξι μήνες, πολλοί πέθαναν καθοδόν. *«Εκτός από εκείνους που χάθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδρομής, πολλοί αιχμάλωτοι επέστρεψαν ανάπηροι και παραμορφωμένοι. Μερικοί πέθαναν μόλις γύρισαν στον τόπο τους»*¹².

Μετά την αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από

την Ανατολική Μακεδονία, η Ελληνική Κυβέρνηση επανέφερε όλες τις Κρατικές Αρχές. Στις αρμόδιες από αυτές, το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε εντολή –εκτός άλλων– να συγκεντρώσουν και να του υποβάλουν κάθε είδους Εκθέσεις, Καταθέσεις, Μαρτυρίες, Αναφορές, Βεβαιώσεις προερχόμενες από κάθε είδους και βαθμίδες κρατικούς λειτουργούς Έλληνες και αλλοδαπούς, πολίτες, ιερείς και γενικά από οποιονδήποτε ντόπιο ή επαναπατριζόμενο Ανατολικομακεδόνα από τη Βουλγαρία δεχόταν να καταθέσει.

Στις Εκθέσεις κ.τ.λ. εκείνες, το Υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε να αναφέρονται όλα τα προσωπικά και συλλογικά δεινοπαθήματα, τα οποία κάθε αναφέρων κ.τ.λ. υπέστη προσωπικά ή αντιλήφθηκε για άλλους ατομικά ή συλλογικά και γενικά ό,τι γνώριζε σχετικά με τις ωμότητες, βιαιοπραγίες, μαρτύρια, καταστροφές και κάθε είδους εγκλήματα που διέπραξαν οι Βούλγαροι –επίσημο Κράτος, παρακράτος και ιδιώτες– από την εισβολή τους στην Ανατολική Μακεδονία (17.8.1916) μέχρι τότε, τόσο στους ντόπιους όσο και σε όσους από αυτούς αιχμαλώτισαν και μετέφεραν αναγκαστικά στη Βουλγαρία.

Το Υπουργείο Εξωτερικών ήθελε τα στοιχεία αυτά, ώστε –μαζί και με άλλο σχετικό υλικό – να συγκεντρώσει αποδείξεις για τη σωρεία παραβιάσεων του Διεθνούς Δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα και των καταστροφών γενικά που διέπραξαν τότε οι Βούλγαροι στο σύνολό τους, ώστε το Ελληνικό Κράτος και οι παθόντες ατομικά να προσφύγουν στα αρμόδια διεθνή όργανα για επανορθώσεις, αποζημιώσεις κ.τ.λ.

Στο Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών υπάρχουν εκατοντάδες, πολύ πιθανόν χιλιάδες (είναι δύσκολο να ερευνηθεί), τέτοιες Αναφορές κ.τ.λ. Οι Καταθέσεις και οι Μαρτυρίες δίνονταν από τα θύματα προφορικά σε κρατικούς τοπικούς γραμματείς, οι οποίοι τις κατέγραφαν και τα θύματα τις υπέγραφαν. Οι Αναφορές και οι Εκθέσεις γράφονταν από τα θύματα στα σπίτια ή τα γραφεία τους και μετά καταθέτονταν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Μερικοί έδωσαν δύο και τρεις τέτοιες Αναφορές κ.τ.λ.

Μετά από χρόνια, κάποια από τα θύματα ξανάγραψαν τις αναμνήσεις τους από την αιχμαλωσία τους, κάπως λογοτεχνικά, και τις δημοσίευσαν.

Μεταξύ των πολιτικών αιχμαλώτων που οδηγήθηκαν στα στρατόπεδα καταναγκαστικής και εξοντωτικής εργασίας τής Βουλγαρίας ήταν και ο Αθανάσιος Βανάκος από την Καβάλα, το σύντομο βιογραφικό του οποίου, που ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο,

υπογράφεται από τον δισέγγονό του Ανδρέα Σταματόπουλο.

Ο Αθανάσιος Βανάκος συνελήφθη από τους Βουλγάρους, με πλήθος άλλων Καβαλιωτών, την 2^α Ιουλίου 1917 και εγκλείσθηκε σε ένα από τα ήπια στρατόπεδα, έξω από την πόλη Πλέβεν (Pleven) προς τον ποταμό Δούναβη και τον παραπόταμό του Λοιμ, όπως συμπεραίνουμε από τις αναφορές στα ημερολόγιά του. Απελευθερώθηκε επτά μήνες αργότερα, την 3^η Φεβρουαρίου 1918, και επτάμιση μήνες πριν από τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας (29.9.1918).

Επέστρεψε στο σπίτι του σε άθλια γενικά κατάσταση, όπως ήταν επόμενο, έχοντας όμως μαζί του ένα μοναδικό ντοκουμέντο... Τα ημερολόγια της αιχμαλωσίας του, τρία τετράδια-τεφτέρια, γραμμένα με μολύβι.

Η ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα των ημερολογίων του Βανάκου από όλες τις παραπάνω Αναφορές, Εκθέσεις, Καταθέσεις, Μαρτυρίες κ.τ.λ. – των αιχμαλώτων, που επέστρεψαν, συνίσταται στο ότι εκείνες αποτελούν αναμνήσεις και καταγράφηκαν με χρονική απόσταση από τα γεγονότα που περιγράφουν, ενώ στα ημερολόγια του Βανάκου καταγράφονται επιτόπου τα γεγονότα κάθε ημέρας αιχμαλωσίας του.

Η μοναδικότητα δεν είναι στα γεγονότα που περιγράφονται, όλοι οι αιχμάλωτοι λίγο-πολύ βίωσαν σχεδόν ίδιες καταστάσεις, η μοναδικότητα βρίσκεται στο ότι –απ' όσα γνωρίζω– δεν υπάρχει δημοσιευμένο άλλο όμοιο ημερολόγιο αιχμαλωσίας κατά τό 1916 – 18.

Το γεγονός ότι τα ημερολόγιά του, ο Βανάκος τα έγραφε μέρα με τη μέρα κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του, δίνει στο περιεχόμενό τους μία διάχυτη αμεσότητα στη συνύπαρξη σκληρών γεγονότων, υπαρξιακών σκέψεων και έντονων ποικίλων συναισθημάτων, μία σπάνια προσέγγιση και στον αιχμάλωτο συγγραφέα: αποτελούν ένα αυθεντικό ρεπορτάζ, με ρεπόρτερ ένα από τα θύματα.

Οι περιγραφές φόρτωσης εκατοντάδων βαγονιών με χιλιάδες τόνους χώματος, μεταφοράς σάκων βάρους 75 κιλών, πεντάμετρων σιδερένιων ράβδων, λίθων και ογκολίθων εναλλάσσονται με τις σπαρακτικές επικλήσεις τής οικογένειάς του. Η εμμονή του στο άσκοπο μέτρο των βαγονιών και του βάρους τού φορτίου τους συνυπάρχουν με τα οικεία του πρόσωπα, που είδε στα όνειρα της προηγούμενης νύχτας.

Την έλλειψη χρημάτων και ειδήσεων διαδέχεται η ελπίδα απελευθέρωσής του· την τραγική συγκίνησή του, όταν σκέφτεται τα αγαπημένα του πρόσωπα, ακολουθεί η ανησυχία του για τα λι-

γδιασμένα κουρελιασμένα ρούχα και τα φθαρμένα κίτρινα παπούτσια του, την αδημονία του για την απελευθέρωσή του –με τη μεσολάβηση του κουνιάδου του, αξιωματικού γιατρού στον βουλγαρικό στρατό– που όμως καθυστερεί, άγνωστο γιατί, εκτονώνει υμνώντας τα παιδιά και τη σύζυγό του.

Είναι ένα συγκλονιστικό ιστόρημα, που ξεπερνάει κάθε μυθιστόρημα. Ο Βανάκος δίνει όλη την ψυχή του με θλιβερό μοτίβο την αναφορά στο συσσίτιο από φασόλια.

Μέχρι τώρα, στις έρευνές μας στο ζήτημα των αιχμαλώτων εκείνων και των Αναφορών, των Καταθέσεών τους κ.τ.λ. μετά την επιστροφή τους, δεν συναντήσαμε άλλες παρόμοιες με την αμεσότητα των ημερολογίων του Βανάκου, και η μοναδικότητά τους αυτή είναι ο κύριος λόγος που αποφασίσαμε να τα δημοσιεύσουμε.

Οπωσδήποτε, ανάμεσα στις δεκάδες χιλιάδες τών αιχμαλώτων εκείνων, θα υπήρξαν κάποιοι, οι οποίοι –όπως ο Βανάκος– θα κατόρθωσαν να γράψουν παρόμοια ημερολόγια και να τα φέρουν κατά την επιστροφή τους. Από όσα γνωρίζω μέχρι σήμερα κανένα τέτοιο ημερολόγιο δεν έχει δημοσιευθεί. Ίσως γιατί είναι δύσκολη η ανάγνωση και η μεταγραφή τους, η σχεδόν αποκρυπτογράφηση τους, κι έτσι μένουν ξεχασμένα υπολείμματα αναμνήσεων στο βάθος κάποιων συρταριών.

Πάντως, πρόσφατα περιήλθε στο Επίτιμο Μέλος τής Εταιρίας μας, στον Μελενίκιο από το Σιδηρόκαστρο Ταξίαρχο ε.α. και συγγραφέα Γεώργιο Φουρτούνα, παρόμοιο ημερολόγιο της αιχμαλωσίας κατά το 1917–1918 του αείμνηστου συμπατριώτη του Λάσκαρι Πολυζωΐδη.

Ελπίζουμε να μπορέσουμε να πραγματοποιήσουμε τη δημοσίευση και αυτού του ημερολογίου, όταν θα επιτευχθεί η επίπονη και χρονοβόρα μεταγραφή του.

Στις έρευνές μας, επίσης, δεν βρέθηκαν φωτογραφίες από τα στρατόπεδα. Πιθανότατα να υπάρχουν σε βουλγαρικά και αυστριακά αρχεία. Το γεγονός, πάντως, είναι ότι οι βουλγαρικές Αρχές δεν επέτρεπαν ούτε στον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό να επισκεφθεί τα στρατόπεδα, παρά τις επανειλημμένες πιεστικές αιτήσεις του.

Η παρούσα δημοσίευση των ημερολογίων τού Βανάκου –τα δικαιώματα της οποίας μάς παραχώρησε ο δισέγγονός του κ. Ανδρέας Σταματόπουλος– δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την ανιδιοτελή προσφορά τού κοπιαστικού και χρονοβόρου έργου τής μεταγραφής τών οπτικά άτονων και δυσανάγνωστων αυτών χει-

ρογράφων ημερολογίων από την καταγόμενη από το Νέο Πετρίτσι Σερρών κυρία Ελένη Λέτσιου-Κορομηλά, παλαιογράφο, συγγραφέα, συνεργάτιδα της Βιβλιοθήκης τής Βουλής τών Ελλήνων και Γενική Γραμματέα τής Εταιρίας μας, με την οποία είχα την τύχη να συνεργαστώ δημιουργικά –και συνεχίζω– και την οποία ευχαριστούμε απεριόριστα για το σημαντικό και αξιόπεινο αυτό έργο της.

¹ Ξανθίπη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη «Η Βουλγαρική Κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 1941-1944», ΙΜΧΑ 2002, σελ. 30.

² Ο.π. σελ. 45.

³ Βλ. και θρασύτατη και ανιστόρητη απάντηση Μπόζινταρ Ντιμιτρόφ, Διευθυντή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου Σόφιας, στο αίτημα του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου, κατά την επίσκεψή του στη Βουλγαρία, για επιστροφή των κλαπέντων ιερών κειμηλίων από τις Μονές της Ανατολικής Μακεδονίας (agioritikonima.gr, 12.11.2015).

⁴ Ξανθίπη Κοτζαγεώργη – Ζυμάρη ό.π. σελ. 30.

⁵ Έτσι πέθανε και ο παππούς μου Θωμάς Πέννας στην πόλη των Σερρών, στις 9 Απριλίου 1917 ετών 60 (ΔΙΑΥΕ, Φάκελος 1919 Α/5/Ν9, Α΄ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Πίνακας των αποβιωσάντων εν Σέρραις - αυξ. αριθ. 1356).

Η σύζυγός του και γιαγιά μου Αικατερίνη είχε προλάβει να διαφύγει στις 17 Αυγούστου 1916, με τα παιδιά τους Μαρία, Ελένη, Πέτρο (πατέρα μου) και Θανάση, με το τελευταίο τρένο για Δράμα και από εκεί με άλλους πρόσφυγες σε Καβάλα και με πλοίο στον Πειραιά.

⁶ Έκθεση της Διασυμμαχικής Διεθνούς Επιτροπής του 1919:

“RAPPORTS ET ENQUÊTES DE LA COMMISSION INTERALLIÉE SUR LES VIOLATIONS DU DROIT DES GENS COMMISES EN MACÉDOINE ORIENTALE PAR LES ARMÉES BULGARES”. BERGER – LEVRAULT (Nancy – Paris – Strasbourg 1919), (Εκθέσεις και Έρευνες της Διεθνούς Επιτροπής για τις παραβιάσεις τού Δικαίου τών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν στην Ανατολική Μακεδονία από τα Βουλγαρικά Στρατεύματα), η οποία μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε το 2008 από το Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας με τίτλο «ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ – Ανατολική Μακεδονία 1916 – 18» (Τόμος 3ος, σελ. 34 επ.).

⁷ Γεωργίου Ι. Τζεμαίλα «Συμβολή εις την Ιστορίαν της Ηράκλειας» – Σεραϊκά Χρονικά, Τόμος Έκτος, Αθήνα 1973, σελ. 120 επ.

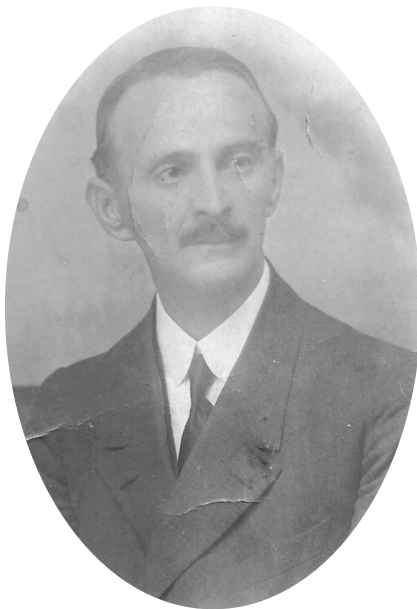
⁸ Γεωργίου Ι. Τζεμαίλα, ό.π. Επίσης: Καλλιόπη Πανοπούλου «Ήταν δύσκολα εκείνα τα χρόνια...», Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου – Σέρρες 2013, Α΄ Τόμος, σελ. 67 επ.

⁹ Δημήτρης Πασχαλίδης «Η Χωριστή Δράμας κατά τη δεύτερη Βουλγαρική κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας», Κοινότητα Χωριστής 1998

ΑΝΔΡΕΑΣ Β. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

Δισέγγονος του Αθανασίου Βανάκου,
Δημοσιογράφος - Ιστορικός

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΝΑΚΟΥ

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΒΑΝΑΚΟΣ

Πριν από την αιχμαλωσία του, σε ηλικία 39 ετών.
(Αρχείο οικογένειας Βανάκου).

Ο προπάππος μου Αθανάσιος Βανάκος του παπαΔημήτρη και της Αναστασίας γεννήθηκε στο Ζαγόρι τής Ηπείρου το 1883. Η οικογένειά του μετοίκησε αρχικά στη Θεσσαλονίκη, όπου ο Αθανάσιος σπούδασε στην Ιταλική Πρακτική και Εμπορική Σχολή «Ουμβέρτος Α΄», και τελικά εγκαταστάθηκε στην Καβάλα. Εκεί ο Αθανάσιος Βανάκος εργάστηκε λόγω των σπουδών του και της γνώσης ξένων γλωσσών (ιταλικά και γαλλικά), αρχικά ως λογιστής και έπειτα ως διευθυντής καπνεμπορικών εταιρειών.

Το 1912 παντρεύτηκε τη Χαρίκλεια Καρατζά από το Ορτάκι-οϊ της Κωνσταντινούπολης και απέκτησε τρία παιδιά, τον Γιάν-

νη, τον Δημήτρη και τη Μαρίκα. Ο αδελφός τής προγιαγιάς μου Κωνσταντίνος εγκαταστάθηκε στη Βάρνα της Βουλγαρίας, όπου άσκησε την ιατρική και άλλαξε το επώνυμό του σε Καρατζίεφ. Με την είσοδο της Βουλγαρίας στον Μεγάλο (Α΄ Παγκόσμιο) Πόλεμο, ο Κωνσταντίνος επιστρατεύτηκε στον βουλγαρικό στρατό ως αξιωματικός ιατρός.

Στις 2 Ιουλίου 1917 ο Αθ. Βανάκος, σε ηλικία 34 ετών, συνελήφθη από τους Βουλγάρους και ακολούθησε την τύχη δεκάδων χιλιάδων Ανατολικομακεδόνων. Οδηγήθηκε σε ένα από τα βουλγαρικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου μαζί με τους άλλους αιχμαλώτους υποχρεωνόταν σε εξοντωτική καταναγκαστική εργασία κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης.

Όμως, κατάφερε να κρατάει ημερολόγιο, γράφοντας καθημερινά σε τρία τεφτέρια, που είχε πάρει μαζί του κατά τη σύλληψή του.

Κατά την αιχμαλωσία του, η σύζυγός του Χαρίκλεια κατάφερε να επικοινωνήσει με τον αδελφό της Κωνσταντίνο, ο οποίος τελικά πέτυχε την απελευθέρωση του γαμπρού του στις 3 Φεβρουαρίου 1918.

Ο Αθανάσιος Βανάκος, μετά την επιστροφή του στην Καβάλα, σε άθλια κατάσταση, βρήκε την πόλη να λιμοκτονεί και την οικογένειά του σε βαρύ πένθος. Τα μικρότερα παιδιά του Δημήτρη και Μαρίκα είχαν πεθάνει από κακουχίες και ασιλία.

Μετά την απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας από τους Βουλγάρους, ο Αθ. Βανάκος – επηρεασμένος από τις δεινοπάθειες της αιχμαλωσίας του, τους βανδαλισμούς των Βουλγάρων, τη σχεδόν καθολική εξόντωση των συμπολιτών του, με κορύφωση τον θάνατο των λατρευτών παιδιών του, και ξεπερνώντας το, από όλα εκείνα τα γεγονότα, ψυχολογικό μετατραυματικό σοκ – ανέπτυξε το αίσθημα της αλληλεγγύης και δραστηριοποιήθηκε πάλι επαγγελματικά και κοινωνικά. Εκλέχθηκε δημοτικός σύμβουλος της πόλης και με την ιδιότητά του αυτή μετείχε στην επιτροπή υποδοχής του Ελευθερίου Βενιζέλου, όταν εγκαινίασε το λιμάνι της Καβάλας. Αργότερα, ο Αθ. Βανάκος ίδρυσε με άλλα σημαντικά άτομα της περιοχής την τεκτονική στοά «Πλάτων», η οποία δραστηριοποιείται μέχρι σήμερα.

Το 1921 το ζεύγος Βανάκου απέκτησε μία κόρη ακόμα, στην οποία έδωσαν το όνομα της κόρης που έχασαν, Μαρίκα. Όμως η

ευτυχοσιμένη, πλέον, ζωή τους δεν θα διαρκούσε πολύ. Το 1934 ο Αθ. Βανάκος πέθανε απροσδόκητα, σε ηλικία 51 ετών, και σε τρία χρόνια ακολούθησε η σύζυγός του Χαρίκλεια.

Ο γιός τους Γιάννης (1912 - 1992) παντρεύτηκε την Ελένη Κρουωνά και απέκτησαν τη Χαρίκλεια και τον Αθανάσιο. Η Χαρίκλεια παντρεύτηκε τον Βασίλειο Σταματόπουλο και απέκτησαν την Ευαγγελία και τον Ανδρέα (συγγραφέα του παρόντος). Η κόρη τους Μαρίκα παντρεύτηκε τον Δημήτρη Τριβέλλα και απέκτησαν τον Θεόδωρο και την Αννίτα. Ο Θεόδωρος παντρεύτηκε τη Θεανώ Λεμπέση, και απέκτησαν τη Μαρία, και η Αννίτα παντρεύτηκε τον Ερρίκο Αμπραβανέλ.

Από τη γιαγιά μου Ελένη Βανάκου και τη θεία μου Αννίτα Τριβέλλα απέκτησα τα τρία ημερολόγια τού προπάππου μου Αθανασίου Βανάκου, ως ένα μοναδικό και σεβαστό κειμήλιο, ντοκουμέντο αδιάσειστο των δεινοπαθειών των κοντινών προγόνων μας από τη βουλγαρική εκείνη θηριωδία.

Όμως ο χρόνος επέδρασε στις σελίδες των τετραδίων και ξεθώριασε το προχειρογραμμένο με μολύβι κείμενό τους, ώστε οι απόγονοι του Αθανασίου Βανάκου να μη μπορούμε να τα διαβάσουμε.

Τύχη αγαθή η συνάντηση του πατέρα μου Βασιλείου Σταματόπουλου -Γενικού Γραμματέα του Μακεδονικού Διαπολιτιστικού Συλλόγου Ουγγαρίας- με τον κ. Θωμά Πέννα, ο οποίος έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τα ημερολόγια αυτά, με κατάληξη την παρούσα δημοσίευσή τους, ώστε να γίνουν κτήμα όλων.

Η δημοσίευση αυτή από την Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών - Μελενίκου (στην οποία, ως δικαιούχος, παραχώρησα τα πνευματικά δικαιώματα) έγινε εφικτή κυρίως από την ανεκτίμητη προσφορά τής κ. Ελένης Λέτσιου - Κορομηλά, η οποία με μεγάλη προσπάθεια μετέγραψε τα δυσπρόσιτα και δυσανάγνωστα χειρόγραφα κείμενα.

Εκ μέρους τών, ικανού αριθμού, απογόνων του Αθανασίου Βανάκου, που συνεχίζουν να κατοικούν σε Καβάλα και Θεσσαλονίκη, ευχαριστούμε θερμά την Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών - Μελενίκου, τον Πρόεδρό της κ. Θωμά Π. Πέννα και την κ. Ελένη Λέτσιου - Κορομηλά για την παρούσα προσφορά τους και τους απευθύνουμε ένα ηχηρό και εγκάρδιο «εύγε» για το εθνικό έργο τους. Παρόμοιες ευχαριστίες απευθύνουμε και στους δύο χορηγούς της παρούσας έκδοσης.

Καβάλα 5 Αυγούστου 1928

Ο Αθανάσιος Βανάκος - δέκα χρόνια μετά την απελευθέρωσή του,
όπως είναι σε ηλικία 45 ετών, με τη σύζυγό του Χαρίκλεια, τον γιό του
Γιάννη (16 ετών) και τη δεύτερη κόρη του Μαρίκα (7 ετών).
(Αρχείο οικογένειας Βανάκου)

ΕΛΕΝΗ ΛΕΤΣΙΟΥ - ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ - ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ

«Ἄς γνωρίζωσιν οἱ ἀναγνώσται ὅτι ἡ νῦξ τῆς 24^{ης} πρὸς τὴν 25^{ην} Δεκεμβρ. ἦτο... πρὸ παντὸς νῦξ Δουνάβεως. Ψῦχος δριμύ, ἀφ' ἑνός, ἐξάντλησις ὅλων τῶν αἰχμαλώτων ἀφ' ἐτέρου...» γράφει στην 9^η σελίδα τοῦ 3^{ου} Τετραδίου - Ημερολογίου του, ο Αθανάσιος Βανάκος την παραμονή τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1917.

Γράφει, ἐλπίζοντας ὅτι θα ἀπελευθερωθεῖ και με τα ημερολόγια του θα γνωστοποιήσει τα δεινοπαθήματα, τόσο τα δικά του ὅσο και των ἄλλων «αδελφῶν» του, ὅπως ἀποκαλεῖ με συναδελφική ἀγάπη και ἀλληλεγγύη τοὺς ἄλλους συγκρατούμενοὺς του αἰχμαλώτους.

Να, λοιπόν, που ἦρθε το πλήρωμα του χρόνου και η ἐπιθυμία και η ἐλπίδα του Βανάκου ἐκπληρώνονται 100 χρόνια μετὰ, με την παρούσα μεταγραφή και δημοσίευση των Ημερολογίων του.

Παραμένει ὅμως η δική μας ἀπαίτηση, η ἀπαίτηση ὅλων των ἀπογόνων των θυμάτων της βουλγαρικής κατοχῆς στην Ἀνατολική Μακεδονία (Νομοὶ Σερρών, Δράμας και Καβάλας) στα 1916 - 1918, για μία κρατική ἀπόδοση τιμῆς στη μνήμη τους και για μία βουλγαρική ἀίτηση συγγνώμης για τις θυριωδίες τους...

Εμμένουμε στη δίκαιη ἀπαίτησή μας και περμιένουμε.

Τα τρία χειρόγραφα Τετράδια - Ημερολόγια τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Βανάκου, που παρουσιάζουμε ἐδῶ -και ως ἀπόδοση τιμῆς σε ὅλα τα παραπάνω θύματα- ἀναμφισβήτητα ἀποτελοῦν σπουδαία δεξαμενὴ σημαντικῶν πληροφοριῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἐκεῖνης, χωρὶς να εἶναι μία ἀπλή, τυπική περιγραφή γεγονότων ἢ μία προσπάθεια λογοτεχνικής παρουσίας ἀπομνημονευμάτων. Εἶναι μία ἀμεση ἐναλλασσόμενη συνταρακτική και συναρπαστική κραυγὴ ἀπόγνωσης και ἐλπίδας, ἀγωνίας και θέλησης για ἐπιβίωση.

Η περιγραφή των Τετραδίων - Ημερολογίων, που ἀκολουθεῖ, ἀναφέρεται στα ἐξωτερικά χαρακτηριστικά τους: στη γραφική

ύλη (χαρτ.), στις διαστάσεις, στον αριθμό των φύλλων (φφ...), στο αν λείπουν φύλλα από την αρχή ή από το τέλος (ακέφαλο ή κολοβό κείμενο), όπως επίσης στο δέσιμο, στο εξώφυλλο, στην αρίθμηση, στη χάραξη και στον γραφικό χαρακτήρα του γραφέα.

Τετράδιο 1^ο: Χαρτ. 18,5x11 εκ., φφ.25, από 2 Ιουλ. έως 8 Σεπτ. 1917, με χαράκωση και ενσφράγιστη αρίθμηση 1 – 25, μολύβι μαύρο. Το εξώφυλλο από λεπτό χαρτόνι μαύρου χρώματος. Λείπουν τα αριθμημένα φύλλα 3, 16 και 17. Έχουν αποσπαστεί από το τέλος 24 φύλλα. Μεταξύ δύο χαραγμένων φύλλων, υπήρχε και ένα φύλλο αχάρακτο με δοντάκια το οποίο έχει αφαιρεθεί. Στα παράφυλλα υπάρχουν διάφορες σημειώσεις άσχετες με το περιεχόμενο.

Η σελίδα 2 αρχίζει με άσχετες σημειώσεις στα ιταλικά. Η καταγραφή αρχίζει από τη σελίδα 5, με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1917. Όπισθεν της σελίδας αυτής διαβάζουμε «14 Αυγούστου (Δευτέρα)», ενώ η συνέχεια της πρώτης σελ. 5, είναι στη σελ. 6. Εξήγηση σ' αυτό βρίσκουμε στη σελ. 25, στο περιθώριο της οποίας ο γραφέας σημειώνει: «*ίδε συνέχειαν όπισθεν σελίδος 5*». Δηλαδή, ο Βανάκος από τη σελ. 5 και μετά έγραφε μόνο στις δεξιές σελίδες (recto) και όταν έφτασε στο τέλος του τετραδίου, δηλ. στη σελ. 25, επέστρεψε στην αρχή και συνέχισε το γράψιμο στις κενές αριστερές σελίδες (verso).

Τετράδιο 2^ο: Χαρτ. 13x8,8 εκ., φφ.15, από 8/9 Σεπτ. έως 7 Οκτωβρ. 1917. Χοντρό χάρτινο εξώφυλλο πτι καρό, χρωμ. ροζ και μαύρο. Τα φύλλα εγχάρακτα, μη αριθμημένα. Μολύβι μαύρο.

Η πρώτη σελίδα περιέχει κείμενο στα γαλλικά, δυσανάγνωστο εκτός από το όνομα και τη διεύθυνση. Η σελίδα όπισθεν της 1^{ης} αρχίζει με τη λέξη «έγγραφον» και αποτελεί τη συνέχεια της φράσης της τελευταίας σελίδας του 1^{ου} Τετραδίου.

Τετράδιο 3^ο: Χαρτ. 16,4x10 εκ., φφ.16, από 2 Δεκ. έως 3 Φεβρ. 1918, το τελευταίο φύλλο κομμένο. Άδετο, εγχάρακτο, καρέ, αρίθμηση εκ των υστέρων, μολύβι μαύρο, εκτός από τη σελ 7, όπου ο γραφέας χρησιμοποιεί μολύβι μελανί. Στα παράφυλλα υπάρχουν διάφορες σημειώσεις, άσχετες με το περιεχόμενο των τετραδίων.

Λόγω των σημειώσεων αυτών και εκείνων στο 1^ο και 2^ο Τετράδιο στα Ιταλικά και Γαλλικά, συμπεραίνουμε ότι ο Βανάκος ίσως να χρησιμοποιούσε τα Τετράδια πριν από τη σύλληψή του και τα πήρε μαζί του, με τα άλλα πράγματά του. Ο γραφικός χαρακτήρας των ημερολογίων αρκετά επιμελημένος, ανθρώπου εγγράμματου (ήταν λογιστής και γνώριζε δύο ξένες γλώσσες), που όμως κάποιες φορές εξαιτίας των δύσκολων συνθηκών, τείνει να γίνει ατιμέλητος.

Είναι ορθογράφος, όμως εξαιτίας της χρήσης μολυβιού, σε αρκετές σελίδες -κυρίως στα πρώτα φύλλα του 3^{ου} Τετραδίου- η γραφή έχει καταντήσει εξίτηλη και δυσανάγνωστη.

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο γραφέας είναι μεικτή, καθομιλούμενη και απλή καθαρεύουσα. Δεν λείπει και το βορειοελλαδικό ιδίωμα. Επίσης εμφανίζεται η παρουσία μεμονωμένων ιταλικών και γαλλικών λέξεων.

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε τη μεταγραφή των χειρογράφων Ημερολογίων σε «διπλωματική έκδοση», δηλαδή όπως ακριβώς έχουν γραφεί. Αποφασίσαμε να διατηρήσουμε την ορθογραφία για λόγους ιστορικούς, αλλά κυρίως για να διατηρηθεί η αρχική αυθεντική μορφή του κειμένου. Επεμβαίνουμε μόνο όπου είναι αναγκαίο, κυρίως στα σημεία στίξης, για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου.

Η μεταγραφή των τριών, ιδιαίτερα δυσανάγνωστων, Ημερολογίων υπήρξε επίπονη και χρονοβόρα, εξαιτίας της αλλοίωσης που έχει υποστεί το υλικό από το πέρασμα του χρόνου, αλλά και από τη χρήση μολυβιού (όπως προείπαμε) το οποίο ξεθώριασε.

Τη μεταγραφή των Ημερολογίων ακολουθούν τα φωτογραφικά πανομοιότυπα όλων των πρωτότυπων σελίδων τους, ώστε ο αναγνώστης να έχει πλήρη εικόνα του αυθεντικού ντοκουμέντου.

Η πρώτη σημείωση του Βανάκου αναφέρει την αναχώρησή του από την Καβάλα στις 2 Ιουλίου 1917 και στη συνέχεια περιγράφει την οδύσσεια των είκοσι ημερών μέχρι την άφιξη στον τελικό προορισμό, στο στρατόπεδο έξω από την πόλη Πλέβεν, προς τον ποταμό Δούναβη και τον παραπόταμό του Λομ, όπου οι αιχμάλωτοι έπλεναν τα ρούχα τους.

Αναφέρει, εκτός πολλών άλλων, τους οικισμούς που διέρχονταν «...έντὸς ἀνοικτοῦ βαγονίου ἄνθρακος. Στοιβαγμένοι περὶ τοὺς 52 ἄνθρωποι, ὁ εἷς κολλημένος ἐπὶ τοῦ ἄλλου...», την άθλια ελάχιστη τροφή και τη δίψα, τις συνθήκες υγιεινής και τις διανυκτερεύσεις σε σταύλους και σκηνές, όμως ταυτόχρονα με μια εντυπωσιακή ευαισθησία περιγράφει και θαυμάζει τη φύση που συναντούν.

Κάνει λόγο για αφίξεις και αριθμούς αιχμαλώτων, που διαπιστώνει, και μας πληροφορεί για την άφιξη αποστολής, εκτός άλλων, αιχμαλώτων και αποκλειστικά γυναικοπαίδων από το Δοξάτο, όπως επίσης για τη δουλεμπορική παραχώρηση από τις Βουλγαρικές Αρχές 100 ανδρών αιχμαλώτων σε τσιφλικά της περιοχής, για να εργαστούν στο τσιφλίκι του.

Στη συνέχεια, τα Ημερολόγια ξετυλίζουν όλη την απάνθρωπη διαβίωση στο στρατόπεδο, η οποία, κάποιες ελάχιστες φορές, έχει αναπάντεχες φευγαλέες βελτιώσεις. Όμως, κυριαρχούν οι εξοντωτικές εργασίες με τον φόβο μαστιγώματος, η προβληματική υγεία, οι καιρικές συνθήκες χωρίς τα κατάλληλα ρούχα και τον Δούναβη να παγώνει σε βάθος τεσσάρων μέτρων, η έλλειψη χρημάτων που τον ανάγκασαν να πουλήσει τα χειμωνιάτικα ρούχα του.

Κύρια καθημερινή τροφή των αιχμαλώτων ήταν η κουραμάνα και τα φασόλια, με αποτέλεσμα, εκτός των άλλων ασθενειών λόγω και της έλλειψης φαρμάκων, τα συνεχή εντερικά προβλήματα. Επίσης παρέχονται πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση και τον τιμάρημο στην κατεχόμενη Μακεδονία, όπως π.χ. ότι στη Δράμα η κουραμάνα στοίχιζε 8-10 λέβα κ.ά.

Τα γραπτά του Αθανασίου Βανάκου έχουν προφορικότητα, αμεσότητα, ζωντάνια και υπαρξιακή αγωνία, κυρίως για τα τρία παιδιά του και τη γυναίκα του. Ξεχειλίζουν από αγάπη, νοσταλγία και τρυφερότητα. Δεν ζει παρά για να τους ξανασφίξει στην αγκαλιά του.

Θαυμάζουμε το απέραντο κουράγιο και την υπομονή που διαθέτει, όμως υπάρχουν και στιγμές που, κάτω από την πίεση των εναλλαγών των πληροφοριών για την απελευθέρωσή του, βρίσκεται σε τρομερό συναισθηματικό αδιέξοδο, αισθάνεται απογοήτευση, σπάει και ομολογεί ότι δεν έχει κανένα ενδιαφέρον πια για τη ζωή.

Τελικά, καμιά από τις φοβερές κακουχίες του δεν στάθηκε –ευτυχώς– ικανή να σβήσει από το πνεύμα του ευαίσθητου εκείνου ανθρώπου τη φλέβα ποιητικότητας, αυτοσαρκασμού και ειρωνείας που διέθετε, με αποτέλεσμα να διαβάζουμε διάσπαρτα στα ημερολόγιά του: «... Δι' έναν αίχμάλωτον ούδεμία ασθένεια φοβερωτέρα της νοσταλγίας...» ή «...ό Δούναβις βρυχώμενος ως πληγωμένος λέων...» ή, ακόμη, πως τα άλλοτε λευκά ρούχα του, τώρα απαστράφτουν από τη λίγδα.

Και μία τελευταία επισήμανση:

Ο Βανάκος στις 7 Ιουλίου –πέντε ημέρες μετά τη σύλληψή του– γράφει στο 1^ο Ημερολόγιό του: «Καταλύσαμε εις σταύλον. διψώντες, ἄϋπνοι ἀπό τεσσάρων ἡμερῶν. Χειρίστη ἡ συμπεριφορά τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς ὀμηροὺς». Είναι η πρώτη και μοναδική φορά που χρησιμοποιεί τη λέξη «όμηρος».

Έκτοτε, από 8.7.1917 έως και 3.2.1918 οπότε απελευθερώθηκε, δηλαδή σε όλη τη διάρκεια της επτάμηνης αιχμαλωσίας του, ουδέ-

ποτε επανέλαβε τη λέξη «όμηρος» και αντ' αυτής χρησιμοποίησε τριάντα επτά (37) φορές τη λέξη «αιχμάλωτος», σε όλες τις κλίσεις ενικού και πληθυντικού, αρχίζοντας από τις 13 Ιουλίου, που γράφει: «... *Νέα άφιξις αιχμαλώτων*».

Η ερμηνεία που δώσαμε –μετά και από τις σχετικές εργασίες τού κ. Θ. Πέννα που δημοσιεύονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ του παρόντος– στο ενδιαφέρον αυτό γεγονός, είναι ότι στην αρχή ο Βανάκος, όπως πολλοί άλλοι, θα νόμιζε ότι «αιχμάλωτος» αποκαλούνταν μόνον ο στρατιωτικός, ενώ ο άμαχος που συλλαμβανόταν αποκαλούνταν «όμηρος». Όμως, από την άφιξη των πρώτων αιχμαλώτων και μετά, ο εγγράμματος και γλωσσομαθής Βανάκος χρησιμοποίησε τη λέξη που άκουγε, τόσο από τους Βουλγάρους, όσο και από τους άλλους αιχμαλώτους, διαπιστώνοντας την ορθότητά της.

Θα ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω τους κυρίους Θωμά Πέννα και Ανδρέα Σταματόπουλο, που μου έδωσαν την ευκαιρία να έλθω σε επαφή με τα Ημερολόγια αυτά, και ως Σερραία ιδιαίτερα να συγκινηθώ, να συγκλονιστώ και να μάθω από αυτό το σημαντικό ιστορικό ντοκουμέντο.

Είθε η έκδοση αυτή να γίνει αφορμή για ένα νέο ερευνητικό ταξίδι, έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση της τραγικής και τόσο σημαντικής για την ιστορία της Μακεδονίας εκείνης της εποχής.

ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ

Ελένη Λέτσιου - Κορομηλά

ΤΕΤΡΑΔΙΟ 1°

...Abramo¹

Giugno	8	Ricevuto contanti Lev. ²	10
»	15		10
»	16		10
»	21		5
Luglio ³	2		10
	2	76	10
	3	16	10

2 Ιουλίου 1917

Ώρα 9^η μ.μ. αναχώρησις ἐκ Καβάλλας
 » 11^η » πρῶτος σταθμὸς εἰς Βασιλάκη.

3 Ιουλίου 917

» 1.45 π.μ. δεύτερος σταθμὸς εἰς Φιλίππους
 » 5 » τρίτος » » Δοξάτον

Πρόγευμα, συνομιλία, ἐκκίνησις περὶ ὥραν 5.30 π.μ. Ἄφιξις εἰς Δράμαν κατόπιν ἀνατροπῆς καθ' ὁδὸν ἀμάξης τινὸς περὶ ὥραν 10 π.μ. Ἄναμονή εἰς Δράμαν μεῦχρι 2^α μ.μ. ὑπὸ τὰς χειρίστας τῶν συνθηκῶν. Ἐπὶ δύο ὥρας ὑπὸ καυστικώτατον ἥλιον ἐντὸς ἀνοικτοῦ βαγονίου ἄνθρακος. Στοιβαγμένοι περὶ τοὺς 52 ἄνθρωποι εὐρισκόμενοι ὁ εἷς κολλημένος ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ἐπικολούθησε νύξ φοβερὰ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις. Ψῦχος, στέρησις ἐπὶ παντός. Ἀνέτειλεν τέλος ἡ

4 Ιουλίου 917

Εἰς τὸν σταθμὸν «Badonna». Ἄλλη ἀρίθμησις. Τὴν σήμερον καὶ νέα ἀπαγόρευσις πρὸς ἔξοδον τοῦ βαγονιοῦ ὡς πρὸς ἐκτέλεισιν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν φυσικῶν μας ἀναγκῶν. Ἡ κουραμάνα ἡ ἐξ ἀραβοσίτου λὲβ 5. (Πρόγραμμα τῆς ἐκ Βουλγαρίας προβλεπομένης... τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης).

1 Ὄνομα; (Σ.Μ.)

2 Ἰούνιος 8 Πιστοποιητικὸ μετρητῶν Lev. (Σ.Μ.)

3 Ἰούλιος (Σ.Μ.)

Ἡ ἐξωτερική μας κατάσταση χειρίστη.

Ἄϋπνοι καὶ ἀκάθαρτοι καὶ θερμασταὶ μηχανῆς. Ἀναχώρησις ἐκ «Badonna», ὥρα 6 ½ καὶ ἄφιξις εἰς Φέρορας, 10^η π.μ. παραμονὴ ἐπὶ πέντε ὥρας ὑπὸ καυστικώτατον ἥλιον ἐντὸς τοῦ βαγονίου, νερό, μπογάτσια. Ἀναχώρησις εἰς τὰς 3 μ.μ. Διερχόμεθα μέρη καπνόφυτα. Φύσις ἔξοχος, βλάστησις θαυμάσια. Σουφλι ὥραν 4 ¼. Μέλη, τυρί, ἀγγουράκια. Ἀναχώρησις 5 μ.μ. ἄφιξις εἰς Ἀδριανούπολιν κατόπιν καθυστερ. ὥρα 11^η μ.μ. παραμονὴ μέχρι 5 ½.

5^η Ἰουλίου 1917

Ἀπολύμανσις γενική. Ἡλιόλουτρον. Βροχὴ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν. Σταθμὸς Χάσκοβο, ... Τούλοβο, ... Platchkovtzi, Popovo, Tzareva-Livada, Dupovo. Περὶ ὥραν 2^α μ.μ. Tirmovo, Dolna, Gabrono. Φύσις, καὶ βλάστησις θαυμάσια. Ἐκτεταμέναι πεδιάδαι κατεσπαρμέναι, δένδρα καρποφόρα κατάφορτα καὶ ἄπειρα. Δάση, νερά, κτηνοτροφία μεγάλη.

6^η Ἰουλίου

Ὦρα 4^η πρωϊνῆ. Stara Zagora. Ἀνὰ δύο κουραμάνες. Ἀναχώρησις 5^η πρωϊνῆ ... Gorna Orehovitza, μέχρι 4^η πρωϊνῆς τῆς

7^η Ἰουλίου

Κατερχόμενοι εἰς ...Καταλύσαμεν εἰς σταῦλον... διψῶντες, ἄϋπνοι ἀπὸ τεσσάρων ἡμερῶν. Χειρίστη ἢ συμπεριφορὰ τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς ὀμήρους.

8 καὶ 9

Ἐντὸς τῶν σταύλων, ὑποφέροντες πάντοτε ἀπὸ δίψαν καὶ ἀπὸ εἶδη πρώτης ἀνάγκης. Ἡ κουραμάνα ἀνελλειπῶς μᾶς χορηγῆται καθημερινῶς.

10^η Ἰουλίου

Περὶ ὥραν 4^η μ.μ. μετάβασις εἰς τὸ λουτρόν. Θαυμάσιον. Ἐντεῦθεν εἰς τὰ παραπήγματα τῶν Καβαλλιωτῶν. Συναντώμεθα μεθ' ὄλων τῶν μέχρι τῆς ἔκτης ἀποστολῆς Καβαλλιωτῶν. Κουραμάνα καὶ συσσίτιον.

11^η Ἰουλίου

Περὶ ὥραν 6^η ἀναχώρησις διὰ... ἀναβολὴ τοῦ ταξειδίου καὶ

ἐπιστροφή εἰς τὰ παραπήγματα. Τόσον κατὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὸν σιδηρ. σταθμὸν ὅσον κατὰ τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὰς σκηνάς, φοβερός κοιλόπονος. Εἶνε ἡ τρίτη ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐνεργήθην. Μᾶς προσφέρεται ἡ κουραμάνα καὶ τὸ συσσίτιον.

12 Ἰουλίου

Ἀναμονὴ εἰς τὰς σκηνάς. Ἐξέτασις ὄλων ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ. Ἐξηρέθησαν ὡς ἀνίκανοι, ἢ ἀσθενεῖς, ἢ ἀκατάλληλοι δι' ὠρισμένας ἐργασίας, περὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι. Ἐξαιροῦμαι ἐπίσης κατόπιν τοῦ ἐξῆς διαλόγου μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἱατροῦ.

Ἰατρός : Τὶ ἐργασίαν κάμετε;

Ἐγώ : Ὑπάλληλος

Ἰατρὸς : Γνωρίζετε ξένας γλώσσας;

Ἐγώ : Μάλιστα

Ἰατρὸς : Ἀποχωρήσατε τῆς γραμμῆς σας

Ὥρα 10^η π.μ. Συσσίτιον.

» 12 ½ μ.μ. » καὶ κουραμάνα

» 6 ½ μ.μ. »

13 Ἰουλίου

8^η π.μ. Προετοιμασία πρὸς ἀναχώρησιν καὶ νέα ἀναβολή.

Νέα ἄφιξις αἰχμαλώτων.

14 Ἰουλίου

Ἀναχώρησις 700 περίπου αἰχμαλώτων διὰ Δοβρουτζᾶν καὶ ἄφιξις 120 περίπου ἐκ Δράμας. Κουραμάνα καὶ συσσίτιον. Μετάβασις εἰς ἕτερον ἐνδιαίτημα. Ἐξαιρετικὴ κίνησις τῶν ἀμαξοστοιχιῶν Δοβρουτζᾶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Ἰουλίου. Μανθάνω ἐξ αἰχμ. ἀφηχθέντος ἐκ Καβάλλας ὅτι ἐκεῖ ἐδόθη ἄρτος ἐπὶ δύο ἡμέρας.

15 Ἰουλίου

Ἄφιξις νέων αἰχμαλώτων ἐκ Δοξάτου, περὶ τοὺς 150. Ἡμέρα ἡρεμος. Κουραμάνα δις καὶ συσσίτιον ὡς πάντοτε.

16 Ἰουλίου

Ἄφιξις γυναικοπαίδων ἐκ Δοξάτου. Οὐδεμία ἀποστολή.

17 Ἰουλίου

Νέα ἄφιξις ἐκ Τσατάλδης καὶ Δοξάτου. Καὶ πάλιν οὐδεμία

ἀποστολή ἐκτὸς 100 αἰχμαλώτων προσληφθέντων ὑπὸ τινος τοιφλικούχου.

18 Ἰουλίου

Νέα ἀφιξεις ἐκ Πόρωνων καὶ Σερρών. Ὀνειρεύθην ὅτι εὐρισκόμενος εἰς Καβάλλαν καὶ δὴ εἰς τὸν οἶκον μου, προσέφερον κάτι εἰς τὴν μητέρα. Τὶ ἀκριβῶς ἦτο δὲν ἐνθυμοῦμαι, δὲν μὲ διαφεύγει ὁμως τῆς μνήμης μου ἢ ἀπὸ βάθους ψυχῆς εὐχὴ τὴν ὁποῖαν μοὶ ἔδωσε καθ' ἣν στιγμὴν ἐξηρχόμην τοῦ δωματίου. Καμμιά ἀπόλυσις.

19 Ἰουλίου

Ἄφιξις ὀλίγων αἰχμαλώτων. Περὶ ὥραν 9^{ην} σύνταξις τῶν ἀνικάνων αἰχμαλώτων καὶ στρατιωτικὴ ἐπιθεώρησις. Ἐγκρίνομαι ἰκανὸς καὶ περὶ ὥραν 4^{ην} μ.μ. νέα σύνταξις πρὸς ἀναχώρησιν διὰ ... νέα ἀναβολὴ καὶ ἐπιστροφὴ εἰς τοὺς θαλάμους μας.

20 Ἰουλίου

Σύνταξις περὶ ὥραν 7 ½ π.μ. Ἐρευνα σωματικὴ καὶ ἀποσκευῆς διὰ τὰ χρήματα. Ἀναμονὴ ὑπὸ κανστικώτατον ἥλιον περὶ τὰς ὀκτῶ σχεδὸν ὥρας. Ἀναμονὴ ἐντὸς τοῦ βαγονίου καθ' ἅπασαν τὴν νύκταν τῆς 20^{ης}.

21 Ἰουλίου

Ἀναχώρησις ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ ... περὶ ὥραν 6 ½ π.μ. Ὁρα 7.5' Κρούμοβον καὶ μέχρις ἐσπέρας Βου., Ρορονο, Δια. καὶ περὶ ὥραν 11 ½ μ.μ. εἰς Δοβρουτζάν.

22 Ἰουλίου

Ἄφιξις εἰς Λομ - Παλαγκᾶν περὶ ὥραν 7 μ.μ. καὶ μετάβασις εἰς τοὺς θαλάμους τῶν Σέρβων ἀναπήρων. Τελικὰ ἀπόγνωσις μᾶς καταλαμβάνει.

23 Ἰουλίου, Κυριακὴ

Λόγω τοῦ ἑορτασίου ἴσως τῆς ἡμέρας δὲν ἐργαζόμεθα. Κουραμᾶνα ἅπαξ τῆς ἡμέρας συσσίτιον δίς.

24 Ἰουλίου, Δευτέρα

Ἀκινήσια καὶ σήμερον. Περὶ τὴν ἐσπέραν δύο κουραμᾶνες.

25 Ιουλίου, Τρίτη

Σακκίδιον τροφίμων ἐπ' ὄμου καὶ γραμμὴ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ἀφικνούμεθα πεζοὶ εἰς τὸν σιδηρ. σταθμὸν ὀπόθεν μᾶς παραλαμβάνει ἀμαξοστοιχία μεταφέρουσα ἡμᾶς ἔξω τῆς πόλεως εἰς διακλάδωσιν τινά. Ἔργασία. Λαμβάνει ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν ἀπὸ ἓν φτυάρι καὶ προσπαθοῦμεν νὰ γεμίσωμεν 10 ἄτομα ἐν βαγόνιον 15000 μικρὸ kg ἀπὸ τῆς 8^{ης} μέχρι τῆς 12^{ης}. Μετὰ μεσημβρίαν τὸ ἴδιον. Ὑδρώνω, κουράζομαι ὑπὲρ τὸ δέον ἀναθεματίζω ἄλλ' εἰς μάτην. Πρὸς τὸ ἐσπέρας (7 ½) ἐπιστρέφωμεν πεζοὶ εἰς τοὺς θαλάμους δι' ἄλλης ὁδοῦ.

26 Ιουλίου

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 5½ πρωϊνήν. Ἀνάβασις⁴ εἰς Δούναβιν. Ἔργασία. Γέμισμα σάκκων δι' ἀραβοσίτου ἐκ τῆς ἀποθήκης ἀτμοπλοίου καὶ μεταφορὰ αὐτῶν ἐπ' ὄμου εἰς τὰ βαγόνια. Μετὰ μεσημβρίαν. Μεταφορὰ ἐπ' ὄμου σάκκων ἀλεύρου 75 Kg ἀπὸ τὸ ἀτμόπλοιο εἰς τὰ βαγόνια. Γνωρίζομαι μετὰ τοῦ Σοσιαλ. Goldenberg. Ἐπιστροφὴ εἰς τοὺς θαλάμους περὶ ὥραν 9^{ην} τῆς νυκτός.

27 Ιουλίου, Πέμπτη

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 6^{ην}, καὶ μετάβασις εἰς σιδ. σταθ. Πλεύνι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἔργασία: Μεταφορὰ σάκκων ἀραβοσίτου ἀπὸ τὸ ἀτμόπλοιο εἰς τὰ βαγόνια. Μετὰ μεσημβρίαν ἐργασία εὐκολοτέρα συνεπεία ἐπιποδείου καὶ παραπόνων. Ἰσοπέδωσις παραλιακῆς τῆ Δουνάβει ἄμμου.

28 Ιουλίου, Παρασκευή

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 7 καὶ μετάβασις εἰς τὸ λουτρὸν πρὸς ἀπολύμανσιν σωματικῶν τε καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Διαμονὴ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ λουτροῦ μέχρις 3^{ης} μ.μ. καὶ ἐκεῖθεν μετάβασις εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας τῆς 25 Ιουλίου. Οὐδεμία ὅμως ἐργασία μέχρις ἐσπέρας λόγῳ τοῦ λουτροῦ. Ἐπισκέπτονται περὶ τὴν 6^{ην} μ.μ. τὴν πόλιν μας τρία γερμανικά ἀεροπλάνα πρὸς παραλαβὴν βενζίνης, καθ' ἃ μανθάνομεν καὶ προσγειώνονται πλησιέστατα τῶν θαλάμων μας.

29 Ιουλίου, Σάββατο

Ἀναχώρησις περὶ τὴν 5 ½. Μετάβασις καὶ πάλιν εἰς τὸ ἴδιο μέ-

⁴ Ἀποστέλλω τὸ πρῶτον δελτάριον.

ρος. Ἐν ἀπαισιώτατον. Μεταφέρομεν μόνοι μας κενὰ βαγόνια πελώρια διὰ νὰ τὰ γεμίσωμεν χῶμα. Ὅπισθέν μου ἄλλοι ἀδελφοὶ μεταφέρουν ἄλλο βαγόνι. Μὴ προσέξας ὅτι ἔρχονται ἀφίνω τὴν ἀριστεράν μου χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου ὁπότε συγκρουσθέντων τῶν 2 βαγониῶν κτυπῶ φοβερὰ τὰ δύο ἀκρινὰ δάκτυλά μου καὶ πετάγεται τὸ αἷμα ἀπὸ τὰ νύχια. Μεσημβρία. Συσσίτιον καὶ κουραμένα. Ἐνεκεν τοῦ πόνου τῶν δακτύλων μου μένω ἄεργος καὶ μεταφέρω νερὸ εἰς τὰ ἀδέλφια.

30 Ἰουλίου, Κυριακή

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 4½. Μετάβασις εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὡς καὶ χθές. Ἔργασια ἢ ἰδία. Ἐχω καθήκοντα νερουλά ἔνεκεν τοῦ πόνου τῶν δακτύλων μου. Περὶ τὴν 8^{ην} πτήσις τῶν τριῶν ἀεροπλάνων ἐπὶ τῆς πόλεώς μας. Μετὰ μεσημβριαν ἢ αὐτὴ ἔργασια.

31 Ἰουλίου, Δευτέρα

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 5^{ην}. Μετάβασις εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ἢ αὐτὴ ἔργασια. Ἐπλυνα εἰς τὸν ποταμὸν τρία μανδήλια καὶ τὸ μαῦρο ὑποκάμισο. Ὑποφέρω ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν φοβερὰ ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν μου. Οὔτε νὰ βαδίσω, οὔτε νὰ καθίσω, οὔτε νὰ κοιμηθῶ ἀκόμη. Ἐπαυξάνει ἡ ἀσθένειά μου λόγω τῆς αὐτῆς τροφῆς καθημερινῶς (φασόλια). Μεσημβρία. Ἐκοιμήθην καὶ εἶδον στὸ ὄνειρόν μου ὄλην τὴν οἰκογένειάν μου. Ἐπέστρεψα δῆθεν στὸ σπίτι καὶ πρωτοεῖδα τὴν Μαρίκα μου εἰς τὴν αὐλήν. Ἐφόρει τάχα μια ποδιά μᾶλλον πένθιμον καὶ ἔτρεξε πρὸς ἐμὲ καὶ ἔπεσε μπροστά μου. Μὲ τὴν παιδικὴν της πάντοτε ἀφέλειαν μὲ ἐρώτησε: Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι μπαμπά; ἔφερες σταφύλια; Ἀμέσως ἴδον τὸν Γιάννη καὶ τοῦ ἔδωσα δύο αὐγά. Ἦλθεν ὁ Τάκης ἀπ' ἔξω δῆθεν ἀπὸ τὴν δουλειά ὁπότε ἔκλαυσα καὶ ἡ Χαρίκλεια μὲ εἶπεν: Ἐχει ὁ Θεὸς Βανάκο τώρα πλέον εἴμεθα καλὰ καὶ ἔχουμε καὶ τὸν Κωνσταντῖνον μαζί μας. Ἡ μητέρα ἦτο στὸ μπαλκόνι καὶ ὁμιλοῦσε μὲ τὴν νοικοκυρά μας καὶ μὲ τὸν Ζήση τὸν Σάρακα. Μεταμεσημβριαν ἢ αὐτὴ ἔργασια ὡς πάντοτε. Ἐπιστροφή περὶ ὥραν 7^{ην} εἰς τοὺς θαλάμους μας.

1 Αὐγούστου, Τρίτη

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 5^{ην}. Μετάβασις εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Ἔργασια ἢ ἰδία. Ἐγὼ πάντοτε νερουλάς καὶ ἀσθενής. Μεσημβρία καὶ γεῦμα. Ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν μᾶς δίδεται κρέας. Μετὰ μεσημβριαν ἢ

αὐτὴ ἐργασία. Ὅλοι διερωτώμεθα περὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως καὶ προβλέψωμεν μέλαν τὸ μέλλον μας. Ἡ ἀνεπαρκῆς τροφή ἢ στερουμένη καὶ αὐτῶν τῶν στοιχωδεστέρων θρεπτικῶν οὐσιῶν, ὁ ἀνεπαρκῆς ἄρτος, ἢ καθημερινὴ ὑπερκόπωση καθιστῶσιν ἡμᾶς ἅπαντας σκεπτικούς καὶ ἀπαισιόδοξους. Τὶ δὲ νὰ εἶπω ἐγὼ ὅστις εἰς ὅλα ταῦτα ὀφείλω νὰ προσθέσω τὴν ἀσθένειάν μου, τὴν τελείαν ἀχρηματίαν μου καὶ τὴν ἀπώλειαν καὶ τῆς ἐσχάτης ἀκόμη ἐλπίδος ὅτι θὰ ἔβλεπον ποτὲ γυναῖκα καὶ τέκνα; Ἐπιστροφή περὶ ὥραν 5 ½ εἰς τοὺς θαλάμους.

2 Αὐγούστου, Τετάρτη

Καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ ἀπαισίου Σέρβου -ἄϊντε μπρέεε- μᾶς ἀφυπνίζει περὶ ὥραν 5 1/2. Τὴν φορὰν ταύτην οὐχὶ πλέον ἵνα μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐργασίαν ἀλλ' ἀπλῶς ἵνα μετρηθῶμεν. Μᾶς ἀνακοινοῦται ὅτι δὲν ἔχωμεν ἐργασίαν καὶ κατὰ τὰς διαδόσεις μερικῶν, λόγῳ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου. Μᾶς προσφέρεται εἰς γεῦμα καὶ πάλιν κρέας εἰς δὲ τοὺς Σέρβους αἰχμαλώτους καὶ ἀνὰ ἓν τέταρτον ἰδροπέπονος. Τελεία ἀπραξία καὶ ἐπομένως ὕπνος σχεδὸν μέχρι μεσημβρίας.

3 Αὐγούστου, Πέμπτη

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 5^{ην}. Μετάβασις εἰς τὸ αὐτὸ ὡς πάντοτε μέρος. Ἔργασία ἢ αὐτὴ ἀλλ' ἐλαχίστη. Ἐγεμίσαμεν μόνον 7 βαγόνια. Μεσημβρίαν καὶ ἐσπέραν φασόλια καὶ κουραμίανα ἀπὸ σιτάρι πλέον. Πρὶν δὲ μᾶς προσφέρεται καὶ ἀνὰ ἓν πακέτον καπνοῦ μὲ ἓν φυλλάδιον σιγαροχάρτου.

4 Αὐγούστου, Παρασκευὴ

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 5^{ην} καὶ μετάβασις εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Προστίθενται καὶ ἕτεροι 50 ἀδελφοὶ νεωστὶ ἀφιχθέντες ἐκ Σούμελας; (Δραμηνοί). Γεῦμα ψάρια. Ξυλίζονται ἀνηλεῶς δύο ἀδελφοὶ ὁ εἷς ἐκ τῶν ὁποίων (ὑψιστε οὐρανέ) πολὺ δυνατὴς. Πρὸς τὸ ἐσπέρας ἀναχωροῦμεν κάπως ἐνωρίς.

5 Αὐγούστου, Σάββατον

Καθ' ὅλα ὁμοία πρὸς τὴν προτεραίαν. Ἀνεξαιρέτως ὁμως πάντες ἀρχίζομεν νὰ σκεπτόμεθα πλέον περὶ τῆς κατὰ τὸν προσηχὴ χειμῶνα καταστάσεώς μας. Τὸ ψῦχος ἀρχίζει ἤδη νὰ γίνεται αἰσθητὸν καὶ σχεδὸν ὅλοι εἴμεθα μὲ ὀλίγα ἐνδύματα καὶ δὴ

έλαφρά. Πνέει ἀπὸ πρωΐας ἄνεμος ὄχι πλέον δροσερὸς ἀλλὰ ἀρκετὰ κλίνων πρὸς τὸν ψυχρόν. Ἡ τακτικὴ δὲ ἐπωδὸς πάντων εἶνε. «Ἀλλοίμονόν μας ἐὰν κατὰ τὸν χειμῶνα εὐρεθῶμεν ἐδῶ καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς σημερινοὺς θαλάμους». Τὰ κίτρινα παπούτσια μου δὲν φοριοῦνται πλέον, τὰ δὲ μαῦρα εἶνε πρὸ πολλοῦ ἤδη χαλασμένα. Ἀπὸ ἐνδύματα δὲν μὲ μένουν πλέον παρὰ τὰ χονδρὰ χειμωνιάτικα καὶ τὸ χονδρὸ παντελόνι. Τοῦ παλτοῦ μου ἢ κατάστασις εἶνε ἀθλία τῶν δὲ ἄλλων ἐνδυμάτων μου ἀθλιεστέρα. Πλυμένα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπὸ ἐμὲ τὸν ἴδιον εἰς τὸν Δούναβιν χωρὶς σαποῦνι ραμμένα δὲ ὅπως τύχη παρουσιάζουν ὄψιν πάλαι ποτὲ λευκῶν, νῦν δὲ ἀπαστραπτόντων ἐκ λύγδης.

6 Αὐγούστου, Κυριακὴ

Καὶ πάλιν τὰ αὐτά. Παρέλειψα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐργασίας νὰ γράψω ὅτι μεταβαίνομεν καὶ ἐπιστρέφωμεν ἐν συνοδίᾳ στρατιωτῶν ἐφ' ὄπλου λόγχην ὡς κακοῦργοι. Μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν γενικῶς Τούρκων, εὐρίσκονται καὶ ἀρκετοὶ πολλοὶ καλοί.

Ἀπαίσιος ὁ ἐπὶ κεφαλῆς μας μηχανικὸς Ἄγγελ μὲ τὰς πληροφορίας του περὶ χειμῶνος. Πίπτει, μᾶς λέγει, χιῶν μέχρι 2 μ. ὁ Δούναβης παγώνει εἰς βάθος 4 μ. Τὰ πέριξ δὲ τῆς πόλεως ὡς καὶ τὸ μέρος τῆς ἐργασίας μας καλύπτονται διὰ πυκνοτάτης ὀμίχλης ἐπὶ δύο σχεδὸν μῆνας. Ὅμιλῶν περὶ τῶν αἰχμαλώτων εἶπεν ὅτι οἱ κάτοικοι πόλεων καὶ γυναῖκες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ... καλὸν δὲν θὰ ἀνθέξουν μὲ τὰ ροῦχα ποῦ διαθέτουν. Θὰ ἀποθάνουν ὅλοι αὐτοί. Ἄχ Καρατζιέφ ποῦ εἶσαι; Δὲν λυπᾶσαι τὴν ἀδελφήν σου; ἢ ἀποκλεισμένος ἴσως καὶ σὺ ὡς ὅλοι μας ἀδυνατεῖς νὰ ἐπικοινωνήσεις μετ' αὐτῆς; Τόση ἀπαισιοδοξία μὲ καταλαμβάνει ὥστε πλέον δὲν ἐπιθυμῶ τίποτε παρὰ μίαν συνάντησιν ἐπὶ πέντε μόνον λεπτὰ μετὰ τῆς ἀγαπημένης μου συζύγου καὶ ἀγαπητῶν μοι τέκνων καὶ μετὰ ἅς ἀποθάνω ἔστω καὶ αἰχμάλωτος.

7 Αὐγούστου, Δευτέρα

Τὰ αὐτὰ ὡς πάντοτε. Ἀποστέλλω δύο δελτάρια εἰς Καρατζιέφ ἐν εἰς Ρουσοσούκ καὶ ἐν εἰς Μοναστήριον. Τὰ χρήματά μου ἐξηντλήθησαν πλέον, ἔχω δὲ καὶ ὀλίγον χρέος εἰς καλοὺς μου φίλους εἴκοσι τριῶν λεβιών. Προτίθεμαι νὰ ἐκποιήσω τὸ σταχτὶ πανταλόνι μου. Συναντῶ κύριον καὶ κυρίαν Ξένου, προφανῶς οἵτινες χαιρετήσαντές μοι μοὶ ὀμίλησαν γαλλιστὶ οὕτω:

D'où êtes vous Monsieur?

Ἐγώ: De Cavalla.

...

Ἐγώ: Oui ...

...

Ἐγώ: (Μὲ κάποιο πικρὸ γέλιο εἰς τὰ χεῖλη)...

....

8 Αὐγούστου, Τρίτη

Τὰ αὐτὰ ὡς πάντοτε. Ἔργασία κάπως περισσότερο ἀλλὰ καὶ ἀδέλφια ἀνάλογα. Ἡ αὐτὴ κατῆφεια καὶ ἀδημονία εἰς ὅλους μας. Μανθάνομεν ὅτι διὰ τὸν πλησιάζοντα χειμῶνα μᾶς προετοιμάζεται ἄλλο κατάλυμα. Ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν θέλει νὰ πιστεύσῃ. Συσσίτιον φασόλια καὶ κουραμὰνα.

Γεμίζωμεν ἐν ὄλῳ τρία βαγόνια (27). Ἐσπέρα συσσίτιον φασόλια καὶ τυρὶ ἄσπρο.

9 Αὐγούστου, Τετάρτη

Τὰ αὐτὰ. Ἔργασία ὅμως περισσότερο. Τέσσαρα βαγόνια (36) ἐν ὄλῳ. Ἐκποιῶ τὸ ριγὲ πανταλόνι μου ἀντὶ τεσσαράκοντα πέντε λεβιῶν ἵνα προσπορισθῶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἡ μισὴ χορηγούμενη εἰς ἡμᾶς κουραμὰνα δὲν μᾶς ἀρκεῖ πλέον. Οἱ περισσότεροι ἀπηύδησαν. Ἔργασία πολλὴ καὶ ἄρτος ὀλίγος: ἴδοῦ ἡ μόνη ὀμιλία γιὰ μᾶς. Τὰ κίτρινα παπούτσια μου μὲ ἐγκαταλείπουν πλέον. Ἠγόρασα πενήντα σκόρδα διὰ πρωῖνὸν προσφάγι μου. Ἀρχίζουν πλέον φανερὰ τὰ δεινά μας. Ψῦχος κατὰ τὰς νύκτας δρυμύ. Ἀναμνήσεις ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς προσλήψεώς μου εἰς τὴν λέσχην.

10 Αὐγούστου, Πέμπτη

Ὡς πάντοτε. Ἴδου καὶ νέον τι διὰ τὸν ἀναγιγνώσκοντα ἀλλ' οὐχὶ καὶ δι' ἡμᾶς. Πρὶν ἀναχωρήσωμεν παρουσιάζεται ὁ ἰατρὸς κ. Σκόρδας μετὰ τινος μηχανικοῦ. Ἴδατε ποτὲ ἐμπόρους ζώων διαπραγματευομένων ἀγοραπωλησίαν κυνῶν καὶ χωριζόντων τὰ κατὰ βούλησιν ἐξ αὐτῶν. Οὕτω καὶ ἴσως καὶ χειρότερα ἔπραξε σήμερον πρὸς ἡμᾶς ὁ κ. Σκόρδας (σκόρδα νᾶχει). Ἐχώρησεν τοὺς κατὰ βούλησιν, ἔστειλεν αὐτοὺς εἰς ὀρισμένην ἐργασίαν καὶ μάλιστα πολὺν δύσκολον καὶ Κύριος οἶδε τὶ θὰ ὑποφέρουσιν οἱ δυστυχεῖς. Τίς οἶδε δὲ τὶ ἀναμένεται καὶ ἡμᾶς μετὰ τινος ἡμέρας. Ἐστειλεν μὲ στρατιώτην Βαρνέον μίαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Φίλιπ-

πον εἰς Βάρναν. Καὶ ἐν δυστύχημα. Ἀπεκόπη ὄγκος τεραστίων διαστάσεων καὶ κατερχόμενος κατεπόνησεν δύο ἀδελφοὺς οἵτινες παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέθνησκον, ἐὰν δὲν προσέτρεχον εἰς βοήθειάν των ἄλλοι ἀδελφοί. Γεῦμα κρέας, δεῖπνον φασόλια.

11 Αὐγούστου, Παρασκευή

Τὰ αὐτὰ τῆς 10^{ης} Αὐγούστου.

12 Αὐγούστου, Σαββάτον

Ἀναχώρησις περὶ ὥραν 6^{ην} εἰς Δούναβιν. Ἔργασία. Μεταφορὰ ἐντὸς κιβωτίων γαιανθράκων. Ἔργασία φοβερὰ καὶ ἐπίπονος. Μεσημβρία συσσίτιον φασόλια καὶ κουραμάνια. Ἀλληλοσυγκρουόμενα νέα. Οἱ φρουροὶ στρατιῶται μας ἐξήκοντα ἐτῶν καὶ μὲ πολιτικὴν στολήν. Ἀθλιέστατοι εἰς τὴν ἀμφίεσιν καὶ ἀκόμη ἀθλιέστεροι εἰς τὴν συμπεριφορὰν. Ἀλλοίμονόν μας. Ἐπιστροφὴ τὸ ἑσπέρας περὶ ὥραν 7^{ην}. Ἐκουράσθην πολὺ, ὅσον ποτὲ ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ἡ ἐργασία.

13 Αὐγούστου, Κυριακή

Ἐξυπνῶ ἀδιάθετος πολὺ, καὶ παρουσιάζομαι εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἐλλειψις φοβερὰ φαρμακευτικῶν εἰδῶν. Τώρα ἀνάγκη νὰ μεταβῆ τις νὰ εὔρη τοιαῦτα ἢ νὰ μεταβῶ μόνος μου. Δὲν γίνεται ὅμως οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο καὶ μένω εἰς τὸν θάλαμον ἐξαπλωμένος καὶ μόνος πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσθέτει εἰς τὴν ἀσθένειάν μου τὴν μελαγχολίαν καὶ διέρχομαι ἡμέραν φοβεράν.

(ἴδε συνέχειαν ὀπισθεν σελίδος 5)

14 Αὐγούστου, Δευτέρα

Ἄεργος καὶ πάλιν ὡς ἀσθενής. Ἰατρικὴ ἐπίσκεψις.

Συνταγή: ... 500 gr καὶ πλῆσις ἐπὶ 2 ἡμέρας. Διέρχομαι τὴν ἡμέραν σχετικῶς καλὰ τῆ συνοδείᾳ τοῦ καλοῦ φίλου κ. Θεοδ. Θεοχαρίδου, πάσχοντος ἐξ ἐξαρθρώσεως τῶν δακτύλων τοῦ δεξιοῦ ποδός. Οὐδεμία ἀκόμη ἐπιστολὴ ἀπὸ τοὺς φιλιτάτους μου. Πρέπει νὰ κλαύσω ἄραγε ἢ ὠφείλω νὰ ὑποκύψω εἰς πᾶν ἐνδεχόμενον; Ἄς ὑγιαίνωσιν Ὑψιστε Θεέ, ἅς μὴν ὑποφέρωσιν, ἅς δυνηθῶ ἡμέραν τινὰ νὰ τοὺς συναντήσω ὑγιεῖς καὶ ἅς ὑποφέρω ἐγὼ μόνον. Ἐλπίζω.

5 Αύγουστου, Τρίτη

Άσθενης ἀκόμη. Τρισαγία ἡμέρα, ἑορτὴ τῆς μικρῆς μου Μαρίκας ἐὰν ἠδύνατο πρὸς στιγμὴν νὰ ἴδῃ τὸν κατάκωπον πατέρα της τὸν αἰχμάλωτον, τὸν εὐρισκόμενον χιλιάδας χιλιόμετρα μακρὰν της, ἐντὸς ὑγρᾶς καὶ σκοτεινῆς τρώγλης, καὶ αὐτῆς ἀκόμη ἢ τόσον μικρὰ καρδούλα θα ἔφρυττε, θα ἐλυπῆτο καὶ τίνουσα τοὺς μικροὺς της βραχίονας ἰκετευτικῶς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς θὰ ἐξῆτα νὰ τῆς ἀποδοθῆ ὁ δυστυχῆς πατὴρ σήμερον τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἑορτὴν της. Τίποτε ὅμως δὲν δύναται νὰ γίνῃ καὶ οὕτω μάθε μικρὴ μου Μαρίκα ἀπὸ τοῦδε, ἀπὸ τῆς τρυφεροτάτης σου ἀκόμη ἡλικίας νὰ συνηθίσης εἰς τὰς ὀδύνας καὶ λύπας. Μακρόθεν μᾶς εἰδοποιεῖ ὁ οἰωνὸς τῶν κωδῶνων τὸ ἐπίσημον καὶ μεγαλοπρεπὲς τῆς σημερινῆς ἑορτῆς:

Δέσποινα Μαρία, σὺ ἢ προστάτιδα τῶν ἀδυνάτων, σὺ ἢ σώτηρ τῶν αἰχμαλώτων, σὺ γενοῦ ἡμῖν ἀρωγὸς καὶ συναντηλήπτρια καὶ λύτρωσε τὸν κόσμον σου. Σὺ δὸς εἰς τὴν ἀγαπητὴν μου σύντροφον ὑγείαν, σθένος ἵνα μετὰ καρτερήσεως καὶ γεναιότητος ἀνταπεξέλθῃ ἐναντίον τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Δὸς Δέσποινα μου τὸν ἐπιούσιον εἰς ὅλα σου τὰ τέκνα καὶ ἔπειτα εἰς τὰ ἰδικά μου, τὸν ἀγαπητόν μοι Τάκιν, τὸν γλυκύν μου Γιάννην καὶ τὴν ἀθωωτάτην Μαρίκαν μου.

Μεσημβρία: Κουραμιάνα καὶ κρέας. Πολλοὶ ἀσθενεῖς ἀδελφοὶ μετέβησαν κατόπιν ἀδείας τοῦ λοχίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐγὼ δὲν μετέβην διότι οὔτε βῆμα δύναμαι νὰ κάνω. ... Τὰ ἄλλα τῶν ἀδελφῶν ἐργάζονται καίτοι εἶναι ἑορτὴ. ... Συσσίτιον φασόλια καὶ τυρὶ. Κάμω τὴν πρώτην ... καὶ αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸν μου πολὺ καλά.

16 Αύγουστου, Τετάρτη

Αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πάντοτε καλύτερα, μεταβαίνω εἰς τὴν ἐργασίαν εἰς τὸ αὐτὸ ὡς πάντοτε μέρος μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν περὶ ὄραν 5^{ην} πρωϊνῆν.

17 καὶ 18 καὶ 19 Αύγουστου

Μόλις σήμερον εἶμαι καλά. Ἀναχώρησις ἀσθενοῦς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τὴν 16 Αὐγ. με πυρετὸν 38,8. Σήμερον εἶμαι καλά καὶ ἔχω ἀναρρωτικὴν ἄδειαν.

Πρὶν ἢ τελειώσω ... τι ἐκ τοῦ Θεοχαρίδην καὶ ἰδοὺ ὁ ἐπικεφαλῆς λοχίας νὰ μὲ εἰδοποιεῖ ὅτι ἔφθασεν ὁ Καρατζιέφ κατόπιν περιπλανήσεως ἀνὰ τὴν Βουλγαρίαν, πρὸς συνάντησίν μου. Ὑψιστε

Θεέ! Συναντώμαι διὰ πρώτην ἤδη φορὰν μετὰ πλησιεστάτου καὶ ἀγαπητοῦ συγγενοῦς καὶ βλέπω τὴν ἀπελευθέρωσίν μου ἐγγύζουσαν!

Αἰσθάνομαι θρανόμενα τὰ περισφῆγγοντα ὄλους τοὺς αἰχμαλώτους συρματοπλέγματα, βλέπω ὑποχωροῦντας τοὺς κανόνας - ... - αὐτὸν τοῦτον δὲ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς λοχίαν παραχωροῦντα με νὰ ἐξέλθω πρῶτος τῶν συρματοπλεγμάτων. Μακρόθεν βλέπω προχωροῦντα πρὸς ἐμὲ τόν... βημάτων νὰ μὲ ἐρωτᾶ ὑπομειδιῶν:

- Ἄθαν. Βανάκος;
- Μάλιστα.
- Κωνσταντῆς Καρατζίεφ.

Τρέχει καὶ μὲ φιλεῖ. Αἰσθάνομαι ἐαυτὸν μὴ πατώντα ἐπὶ τῆς γῆς. Κατέρχομαι εἰς τὴν πόλιν διὰ πρώτην φορὰν ἐλεύθερος μὲ τὸν ἱατρόν.

20 Αὐγούστου, Κυριακή

Ὅλοι οἱ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ μετὰ πλημμυρούσης καρδίας ἀπὸ χαρὰν μὲ συγχαίρονται, μὴ κρύπτονες ταυτοχρόνως καὶ πολὺν δικαίως καὶ ποιὰν τινα πικρίαν διὰ τὴν παραμονὴν των ὡς αἰχμάλωτοι οὐχὶ δὲ βεβαίως... διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μου ἣν θεωροῦσιν ὑπερβεβαίαν λόγῳ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἱατροῦ. Σήμερον δὲν ἐργάζονται ἀλλὰ μεταβαίνουν εἰς τὸν ποταμὸν Λὸμ ἵνα πλένωσιν! οἱ ἴδιοι τὰ ρούχα των, καὶ μένω μόνον ἐγὼ μετὰ μερικῶν ἀσθενῶν. Ὡς ἐκ τοῦ μακρινοῦ χθεσινοῦ περιπάτου μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ Καρατζᾶ εἶμαι ἐξαπλωμένος καὶ μὲ καταλαμβάνει γλυκύτατος ὕπνος ὃν ὅμως δὲν ἠδυνήθην νὰ χαρῶ διότι περὶ τὴν 10 ½ μὲ ἐξυπνᾷ ὁ λοχίας ἵνα ἐν συνοδίᾳ στρατιώτου ἀπεσταλμένου μεταβῶ εἰς συνάντησιν τοῦ ἱατροῦ. Μεταβαίνω, τηλεγραφοῦμεν εἰς τὴν κ. Εὐτέρπην καὶ γράφομεν ὁμοῦ εἰς Καβάλλαν:

Ἀγαπητὴ Χαρίκλεια, ἀγαπητότερα τέκνα καὶ σεβαστὴ μητέρα: συννητήθην πλέον μὲ τὸν Κων/τῖνον καὶ θὰ μὲ ἀπελευθερώσουν ὀρισμένως. Δὲν θὰ σᾶς χάσω, οὔτε θὰ μὲ χάσετε: Θα συναντηθῶμεν σὺν Θεῷ καὶ πάλιν καὶ μάλιστα ἴσως γρήγορα ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ. Τρώγομεν ὡς καὶ χθὲς εἰς τὸ ἐστιατόριον «Σόλουν» καὶ ἀναπαυόμεθα ὀλίγον. Περὶ ὥραν 3^{ην} μ.μ. ἀποχωριζόμεθα καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἀνέρχεται τοῦ αὐστριακ. ἀτμοπλοίου. Κατευθύνεται διὰ Ρουσοῦκιον, ἐγὼ δὲ ἐπανερχομαι εἰς τοὺς θαλάμους.

21/22 Αύγουστου, Δευτέρα και Τρίτη

Έργασία ὡς πάντοτε. Ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ λοχίου διατάττομαι νὰ ἐπιστατῶ μόνον χωρὶς νὰ ἐργάζομαι καὶ διέρχομαι οὕτως τὰς δύο ἡμέρας. Περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς Τρίτης μεταφερόμεθα εἰς ἐξαισίους; στρατῶνας. Μᾶς προσφέρεται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τέιον. Φαίνεται νὰ ἀρχίζῃ διὰ τὸν αἰχμάλωτον ζωὴ νέα καὶ κάπως καλλητέρα.

23/24 Αύγουστου, Τετάρτη και Πέμπτη

Τὰ ἴδια ὡς πάντοτε. Ἀνυπομονῶ διὰ τὰ διαβήματα τοῦ ἱατροῦ καὶ ὅσον παρέρχονται αἱ ἡμέραι ἐπὶ τοσοῦτον ἀδημιονῶ. Ἴδωμεν. Εἰς Καβάλλαν τὶ νὰ συμβαίῃ ἄρα γε; Γνωρίζω πλέον ὅτι ἀλληλογραφοῦν μετὰ τοῦ Κων/τίνου οἱ ἀγαπητοὶ μοι οἰκεῖοι, ἐὰν δὲ καταστῇ δυνατὸν νὰ συναντηθῶμεν ἐνταῦθα, ὅποια τῷ ὄντι εὐχαρίστησις, ὅποια εὐτυχία. Θὰ τὸ ἐπιδιώξω παντὶ σθένει καὶ ἂν καταστῇ δυνατὸν θὰ δυνηθῶ καὶ πάλιν νὰ σφίξω εἰς τὴν ἀγκάλην μου σύζυγον ἀγαπητὴν, τέκνα γλυκύτατα καὶ σεβαστὴν καὶ πολύτιμον γυναῖκα.

25/26 Αύγουστου, Παρασκευή - Σάββατον

Τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸν Κων/τίνον τὰ ἴδια, δηλαδὴ οὔτε φωνὴ οὔτε ἀκρόαση. Τὶ κάμει; Ἐνήργησεν ἄρα γε δραστηρίως ἢ ὄχι; Ταύτην τὴν στιγμὴν γνωρίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκεται εἰς Ρουσοσούκιον ἀλλὰ εἰς Δόβουτζαν. Θὰ ἀναμῆν ἐπὶ δύο ἀκόμη ἡμέρας καὶ μετὰ θὰ τὸν γράψω. Ἀρχίζει νὰ με ἐγκαταλείπῃ ἡ ὑπομονὴ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐλπίς ἀπελευθερώσεώς μου. Φιλτάτοι μου τὶ γίνεσθαι; ἐλπισμονήσατε πλέον ὅτι εὐρίσκεται ἐνταῦθα ὁ «μπαμπᾶς», οὔτε μίαν ἐπιστολὴν σας, οὔτε γραμμὴν μίαν νέων σας! Ἡ χαρὰ ἦν ἠσθάνθην ἀπὸ τὴν συνάντησίν μου μετὰ τὸν ἱατρόν, αἱ πληροφορίαι αὐτοῦ ὅτι εἶσθαι καλὰ καὶ ἡ προσπάθειά του πρὸς ἀπελευθέρωσίν μου καὶ μεταφορὰ ὑμῶν ἐνταῦθα μοὶ ἔκαμον πρὸς στιγμὴν νὰ λυσομησῶ ὄχι βεβαίως ὑμᾶς ἀλλὰ τὸν πόνον μου καὶ τὴν θλῆψιν τοῦ ἀποχωρισμοῦ σας. Ἀφ' ἧς ὅμως ἤρχισεν ἡ ἀργοπορία τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἱατροῦ, καὶ ἡ ἐπάνοδος τῆς ἀπελπισίας καὶ πάλιν ἐν ὅλῃ τῆς τῆ ἀγριότητι, σᾶς ἐπανεφέρον καὶ πάλιν εἰς τὴν μνήμην μου καὶ οὐδένα σκέπτομαι, δι' οὐδένα ζῶ παρὰ μόνον δι' ὑμᾶς. Ὡς καὶ ἄλλοτε ἐξεφράσθην ὅπως καὶ νῦν ἐν μόνον ἐπιθυμῶ: νὰ συναντηθῶ, φιλεύσπλαχνε Θεὲ μετὰ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα μου, νὰ τὰ ἴδω, νὰ τὰ περιπτυχθῶ, νὰ τὰ χορτάσω, καὶ ἂς ἀποθάνω. Δι' ἓναν αἰχμάλωτον, τίποτε τὸ ὀδυνηρότερον αὐτοῦ καὶ οὐδεμία ἀσθένεια φοβερότερα τῆς νοσταλγίας.

27/28 Αύγουστου, Κυριακή-Δευτέρα

Όκτω ἤδη ἡμέραι ἀφ' ἧς ἀπεχωρήσθην τοῦ ἀγαπητοῦ Καρατζᾶ καὶ τίποτε μέχρι τοῦδε. Δὲν ἀπελπίζομαι διότι ἔχω πεποίθησιν εἰς τὸν ἱατρόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν μου δὲν δύναμαι νὰ ἀποκρύψω διότι πολὺ γρηγορώτερα ἔλπιζον τὴν ἀπελευθέρωσίν μου.

Κυριακή: ἐργασία φοβερὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιπονωτέρας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως. Δούναβις! Ὄνομα φοβερὸν διὰ κάθε αἰχμάλωτον: Δούναβις καὶ Κανταρτζιέφ, τὰ ἀπαισιώτερα τῶν μέχρι τοῦδε ὀνομάτων. Εἰς μόνην τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἐργασθῶμεν εἰς τὸν Δούναβιν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Κανταρτζιέφ, φρίττωμεν, ἀπελπιζώμεθα, φθίνομεν. Ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας, βρυχόμενος ὡς πληγωμένος λέων, φέρων ἀνὰ χεῖρας ἀπαίσιον μαστίγιον, ἐπιτίθεται εἰς κάθε ἐργάτην ὅστις ὡς ἐκ τῆς ὑπερκοπώσεώς του θὰ ἐτόλμα νὰ καθίσῃ ἐπὶ 5 λεπτά. Ἔργασθημεν μέχρι μεσημβρίας ὅποτε ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς στρατῶνας γευματίζομεν (κρέας) καὶ κοιμώμεθα.

Δευτέρα: ἡ τακτικὴ μας ἐργασία εἰς τὸ χῶμα. Εἶμαι πάλιν ἀδιάθετος, αἱ συχναὶ δὲ αὐτὰι ἀδιαθεσίαι μου μὲ ἐμβάλλουν εἰς σκέψεις καὶ ὑπονοίας. Σήμερον αἰσθάνομαι φοβερὸν πόνον ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιστοίχου μέρους τοῦ στήθους. Βῆχω πολὺ ἄσχημα. Τὸ νοσοκομεῖον μας γέμει... ἀραχνῶν. Καὶ κάτι τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ: ἐπισόδειον Σκόρδα – Εὐθυμίου.

29 Αύγουστου, Τρίτη

Καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐργασίαν ὡς πάντοτε, καὶ πάλιν τίποτε ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸν Καρατζᾶν ὡς καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι. Τὶ πράγματι συμβαίνει δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Ὅπως δὴποτε εἶνε ἀρετὸν νὰ ἐπαυξάνῃ ὁλονὲν τὴν στενοχωρίαν μου. Τὸ συσσίτιόν μας ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν ἤρχισεν πάλιν νὰ γίνεται σὰν... τῆς μακαρίτισσας. Ἐπέτειος τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Καβάλλας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

30 Αύγουστου, Τετάρτη

Ἔργασία καὶ πάλιν καὶ ἀσθενῆς ὡς πάντοτε. Χθὲς καὶ σήμερον λόγῳ τῆς ἀσθενείας μου καὶ τῆς ἐλατοματικότητος τοῦ συσσιτίου σχεδὸν νηστικός. Ἀποστέλλω ἕτερον δελτάριον εἰς τὸν Καρατζᾶν. Ἡ παρουσία μου ὅλη ἀνέρχεται εἰς δύο λέβια. Ὅφειλω νὰ ὀλομογήσω ὅτι μόνον ἀπὸ ὕπνον μένωμεν ὅλοι εὐχαριστημένοι. Οἱ στρατῶνες μας εἶνε ἔξοχοι.

31 Αύγουστου, Πέμπτη

Φοβερά ημέρα. Έργασία εις τὸν Δούναβιν καὶ μεταφορὰ σιδηρῶν ράβδων μήκους 5 μ. καὶ βάρους 300 κg ὡς ἔγγιστα με ἐπιστάτην τὸν ἀπαίσιον Κανταρτζιέφ. Κλαύματα, πόνος, κόπος καὶ ἀναμνήσεις τῆς οἰκογενείας: τὸ δὲ φορικωδέστερον; ἀνεμνήσθην τὴν ἐπέτειον τοῦ γάμου μου (31 Αὐγούστου 1907). Μακρὰν τῆς ἀγαπητῆς, τῆς φιλησύχου, τῆς πιστῆς καὶ ἀφωσιωμένης μου συντροφου, μακρὰν ἀθῶων καὶ ἀγαπητῶν τέκνων, τῶν ἴσως τὴν στιγμὴν ταύτην ὄλως ἀμερίμνως παιζόντων, μακρὰν πενθερᾶς ἀλλ' ἐχούσης δι' ἐμὲ θέσιν σεβαστῆς καὶ πολυτίμου μητρὸς, ὡς ὁ ἔσχατος τῶν εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα κατάδικος ἀσθενῆς καὶ ἤδη καὶ φύσει ἀδυνάτου κράσεως, στενάζω οὐχὶ μόνος (ἔστω τοῦτο ἡ μόνη παρηγοριά) ὑπὸ τὸ βάρος σιδηρῶν ράβδων καὶ τρέμω ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ ἀπαισίου καὶ ἀποτροπαίου ἐπιστάτου: Ὑψιστε Θεέ, ἐάν πραγματι ὑπάρχῃς, ἐάν τῷ ὄντι ἦσουν σὺ ὁ πλάσας με ἐρωτῶ σε: Τίνα πλέον εἶνε τὰ ἁμαρτήματά μας, τόσοσιν σοὶ ἐφάνημεν πταίσται, ὥστε τόσοσιν σκληρὰν νὰ μᾶς ἐπιφυλλάτῃς τὴν τιμωρίαν; Πρὸς χάριν τῆς πιστῆς μου συζύγου τῆς οὐδέποτε ἀγανακτησάσης ἐναντίον σου, πρὸς χάριν τῶν ἀθῶων τέκνων μου καὶ ὄλων τῶν μικρῶν σου πλασματῶν τῶν μηδεμίαν ἐχόντων γνῶσιν τοῦ συντελεσμένου κακοῦ, φανοῦ ἐλεήμων, πρὸς τὸν κόσμον σου, δεῖξε αὐτῷ τὴν ἀπειρόν σου εὐσπλαχνίαν καὶ λύτρωσε αὐτὸν τῶν ἀναπάντεχων δεινῶν του. (Ἐπέτειος τῆς καταλήψεως τῆς Καβάλλας).

1 Σεπτεμβρ., Παρασκευή

Καὶ πάλιν ἔργασία ὡς πάντοτε. Συσσίτιον ὅμως πτωχότατον ἴδιον εἰς θρεπτικὰς οὐσίας (μπλουγούρ). Βροχὴ μέχρι μεσημβρίας καὶ ἐν τούτοις ἔργασία.

2 Σεπτεμβρίου, Σάββατον

Πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν συνηντήθην μετὰ τοῦ Καρατζᾶ καὶ ἰδοὺ ὅτι μέχρι σήμερον δὲν γίνεται τίποτε. Ἐγκαίρως κάπως ἐχάρημεν ... μου. Τίς εἶδε τὴν μᾶς ἐπιφυλάττει ἢ σιωπῇ τοῦ ἱατροῦ. Συσσίτιον ψάρι καὶ κουραμᾶνα. Νικολαΐδης. Στίς:

3 Σεπτεμβρίου, Κυριακή

Ἐργασία μέχρι μεσημβρίας. Τὸ ἀπόγευμα ἀνάπαυσις. Μπάλωμα, καθάρισμα καὶ ξετίναγμα τῶν ρούχων. Ἐν τούτοις ἡ ἀπελπισία μας πάντοτε ἡ ἰδία. Τίποτε ἀκόμη ἀπὸ τὸν ἱατρόν. Ἀηλύδησα πλέ-

ον και ή κατάστασηίς μου είναι ή αυτή ώς και πρό τής συναντήσεως μου μετ' αυτού. Άγωνιῶ ἀπό πρωίας μέχρις ἐσπέρας. Οὐδεμία ἐπιστολή και ἀπό τούς φιλότατους μου. Δι' αυτούς και μόνον ἔζων, δι' αυτούς Ὑψιστε Θεὲ ἐμόχθουν, δι' αυτούς τὸ πᾶν τής πενιχρᾶς μου οἰκίας ἐπώλησα, δι' αυτούς και μόνον δι' αυτούς θὰ ὑποφέρω, θὰ κρυώνω, θὰ πεινῶ, ἀλλὰ και θὰ προσπαθήσω νὰ ἀνθεξῶ ἔως ὅτου δυνηθεῖς ἄπαξ και πάλιν νὰ τούς ἴδω ὑγιείς και ἀσπασθῶ αυτούς νὰ ἀποθάνω διότι ὄντως θὰ μοι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐπιζήσω τόσων ταλαιπωριῶν. Θὰ ἐγκαταλείψω μόνην τὴν πιστὴν μου σύντροφον ἣν ἐπὶ ὀλίγιστον μόνον χρόνον ἠδυνήθην νὰ καταστήσω εὐτυχῆ: Θὰ μείνωσιν μόνα, ὄρφανὰ και ἀπροστάτευτα τὰ τρία σπλάχνα μου περὶ ὧν τόσα και τόσα ὄνειρα ἐπλαττον. Δὲν θὰ τὰ ἴδω ὡς τούς ἄλλους γονεῖς νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ σχολεῖον, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ τὰ ἴδω ἀνδρούμενα και εἰσερχόμενα εἰς τὴν κοινωνίαν ὡς μέλη αὐτῆς ἐκλεκτὰ και ἀνεπτυγμένα. Ἡ δὲ πιστὴ μου σύζυγος ἠ ὀμνύουσα εἰς τὸ ὄνομά μου, μόνη, ἀνίκανος νὰ τὰ προστατεύσῃ, φθίνουσα καθ' ἐκάστην, δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ με συναντήσῃ ἐκεῖ ὅπου ἐκλείπει «πᾶσα ὀδύνη, λύπη, και στεναγμός». Και τότε εἰς σὲ και μόνον ἐναπόκειται ἀγαπητὲ Καρατζίεφ νὰ μὴ λησμονήσεις ὅτι τὰ τρία ὄρφανὰ και ἀπροστάτευτα ἔμψυχα ὄντα, Τάκης, Γιάννης και Μαρίκα, δὲν σοι εἶνε ξένα και ὅ,τι ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃς εἰς τὴν μητέρα αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθης, κάμε το εἰς αὐτὰ και τρεῖς ἀθῶαι ὑπάρξεις αἰτινες εἶνε τέκνα τής ἀδελφῆς σου τής μόνης παραμεληθείσης και παραγνωρισθείσης κόρης τοῦ Ἰωάννου Καρατζᾶ.

Σήμερον κλαίωμεν τὸν πρῶτον μεταστάντα ἀδελφόν. Ἡλικίας 27 ἐτῶν ἀπέθανε βληθεῖς ὑπὸ τύφου κατόπιν ἀνηκουστων ταλαιπωριῶν.

4 Σεπτεμβρίου, Δευτέρα

Δὲν ἔχω τι τὸ ἐξαιρετικὸν νὰ γράψω ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν. Ἡ αὐτὴ ὡς πάντοτε. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤρχισεν ἡ ἐργασία ἐπληρώθησαν ἐν ὄλῳ 873 βαγόνια τούτων ἐν ὄλῳ 13095.

Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἔχω μόνον τὴν μακρὰν μου εὐρισκομένην οἰκογένειάν μου. Τί γίνεται Χαρίκλειά μου; Τί γίνεται καλὴ μου; σὲ βλέπω καθημένην εἰς τὸ δωμάτιον τής μητέρας μόνην, στενοχωρημένην, ... ἀπελπιν ἴσως ἀλλὰ μὴ κλαίουσαν εἰς τὴν θεάν τῶν δυστυχῶν μου τέκνων και τής ψυχορραγούσης ἴσως μητέρας και τοῦτο ἔνδειξις ὑψίστης πρὸς ἐμέ ἀγάπης γνωρίζεις ὅτι δὲν θέλω νὰ σὲ βλέπω κλαίουσαν και μὲ μόνην τὴν ιδέαν ὅτι ὁ Βανάκος σου

ἤμποροῦσε νὰ σὲ φαντασθῆ δακρῦουσαν ἀποφεύγεις τὰ κλαύματα. Χρυσὴ ψυχὴ, ἄγγελε, σύντροφέ μου πιστὴ δὲν μὲ ἀπαντᾷς; Θὰ συναντηθῶμεν καὶ πάλιν; Θὰ σφίξωμεν ἀλλήλους ὡς ἄλλοτε καὶ θὰ λησιμονηθῶσι τὰ δεινά μας ἢ ὄχι; Ἐγὼ καλὴ μου Χαρίκλεια τίποτε δὲν δύναιμι νὰ ἀπαντήσω: μὲ ἀποθαρρύνει τὸ παρελθὸν καὶ μὲ φοβίζει τὸ μέλλον. Δὲν τολμῶ ὅμως οὔτε πρὸς στιγμὴν νὰ χάσω τὴν ἐλπίδα: αὐτὴ καὶ μόνη μὲ ἐναπέμεινε. «Ἐλπίδι βόσκουσι τοὺς κοινοὺς τῶν βροτῶν» καὶ ἐλπίζω καὶ πάλιν νὰ συναντηθῶμεν. Τέκνα μου ἀγαπητά, φίλτατά μοι παιδάκια, παίξτετε, γελᾶτε, τρέχετε καὶ κουράζεσθε ἀμέριμνα ὡς ἄλλοτε ἢ κεκοιμηκῶτα πλέον φθίνοντα καὶ ἀντιληφθέντα μὲ τὴν μικρὰν σας ψυχὴν τὸ μέγιστον κακὸν εἶσθε καθισμένα εἰς γωνίαν τινὰ ἔντρομα, κουρνιασμένα ὡς τὰ μικρὰ πουλιά; ἐφάγατε ἢ πινατε ἴσως ἀπὸ ἡμέρας; ἀλλ' ἄς σφίξω τὴν καρδιά μου καὶ ἄς σᾶς ἀποτείνω φοβερὰν τινα ἐρώτησιν. Ζῆτε, ὑπάρχετε ὅλα σας ἐν τῇ ζωῇ, ἢ ταλαιπωρούμενα, λυμιάττοντα καὶ παντοτινὰς ἄλλας στερήσεις ὑφιστάμενα ὑποκύψατε εἰς τὸ μοιραῖον; Καὶ τότε εἰς τὶ πλέον ἢ περαιτέρω ζωῆ μου; (βαγ. 18)

5 Σεπτεμβρίου, Τρίτη

Στρατιώτης ἀπεσταλμένος τοῦ Καρατζᾶ μὲ φέρει 70 λέβια καὶ μὲ πληροφορεῖ ὅτι ὀφείλω νὰ εἶμαι ἡσυχος, ἴσως νὰ ἐνεργῇ κάτι καὶ ἄς ἀναμένω.

Ἔκοψα τὸν δάκτυλόν μου μὲ πονεῖ καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναιμι καὶ νὰ γράψω καλά. Συσσίτιον κρέας.

(βαγ. 20).

6 Σεπτεμβρίου, Τετάρτη

Ἔργασια καὶ πάλιν. Συμπληροῦνται 2 μῆνες καὶ 4 ἡμέραι ἀφ' ὅτου μὲ ἀφήρπασαν ἀπὸ τὴν οἰκογένειά μου, ἔγραψα πεντάκις μέχρι σήμερον καὶ ἀκόμη οὐδεμίαν ἔχω ἀπάντησιν. Πρὸς Θεοῦ διατί; ἐδῶ πλέον τίποτε δὲν χωρεῖ. Ἐὰν ἔγραφον πάντως, μέχρι τοῦδε θὰ εἶχον μιὰν ἐπιστολὴν των. Γνωρίζουν ποῦ εἶμαι καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῶν αἰχμαλώτων τακτικῶς ἐπιστέλλονται. Εἶνε λοιπὸν τότε τὸ ὀλιγώτερον ἀσθενεῖς. Καὶ τότε ἀλλοίμονον: ἀσθενεῖ τις ἐξ αὐτῶν; καὶ ἀπὸ τὶ ἄραγε; Δι' ἐμὲ τὸν γνωρίζοντα καλῶς τὴν κατάστασιν τῆς οἰκογενείας μου, ὑλικὴν τε καὶ ἠθικὴν δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἀποφανθῶ τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας. Καὶ εἰς μιὰν τοιαύτην περιπτώσιν ποῖον πρῶτον καὶ ποῖον ἔσχατον τῶν φιλτάτων μου νὰ

κλαύσω; Τὴν ἄγγελον σύντροφόν μου, τὰ παιδάκια μου τὰ ἄθῳα τὰ τόσον ἀσπλάχνως βασανιζόμενα ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ συστήματος, ἢ τὴν σεβαστὴν μητέρα, τὴν μόνην παρήγορον κατὰ τὰς ἀνάγκας ταύτας περιστάσεις; Ἀγαπητοί μου: εἶμαι μακρὰν σας αἰχμάλωτος, χωρὶς χρῆμα καὶ τελικῶς ἐπομένως ἀνίκανος νὰ σᾶς βοηθήσω. Ἐὰν τὴν στιγμὴν ταύτην εὐρίσκεισθε ἔτι εἰς τὴν ζωὴν, νοερώς καὶ περιπαθέστατα σᾶς στέλλω μὴν παράκλησιν: Ἔχετε θάρρος ὅσον αἱ δυνάμεις σας σᾶς τὸ ἐπιτρέπουν, προσπαθήσατε ἔὰν σᾶς εἶνε εὐκόλον νὰ ζήσετε, νὰ δυνηθῶ ἔστω καὶ ἄπαξ, νὰ σᾶς συναντήσω καὶ ἔπειτα «ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μεθ' ὑμῶν».
(Βαγόνια 22)

7 Σεπτεμβρίου, Πέμπτη

8/9/10 » Παρασκευὴ – Σαβ. – Κυριακὴ

Μόλις ἐπέστρεψα τὴν Τετάρτην ἐσπέρας εἰς τὸν στρατῶνα, μανθάνω παρ' αἰχμαλώτων ὅτι ἐλευθερώνομαι. Ἴδου δὲ τὸ ἱστορικὸν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἣτις ἀπὸ τετραήμερου μὲ κρατεῖ εἰς μεγάλην ἀπόγνωσιν.

8 π.μ. Πέμπτη – περὶ 8½ μεταβαίνω ἐν συνοδίᾳ εἰς τὸν φρούραρχόν μας νὰ ἐρωτήσω τὰ συμβαίνοντα μὲ ἀπαντᾶ ὅτι ἔφθασεν εἰς τὰ γραφεῖα αἴτησις τοῦ ἱατροῦ Καρατζιέφ διὸ καὶ ἀποφάσισε τὴν ἀπελευθέρωσίν μου καὶ τὴν μεταφορὰν μου εἰς Δοβέρτου (;). Ἀπέρχομαι ἀρκετὰ ἀπορρημένος λόγω τῆς μεγάλης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν πρώτων πληροφοριῶν καὶ τῶν τοῦ φρούραρχου. ... περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸν πρῶτον πληροφοροῦσαντά με ὑπάλληλον Δημήτριον καὶ τὸν φρούραρχον ἵνα πληροφορηθῶ τὶ πράγματι συμβαίνει. Μὲ φέρει εἰς ἀπάντησιν τὰ ἑξῆς:

Διεβιβάσθη εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ *Commandatur*...

ΤΕΤΡΑΔΙΟ 2°

Ἀθανάσιος Παπαλούδης Ἴατρος

Δράμα

Palace Hotel Sofia

Βλάσης Κασαντᾶς (;)

Χρήστος Γρηγορ. (ὕπλ. Ἐνταῦθα)

(Ἀκολουθεῖ κείμενο στή γαλλικὴ γλῶσσα, δυσανάγνωστο. Σ. Μ.).

...ἔγγραφον τοῦ Ἵπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τοῦ ὁποίου ζητῆται ὁ λόγος τῆς ἐνταῦθα μεταφορᾶς μου καὶ τὸ ποιὸν τοῦ αἰχμαλώτου Α. Βανάκου. Μανθάνω ἐπίσης ὅτι εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὁ C. ἀπήντησεν ὑπὸ πολλὸν καλὸν πνεῦμα καὶ ὅτι ἐντὸς 2-3 ἡμερῶν θὰ ἦρχετο ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἵπουργοῦ καὶ ἡ ἀπελευθέρωσίς μου.

Πρὸς τὸ ἐσπέρας καλῶ τὸν ἐν λόγῳ Δημητρὸν καὶ δίδω αὐτῷ φιλοδώρημα τι «διὰ τὸ χαϊρλίδικον». Εἰς τὴν θέαν τοῦ 10δράχμου ὁ Δημητρὸς σπεύδει νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι ἡ ἀπάντησις θὰ ἦρχετο ἴσως αὔριον, μὲ ἐπιπροσθέτει «νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθειαν; Θὰ πηγαίνεις νὰ πάρῃς τὰ παιδιὰ σου». Δὲν ἐχώρει πλέον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ ἄδεια τοῦ Ἵπουργείου εὐρύνετο ἐνταῦθα ἀλλ' ὅτι διὰ νὰ τὴν ἔχω, ἔπρεπε νὰ τὴν ἀγοράσω.

Παρασκευὴ καὶ Σάββατον 8/9 Σεπτεμβρίου

Μένω εἰς τοὺς στρατώνας ἄνευ ἐργασίας. Περὶ τὴν 10^{ην} π.μ. τοῦ Σαβάτου μεταβαίνω εἰς τὸν τόπον τῆς τακτικῆς μου ἐργασίας ἵνα παρακαλέσω τὸν φίλον Νικολαΐδην νὰ μὲ γράψῃ δελτάριον τι πρὸς τὸν Καρατζίεφ. Πόσον ὅμως μετεννόησα ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀλησιμονήτου δι' ἐμὲ καὶ δι' ὄλους τοὺς παρόντας αἰχμαλώτους, ἐπεισοδίου. Λοχίας τις νέος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐργασίας ἅμα τῇ ἀφήξει μου, ἐρωτᾷ τὸν Νικολαΐδην τίς εἶμαι. Λαβὼν ὡς ἀπάντησιν ὅτι εὐρίσκομαι μὲ ἄδειαν λόγῳ τῆς αἰτήσεως τοῦ Καρατζίεφ ἀφρίζει κυριολεκτικῶς, ἀνάφτει, βρυχᾶται καὶ λέγει ὅτι οὔτε στρατηγοῦ ἀκόμη ἄδειαν ἐὰν ἦχον δὲν θὰ τὴν ἀνεγνώριζεν. Εἶσαι αἰχμάλωτος μοῦ λέγει καὶ ὀφείλεις νὰ ἐργάζεσαι. Ἄφης τὸ παλτό σου καὶ ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐργασίαν. Οὐδεμίαν διαμαρτυρίαν ἐκ μέρους μου ἴσχυσεν, καὶ ἄφησα τὸ παλτό μου, ἠργάσθην ἐπὶ δύο ὥρας ὅσον ποτὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐργασίας.

Ἐπάνω στοῦ κεφάλι μου, μέ μαστίγιον ἀνά χεῖρας, ἐνώπιον ὄλων τῶν αἰχμαλώτων οὓς παρημέλη διὰ νὰ ἐπιτηρεῖ ἐμέ, ἐφώναζεν ἔβριζε καὶ ἠπήλει τὸν Νικολαΐδην ὅτι θὰ ἐξέσπα εἰς αὐτὸν ἐὰν δὲν ἠργαζόμην. Τόσον ἐκουράσθην, ὥστε ὅταν τὸ μεσημέρι ἔπαυσεν ἡ ἐργασία ἔπεσα ἀναίσθητος εἰς τὸν στρατῶνα, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου τὰ χεῖρια μου εἶχον ἀνοίξει φοβερά.

Κυριακή, 10 Σεπτεμβ.

Ἀποφασίζω νὰ εἰδοποιήσω τὸν Κωνσταντῖνον εἰς ὃν τηλεγραφῶ τὰ ἐξῆς: Ἀποστείλλατέ μοι παρακαλῶ 200 λέβια ὅσον τὸ δυνατὸν γρηγορώτερα.

Δευτέρα, 11 Σεπτεμβρ.

Ἀναμένω ἀνυπομόνως ἀπάντησιν.

Ἐὰν ἐγνώριζες ἀγαπητή μου οἰκογένεια ποίαν ἀγωνίαν ὑφίσταμαι τὰς ἡμέρας ταύτας! ὁ φόβος ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐργασίας, ἡ ἀργοπορία ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀδείας με ἔλοιωσαν. Ἄλλ' ἔστω: θὰ ὑπομένω διότι ἄλλωστε τὶ περισσότερον δύναμαι νὰ κάμω; Ἐλπίζω πλέον στερρῶς νὰ σὲ ἐπανίδω τὴν φορὰν ταύτην.

Σήμερον καθαρὰ πλέον με ἀνακοινοῦν ὅτι ἡ ἀδεια εὐρίσκεται ἐνταῦθα ἀλλ' ὅτι ὀφείλω νὰ δώσω κάτι διὰ νὰ τὴν λάβω.

12 Σεπτεμβρίου, Τρίτη

Νέα πάλιν ἀγωνία, πρῶν. Ποῦ καὶ πῶς νὰ κρυβῶ νὰ μὴ με στείλουν εἰς τὴν ἐργασίαν. Μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἀναχωροῦν ὄλοι πλέον διὰ τὴν ἐργασίαν ἡ καρδιά μου στάζει αἷμα μὴ πρὸς στιγμὴν φωνάξουν ἢ ζητήσουν καὶ ἐμέ. Θεέ μου ἀγωνία, Θεέ μου μαρτύριον. Ἀλλὰ τὶ ἀργεῖς Καρατζίεφ; Πρόλαβε πρὸς Θεοῦ, εἶμαι ἀσθενὴς ἀφ' ἑνός, χειρότερα δὲ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως. Ὑποθέτω τὶ θέλεις νὰ κάμης, ἀλλὰ σκέπτεσαι καὶ τὴν περεταίρω θέσιν μου. Λησμονεῖς ὅτι ἐδῶ μέσα ἔχωμεν «ἐξ ἰδίων τὰ βέλη»; Ἄγνοεῖς ὅτι ἐνῶ ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων ἔχωμεν τὴν καλλίστην συμπεριφορὰν, ἔχωμεν τὴν χειρόστην τοιαύτην ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων; Σπεῦσε πρὸς Θεοῦ.

13/14 Σεπτεμβρ. Τετάρτη-Πέμπτη

Ἐργασία εἰς τὸν Δούναβιν. Τὴν Τετάρτην κάρβουνα, τὴν Πέμπτην χῶμα, πέτρας κολοσιαίας καὶ σίδηρα. Οὐδεμία ἀπάντησις εἰς τὸ τηλεγράφημά μου. Μὲ ἐλησμόνησεν ὁ Καρατζίεφ καὶ ἀλλοίμονόν μου. Ἰδοὺ ἄλλωστε ἀπόδειξις τῶν ὑπονοιῶν μου: ἡ φοβερὰ

ἐργασία εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλομαι ἴσως ἐπίτηδες, ἐνῶ ἄλλωτε δὲν εἰργαζόμην οὕτω.

15/16 Σεπτεμ. Παρασκευή - Σάββατον

Ἡ αὐτὴ ἐργασία ὡς προηγουμένως.

Γυναικοῦλα μου καὶ παιδάκια μου. Εἶνε τόση ἡ ἀπόγνωσίς μου λόγῳ τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας μοι ἔδωσαν ἀπὸ τὸ Φρουραρχεῖον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μου ὥστε ἐν μόνον δύναμαι νὰ εἶπω, ὕψιστε οὐρανέ: μὴ περιμένετε ἀπὸ κανένα: ἔχετε μόνον τὸν μπαμπᾶ σας καὶ κανένα ἄλλον, καὶ αὐτὸν ἀκόμη μακρὰν σας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἴσως τὴν στιγμὴν αὐτὴν νὰ πεινᾶτε καὶ νὰ γυμνητεύετε εὐχρηθῆτε ὅλοι σας, καὶ πρὸ παντὸς σεῖς τὰ μικρὰ μου ἀγγελουδία νὰ ἐπιστρέψω ὑγίης γιὰ νὰ σᾶς εὕρω ἐπίσης τοιοῦτους, καὶ ὅπως μέχρι τοῦδε ἐξήσατε καλὰ μὲ μόνον στήριγμά σας ἐμέ, οὕτω καὶ ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐγὼ θὰ εἶμαι ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ ἔχετε ὅ,τι εἶχατε καὶ ὅ,τι ἴσως τὴν στιγμὴν ταύτην σᾶς λείπει. Δὲν περιμένομεν ἀπὸ κανένα σωτηρίαν τινα. Ὑποφέρετε, τὸ γνωρίζω ἔχετε ὅμως τὴν παρηγορίαν ὅτι δὲν εἶσθαι σεῖς μόνον καὶ ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ μπαμπᾶς σας εἶνε πολὺ χειρότερα ἀπὸ σᾶς. Χωρὶς χρήματα, ἀπλητος καὶ ἐπομένως βρωμερὸς ὡς ὁ ἔσχατος τῶν τὰ πάντα στερουμένων ἔχων ὅψιν προκαλοῦσαν τὸν ἀποτροπιασμόν. (ἐν ὄλω βαγόνια χῶμα 1232).

17 Σεπτεμβρίου, Κυριακὴ

Ἄργια.

18 Σεπτεμβρίου, Δευτέρα

Ἔργασία ὡς πάντοτε. Περὶ τὴν 7 ½ τῆς πρωΐας συναντῶμαι μετὰ τοῦ ἐκ Δοβουτοᾶς ἀφιχθέντος λοχαγοῦ κ. Δημητρώφ, ὅστις μὲ ὁμιλεῖ περὶ Καρατζίεφ εἰς ὃν μέσον τοῦ κ. λοχαγοῦ ἀποστέλλω δελτάριον. Εἰς τὸν κ. Δημητρώφ διηγούμαι τὰ τῆς πλαστῆς ἀπελευθερώσεώς μου καὶ μὲ συννιστᾶ νὰ μείνω ἤσυχος καθότι ὁ ἱατρὸς ἐνεργεῖ. Ἰδωμεν. (22 βαγόνια).

19/20 Σεπτεμ. (Τρίτη -Τετάρτη)

Ἔργασία φοβερά! Ἐπιστρέφω καθημερινῶς εἰς τὸν στρατῶνα κατὰκοπος. Μοῦ ἔρχονται ὅλην τὴν ὥραν εἰς τὰ μάτια μου ἡ σύζυγός μου καὶ τὰ τέκνα μου. Ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸν ὕπνον μου νὰ μὲ γλυκάνουν τουλάχιστον τὴν νύκτα. Γυναίκα μου, παιδάκια μου: τὰ μάτια μου ἐστέρευσαν πλέον, μὴ σᾶς κακοφαίνεται ἂν σᾶς λέγω

ὄτι ἀπό τινος ὅταν σᾶς ἐνθυμοῦμαι, (καὶ διέρχεται ἄραγε στιγμή νὰ μὴ σᾶς θυμηθῶ;) εἶμαι τελείως ἀπαθής. Ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ ἀπογοήτευσίς με ἔφεραν εἰς τελείαν ἀπελπισίαν καὶ ἔστειλε τὸ πᾶν εἰς τὴν λήθην. Δὲν δακρῦζω πλέον διότι καὶ δὲν αἰσθάνομαι.

19/20 Σεπτεμβρ. Τρίτη - Τετάρτη

Ἔργασια. Συσσίτιον Τρίτης κρέας. Τετάρτης φασόλια. Καταγραφή ἀνικάνων καὶ διάδοσις περὶ ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τὰς ἐστίας των. Ἐν ὄλῳ βαγόνια 1.302 ἐν ὄλῳ τόννους 19.530. Τίποτε ἀκόμη περὶ ἀπολύσεώς μου, καὶ οὐδὲν νέον ἐκ μέρους τοῦ κ. Δημητρώφ.

21 Σεπτ. Πέμπτη

Βαγόνια 1.312 τόνους 19.680. Συσσίτιον κρέας. Καὶ πάλιν τίποτε ἀπὸ τὸν Καρατζίεφ.

22 Σεπτ. Παρασκευή

Βαγόνια 31, τόννοι 20.145. Συσσίτιον μπλιουγοῦρι.

23 Σεπτεμβρίου, Σάββατον

Βαγόνια 21. Φρίκη καὶ τελεία ἀπόγνωσις. Ψυχὸς ἤδη δρομὴν ἤρχισε νὰ μᾶς περιβάλλει. Ὁ δὲ Καρατζίεφ φαίνεται τελείως νὰ μὲ ἐλησιμόνησε. Ἐξ ἄλλου ἀπαίσινα νέα ἐκ Καβάλλας μὲ ἐμποιοῦν τρομόν. Δυστυχῆ μου γυναικοῦλα καὶ δυστυχέστερα τέκνα μου. Ἡ τελευταία ἡμέρα καθ' ἣν θὰ ἐβλέπατε τὸν σύζυγον καὶ τὸν μπαμπᾶ σας ἐπέπρωτο νὰ εἶνε ἡ 2^α Ἰουλίου 1917.

Τετέλεσται! Δὲν θὰ μὲ ἐπανιδεῖτε πλέον καὶ δὲν θὰ σᾶς ἐπανίδω. Σᾶς βλέπω ἀπὸ τοῦδε συσπυρομένα πλησίον τῆς μητρὸς σας καὶ ἀτενίζοντα αὐτὴν ἰκετευτικῶς καὶ περιλύπως ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ἀπελπιστικῶς πλέον. Ἡ θέα καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς δυστυχοῦς Χαρικλείας μοὶ ἔρχεται ἀπαισίως νὰ ἀναπαραστήσῃ εἰς τὴν μνήμην μου τὸ μοιραῖον σας τέλος. Τρομερὰ εἰκὼν ἥτις τόσον συχνότερα μὲ παρουσιάζεται ὅσον περισσότερο τὴν ἀποκροῦω. Δὲν λησιμονῶ τὴν τελευταίαν σου παραγγελίαν Χαρίκλειά μου, τὸ νὰ «μὴ στενοχωροῦμαι, νὰ ἔχω φαρδιὰ καρδιὰ καὶ ὅτι ὅλα θὰ περάσουν», καὶ τὴν ὑπόσχεσίν μου νὰ ἐκτελέσω αὐτήν. Ἀλλὰ μήπως ἐλησιμόνησες πρὸς ποῖον ἀποτείνεσαι; ἐὰν δυνηθῇ ποτὲ ἄνθρωπος νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ φάγῃ θὰ δυνηθῶ κι' ἐγὼ νὰ ἀποκηρύξω τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ ἐνδυθῶ νέον τοιοῦτον.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς σήμερον ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας ὁ διάβολος Ἡλίας, ὅστις, ἀφοῦ πρῶτον ἐχώρισεν ἄνδρας τινὰς νὰ τοῦ

μάσσουν «κουμπάκες» ἀραβοσίτου ἀπὸ ξένον ἀγρότη παύει ὅλους μας ἀπὸ τὴν τακτικὴν μας ἐργασίαν καὶ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ τοῦ καθαρήσωμεν τὸν ἀραβόσιτον ἐκ τοῦ ὁποίου πληρώσας σακκίον ὡς ἔγγιστα 20.000 ἔστειλεν εἰς τὴν οἰκίαν του πάλιν μὲ ἐργάτην ἰδικόν μας. Συσσίτιον φασόλια.

24 Σεπτεμβρίου, Κυριακή

Καίτοι κατὰ τὰς ἄλλας Κυριακὰς οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὸ χῶμα ἤρουν, ὅπως ἀπροόπτως σήμερον ἐργαζόμεθα, ἀλλὰ πραγματικῶς πολὺ ὀλίγον. Πληροφοροῦμεθα ἀπὸ πηγὴν ἣν θέλομεν νὰ θεωροῦμεν ἀσφαλῆ ὅτι ὄντως οἱ ἀνίκανοι καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ἄνω τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν θὰ ἀποσταλλῶσιν εἰς τὰς ἐστίας των καὶ ὅτι οἱ ἐναπομένοντες καὶ ἐργαζόμενοι θὰ πληρώνωνται. Συσσίτιον κρεὰς. Τὸ ἀπόγευμα ἀργία.

25 Σεπτεμβρ. Δευτέρα

Ἔργασία. Καίτοι ἡ ὑγεία μου ἐβελτιώθη πραγματικῶς κατὰ πολὺ, πάσχω ἐν τούτοις ὑπὲρ τὸ δέον ἠθικῶς. Τὰ ρούχα μου, ὅλα γενικῶς, ἰδίως δὲ τὰ ἀσπρόρουχά μου εἶνε εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἄπλυτα, σχισμένα εἰς πολλὰ μέρη, δὲν γνωρίζω τί θὰ γίνουιν. Καὶ τὸ ψῆχος ὅλον ἐν αὐξάνει. Καθ' ἃ πληροφοροῦμαι ὁ κοσ Δημητρώφ ἀνεχώρησεν εἰς Σόφιαν, ἐπομένως κι' ἀπὸ αὐτὸν τίποτε δὲν περιμένω. Ἴδωμεν τέλος πάντων, φαίνεται ὅτι τὸ πᾶν εἶνε ἐναντίον μας ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἔχωμεν κανένα μεθ' ἡμῶν, ἀγαπητοί μοι οἰκεῖοι. Ἐκεῖ ὅπου ἔπλαττον τὰ ὠραιότερα ὄνειρα, ἐνῶ ἔχαιρον χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν προσεχῆ μου ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἐκ νέου συνάντησιν μετὰ τῶν οἰκεῖων μου, ὧ φρίκη, τὰ πάντα ψεύδη, πάντα ὄνειρα, τὸ πᾶν πομφόλλυξ.

26 Σεπτεμβρίου, Τρίτη

Ἔργασία. Βροχὴ κατὰ τὴν νύκτα: Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐξῆλθον τοῦ στρατῶνος πρὸς ἐκτέλεσιν φυσικῆς ἀνάγκης καὶ ἐπιστρέφω μὲ τοὺς πόδας μου βρεγμένους ὡς ἐὰν δὲν ἔφερον ὑποδήματα. Ἄχρηστα ἤδη τελείως τὰ κίτρινα παπούτσια μου. Τὸ πρῶν ψῆχος δρυμὺν καὶ ἐν τούτοις μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐργασίαν. Φορῶ τὰ μαῦρα καὶ γερότερα. Εἶναι ἤδη ἡ πρώτη ἡμέρα καθ' ἣν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εὐρίσκομαι εἰς τὴν θέσιν τῆς πλειονότητος τῶν αἰχμαλώτων. Τελείως δηλαδὴ ἀδέκαρος. Τοῦτο δὲν μὲ στενοχωρεῖ, τὸ ὁμολογῶ καὶ τὸ διακηρῦττω ὀρκιζόμενος εἰς ὅ,τι ἔχω ἰερώτερον. Μὲ στενοχωρεῖ

ή κατάστασις τῆς οἰκογενείας μου. Μανθάνω ὅτι εἰς Δράμιαν ἢ κουραμιάνα στοιχίζει 8-10 λέβια. Πόσον πρέπει τότε νὰ πωληται εἰς Καβάλλαν; Καὶ πῶς εἶνε ποτὲ δυνατὸν νὰ ζήσουν οἱ φίλτατοί μου ἐν ὄσῳ γνωρίζω καλῶς ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε; Ἐὰν ποτὲ θὰ συναντηθῶμεν ὅλοι σῶοι, θὰ εἶνε ὄντως θαῦμα πρωτάκουστον. Χθὲς καὶ σήμερον τὸ ὄλον βαγόνια 30. Συσσίτιον κρέας.

27 Σεπτεμβρίου, Τετάρτη

Ἔργασια. Ἴσος πλεόν καθ' ὅλα πρὸς τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους, χωρὶς χρήματα, χωρὶς καπνὸν οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ χωρὶς ψωμί, στεροῦμαι τῶρα καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς στοιχειώδους αἰσθήσεως τοῦ πόνου πρὸς τοὺς οἰκείους μου.

Ἐν ἐμοὶ ὑπάρχει πλέον τὸ ζῶον Βανάκος καὶ οὐχὶ ὁ ἄνθρωπος. Ζῶ χωρὶς νὰ αἰσθάνομαι, χωρὶς νὰ ἐννοῶ ὅτι εἶμαι συνδεδεμένος μετὰ συζύγου καὶ τέκνων. Αὐτὴ ταύτη ἢ τελευταία ὁμολογία μου θὰ ἤρκει εἰς πολλοὺς νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον. ἀπαντῶντας, ἐπαναλαμβάνω μηχανικῶς τὰς λέξεις χωρὶς κἂν νὰ φαντασθῶ ὅτι ὀφείλει ὁ ἔχων συγγενεῖς μακρὰν νὰ τοὺς ἐνθυμῆται καὶ νὰ τοὺς ποθεῖ. Τρώγω τὸ πρῶν ἐὰν ἔχω, μεταβαίνω εἰς τὴν ἐργασίαν τελειῶς εὐχαρις, καπνίζω ἐὰν τις μὲ δώσῃ σιγάρον, δὲν τὸ ἐπιθυμῶ ἐὰν δὲν τὸ ἔχω, ἐπιστρέφω πρὸς τὸ ἐσπέρας ὡς ἄλλον ζῶον εἰς τὸν στρατῶνα, τρώγω ἂν ἔχω ψωμί, ἢ κατεβάζω μόνον τὸ συσσίτιον καὶ ἀμέσως κατακλίνομαι ἵνα ἐν τῷ ὕπνῳ μόνον εὖρω παρηγορίαν, λήθην καὶ ἀνακούφισιν.

28 Σεπτεμβρίου, Πέμπτη

Ἔργασια εἰς τὸν Δούναβιν λόγῳ ἐλλείψεως βαγониῶν πρὸς μεταφορὰν τοῦ χόματος. Μετακίνησις ὀγκολίθων πρὸς τὴν προκυμαίαν τοῦ Δουνάβεως. Ὀλίγη πραγματικῶς ἐργασία μέχρι μεσημβρίας. Μελαγχολία μεγίστη ὅπως πάντοτε οὕτως μεταβαίνω εἰς Δούναβιν. Ἀπεφάσισα νὰ μὴ στενοχωροῦμαι πλέον νὰ ἐκπληρώσω οὕτω τὴν παραγγελίαν τῆς ἀγαπητῆς μου συζύγου.

Ἦδυνήθην νὰ πράξω τοῦτο ἐπὶ δύο μόνον ἡμέρας. Πῶς ὅμως νὰ ἐξακολουθήσω σκεπτόμενος οὕτω; Ψεῖς ἀκόμη εἶδον κατ' ὄναρ τὴν Μαρίκαν μου καὶ τὸν Γιάννην μου. Λυσιμόνησε τώρα ἂν δύνασαι τὰ ἀγγελούδια αὐτὰ καὶ ζῆσε βίον ἀμέριμον καὶ «ἔχε φαρδιά καρδιά». Λυσιμόνησε ὅτι εὕρισκεσαι μακρὰν φιλιτάτων λατρευόντων σε καὶ ἔκβαλλε αὐτοὺς τῆς μνήμης σου.

Ὡς φάρμακον θεῖον, ὡς θεόπεμπτον δῶρον δέχομαι ταύτην τὴν στιγμὴν χρηματικόν τι ποσόν (200 λέβ) ὑπὸ τοῦ Καρατζιέφ ἀσπασμοῦς οὐχὶ ὀλίγους καὶ διαβεβαιώσεις περὶ προσεχοῦς

ἀπελευθερώσεώς μου. Ἔστω: Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει τί μέλλει γενέσθαι περὶ τῶν φιλάτων μου; Ἐλπίζω πολλὰ ἀπὸ τὸν ἰατρὸν καὶ ἀναμένω. Συσσίτιον μπλιουγοῦρι.

29 Σεπτεμβρίου, Παρασκευή

Ραγδαία βροχή καὶ ἐν τούτοις ἐργασία εἰς τὸν Δούναβιν. Μεταφορὰ καὶ πάλιν λίθων καὶ χώματος. Βρέχει ἀκαταπαύστως ἀπὸ πρωΐας ἔτι. Βρεχόμεθα ὀλόκληροι ἐν τούτοις ὁ ἀπαίσιος λοχίας δὲν ἐννοεῖ νὰ μᾶς σχολάσῃ, πράττει δὲ τοῦτο μόνον ὅταν ἀντελήφθῃ ὅτι παρ' ὅλην τὴν ὀμβρέλλαν του δὲν δύναται καὶ αὐτὸς νὰ μεινῇ εἰς τὴν βροχήν. Συσσίτιον μπλιουγοῦρι. Ἐπιστρέφω εἰς τὸν στρατῶνα καταμουσκεμένος, πόδια καὶ κάλτσες καὶ παντελόνι στάζουν κυριολεκτικῶς. Χαρίκλεια! ἀγαπητῆ μοι σύντροφε! ἄγγελε καὶ προστάτα μου εἰς ὄλας μου τὰς δυστυχεῖς στιγμας, ποῦ εἶσαι; ποῦ εὐρίσκεσαι; Ἀλλάσω (δηλαδὴ ἄλλαξε ἡπάπια καὶ ἔβαλε τὰ σάπια) ὅπως ὅποτε ἵνα μὴ ἔχω βρεγμένα ροῦχα ἐπάνω μου καὶ κατακλίνομαι. Ἄχ! ἕως πότε ἡ κατάστασις αὐτῆ; ἕως πότε ἡ τυραννία αὐτῆ καὶ ἡ νοσταλγία τῶν οἰκειῶν μου;

30 Σεπτεμβρίου, Σάββατον

Ἔργασία εἰς τὸ χῶμα. Αἰφνιδίως ὅμως ὁ ἀπαίσιος Ἥλιος ἔρχεται μᾶς παραλαμβάνει καὶ ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελέσωμεν τίς οἶδε ποίαν σπουδαίαν ἐργασίαν, μᾶς μεταφέρει σχεδὸν τρέχοντες εἰς τὸν Δούναβιν ἵνα ἐπαναλάβωμεν τὴν χθεσινήν μας ἐργασίαν προσθέτων ὅτι ὑπάρχουν τάφοι ἐξ ὅλων τῶν αἰχμαλώτων καὶ ὅτι μόνον ἑλληνικοὶ τοιοῦτοι λείπουν: προφανῶς δι' ἡμᾶς δὲν ἀπέβλεπεν παρὰ εἰς τὴν ἐξόντωσίν μας καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἑλλ. τάφων. Συσσίτιον ψάρια βρωμερά. Μεταμεσημβρίαν ἡ αὐτῆ ἐργασία καὶ ἐσπερινόν συσσίτιον φασόλια.

1^η Ὀκτωβρίου, Κυριακῆ

Ἔργασία εἰς τὸ χῶμα μέχρις ἐσπέρας. Συσσίτιον: Τυρὸς ἄσπρος καὶ τὸ ἐσπέρας κρέας: Ἐν ὄλῳ 1.383 τόνοι 20.745.

2^η Ὀκτωβρίου, Δευτέρα

Ἔργασία εἰς τὸ χῶμα. Γενέθλια τοῦ ὠραιωτέρου ἀπὸ τὰ ἀγγελούδια μου τοῦ Γιάννη. Γιάννη μου, παραπονεμένε μου Γιάννη, καλὸ μου παιδάκι, σάν σήμερα πρὸ 5 ἐτῶν ἔβλεπες τὸ πρῶτον τὸ φῶς.

Ἐγεννήθης ἴσως ὄχι εἰς καλὴν ἐποχὴν ἀλλ' ἐπεκολούθησε καλὴ ἀργότερον. Σήμερον ζῆς (ἄν ζῆς) εἰς τὴν χειρόστην ἐποχὴν. Ἄφ' ἐνὸς μαῦρο καὶ ἀπαίσιο τὸ περιβάλλον σου, ἀφ' ἑτέρου μακρὰν σου ὁ μπαμπᾶς. Ὡς ὅλα τὰ ἀγγελούδια τῆς ἡλικίας σου εἶχες καὶ σὺ ὅλας τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὸν μπαμπά. Τώρα εἶνε μακρὰν σου. Εὖχου καλὸ μου παιδάκι, ἀγαπημένε μου Γιάννη μὲ τὴν παιδικὴν σου ψυχὴν νὰ εἴμεθα ὅλοι καλὰ καὶ νὰ σᾶς εὖρω μιὰ μέρα ὅλους. Μὴ λυσομνήσης ὅμως νὰ συγχωρήσης τὸν μπαμπά, ποῦ πραγματικῶς, περισσότερον ἀπὸ ὅλους, ἐμάλωνε ἐσένα. Ἀγάπα τὴν μάμια ποῦ τόσον σὲ λατρεύει καὶ τὰ ἄλλα σου τὰ ἀδελφάκια (βαγόνια 21).

3 Ὀκτωβρίου, Τρίτη

Ἔργασία. Βαγόνια 22. Μεταμεσημβρίας εἰς ἀπολύμανσιν καὶ λουτρόν. Χάνω ἐν τῇ ἀνεμοζάλῃ τῆς παραλαβῆς τῆς ἀποσκευῆς φλανέλλαν, 20 λέβ. Ἐμβολιασμὸς ἐναντ. τύφου.

4 Ὀκτωβρίου, Τετάρτη

Παρὰ τὴν ρητὴν διαταγὴν τοῦ ἱατροῦ νὰ μὴν ἐργασθῶμεν, μεταβαίνομεν εἰς τὸ χῶμα καὶ ἐργαζόμεθα κάτι περισσότερον τοῦ συνήθους. Μετὰ μεσημβριαν ἐγγράφομαι ἀσθενῆς λόγῳ τοῦ ἐμβολιασμοῦ καὶ ἀναπαύομαι.

5 Ὀκτωβρίου, Πέμπτη

Ἔργασία – Βαγόνια 24 – Συσσίτιον κρέας. Πεπόνι ἀπὸ τὸ σπίτι. Συμπληρώνονται 4 μῆνες ὀλόκληροι καὶ οὔτε κἂν ἐπιστολὴν ἔλαβον. Ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν.

6 Ὀκτωβρίου, Παρασκευὴ

Ἔργασία. Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Τὴν νύκτα τῆς χθὲς περὶ ὥραν 9 ½ ἐσημειώθη συσμικὴ δόνησις ἐλαφρά. Βαγόνια 15 (ἐν ὄλῳ 1.465 βαγ. 21.975 τ.).

7 Ὀκτωβρίου, Σάββατον

Ἔργασία – Βαγόνια 15 – Συσσίτιον φασόλια. Χειμῶν πλέον. Κρύο φοβερὸ καὶ γύμνια ταυτοχρόνως. Ποῦ καὶ ποῦ ἀναφαίνονται αἱ πρῶται νυφάδες. Ἀλλοίμονόν μου ἐὰν ὁ Καρατζίεφ δὲν καταφέρει τίποτε.

ΤΕΤΡΑΔΙΟ 3°

...Θεοῦ. Δὲν θὰ ἔχῃς πλέον τὸν πρῶην λαὸν ἐνώπιόν σου, τὸν λαὸν τὸν κόλακα ...ἀλλὰ τὸν πραγματικὸν λαόν, τὸν λαὸν ἐξ οὗ ἔχεις σὺ τὴν μεγα... τὴν ἀνάγκην ἐπίπλαστος πρὸς αὐτόν ... φιλοφρόνησὴ σου, δὲν θὰ εἶναι οὐδεμίαν θέσιν, θὰ ἤχουν δὲ αἱ πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις τα... ὡς φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

2 Δεκεβρίου, Σάββατον

Τὰ αὐτὰ ὡς πάντοτε ἄνευ οὐσίας καὶ ἐλπίδος ἐξόδου ἐκ νέου. Μανθάνομεν μάλιστα ὅτι θὰ .. εἰς τὸ Σχολεῖον ... καὶ ὅτι μάλιστα θὰ μᾶς παραδώσουν τὴν θερμάστραν .. καὶ διατηροῦμεν δι' ἐξόδων μου. Μεγάλη εἶνε ἡ ἐπιτήρησίς μας, αὐστηρώτατα δὲ ἀπαγορεύεται ἡ εἰς τὴν πόλιν ἐξοδός μας. Ἴδωμεν τὶ μέλλει γενέσθαι μὲ τὸν διορισμὸν τοῦ νέου φρουράρχου τῆς Λὸμ περὶ τοῦ ὁποῖου μανθάνομεν ὅτι εἶναι καὶ κάτοικός της. Αἱ ἀπαραίτητοι διαδώσεις τῶν ... αἰχμαλώτων!!! Δὲν λείπουν ἐννοεῖται. Ἡ αὐτὴ κραιπάλη καὶ ἀναισθησία διαδεχομένη ... ὑπὸ πείνης ἢ τὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν κατάστασιν

3 10βρίου, Κυριακὴ

Τὰ αὐτά...

κύριον Δερματζόγλου μανθάνομεν ὅτι δὲν .. τελικῶς ἡ ἐλπίς τῆς ἐξόδου μας καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἐν Σόφια διαμένοντας αἰχμαλώτους «...» παραχωρεῖται ἡ ἄδεια τοῦ νὰ διαμένουν ἐν τῇ πόλει. Πολλά, τέλος ἀναμένομεν ἀπὸ τὸν νέον φρούραρχον καὶ οὕτως ἴδωμεν.

4 10βρίου, Δευτέρα

Ἦρχησε κάποια σχετικὴ ἐλευθερία. Μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἐξερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν τῇ συνοδείᾳ φρουροῦ. Ἐξῆλθον καὶ ἐγὼ μετὰ ...Νικολαΐδου εἰς συνάντησιν τοῦ κ. Ναϊδενώφ.

5 10βρίου, Τρίτη

Ἡ αὐτή.....

6 10βρίου, Τετάρτη

Τὰ αὐτά. 6 Δεκεμβρίου ἐπέτειος τῶν γεννεθλίων τῆς ἀγαπητῆς μου συζύγου.

Χαρίκλεια, αγαπητή μοι σύζυγε, σύντροφε τῆς ζωῆς μου ἦν ἡδυντο ἀφ' ὅτου ἡ ζωὴ μᾶς ἦνωσε, πρὸς σὲ τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς ἀφιερῶ, τὴν στιγμὴν ταύτην καθ' ἣν ζῶ ἴσως μόνον ἐγὼ ὡς ἄθλιον ἡμῖς τῆς ἐνώσεώς μας.

Δέκα καὶ μίαν ἤδη φορὰν ἤχον τὴν ὑπερτάτην εὐτυχίαν νὰ ἐορτάσω τὴν ἡμέραν ταύτην μετὰ σοῦ, τὴν ὑπενθυμίζουσάν με τὴν ἀγίαν σου ψυχὴν, τὸ μεγαλεῖον τῶν τρόπων σου, τὴν πρὸς ἐμὲ τρυφερότητά σου καὶ τὴν πρὸς τὰ τέκνα μας ἀφθαστον, ἀπέριπτον καὶ ἄνευ ὄρων ἀγάπην καὶ στοργὴν σου.

Ἐμοῦ χαίροντος σύ κλάψεσο, ἐμοῦ πάσχοντος σὺ συνέπασχες χωρὶς νὰ λησιμονῆς τὴν ἀκένωτον παρηγορίαν σου ἐμοῦ δὲ... σὺ εἶσο ὁ ἄγγελος τῆς συγγνώμης καὶ ὁ φορεὺς ἀφθάστου ἀμνησικακίας. Μὲ ἠγάπησες τόσον ὅσον εἰς ἐμὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ σὲ ἀνταγαπήσω. ...Σὺ ἔστεκες πολλάκις καὶ ὡσὰν τίποτε νὰ μὴ συνέβαινε, λησιμονοῦσα αὐτοστιγμὴν τὸ πᾶν παρουσιάζεσο ἄγγελος, ἄνευ κακίας καὶ μίσους, ὑπενθυμίζουσά με οὕτω σήμερον εὐρισκόμενον μακρὰν σου καὶ ἀναμνησκόμενόν σε ὅτι... ἀφ' ὅ,τι σὲ ἠγάπησα ἔτι περισσότερον νὰ σὲ λατρεύω.

Ζῆσε (ἐὰν ζεῖς) καὶ εὖχου, αγαπητή μου Χαρίκλεια, λατρευτή μου γυναικούλα, νὰ συναντηθῶμεν ἡμέραν τινὰ ἡμεῖς. Γνώριζε δὲ ὅτι σήμερον καὶ ἐδῶ μακρὰν σου ὡς αἰχμάλωτος εὐρισκόμενος, ἡ μόνη μου φροντίς εἶνε πῶς νὰ ζήσω ἵνα περισσότερον ἀκόμη σὲ ἀγαπήσω ἀγαπῶν σε ἤδη τόσον ὅσον οὐδέποτε ἀνὴρ ἠγάπησε γυναῖκα.

Καὶ σεῖς, Τάκη, Γιάννη, καὶ Μαρίκα, ἀθῶα καὶ αγαπητά μου ἀγγελοῦδια ἀγαπᾶτε τὴν μητέρα σας τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς πρὸς σᾶς στοργῆς καὶ λατρείας τῆς. Ἀγαπᾶτε τὴν «μαμμά», ἡ ὁποία ὅτε ἦσθε βρέφη ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας ὀλοκλήρους καὶ τελείως ἄυπνος ἠγρύπνη ὡς φρουρὸς ἄγγελος ἐπὶ τοῦ λίκνου σας. Φιλήσατε αὐτὴν τὸ ἀγγελικὸν ... ἀθῶον ... σήμερον, καὶ μὲ τὴν δυνατοτέραν εὐχὴν σας νὰ ζήση ἔτη πολλὰ καὶ εὐτυχισμένα - προσθέσατε ὅτι ὁ «μπαμπᾶς» εἶνε καλὰ καὶ ὅτι μόνον γιὰ σᾶς καὶ δι' ἐκείνην ζῶ.

Μέσα ἀπ' ἐδῶ, ἀπὸ τὸ ἄθλιόν μου ἐνδιαίτημα, σοὶ στέλλω αγαπητή μου σύντροφε, νοερῶς τοὺς θερμότερους μου ἀσπασμούς καὶ τὰς δικὰς μου εὐχὰς: Νὰ ζῆς Χαρίκλειά μου, νὰ εἶσαι καλὰ, καὶ τίς οἶδε ἡμέραν τινα, ἣν ἂς εὐχηθῶμεν πλησιεστάτην, δὲν δυνηθῶμεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ζωὴν ἡσυχῶι πλέον, ἀμέριμνοι καὶ διὰ παντός πλέον ἠνωμένοι μετὰ σοῦ καὶ τῶν αγαπητῶν μας τέκνων. Καὶ πάλιν ἡ ἀκένωτος ἀγάπη τοῦ Κωνσταντίνου. Λαμβάνω μέσον

του κ. Νικολαΐδου λέβ' ἑκατὸν ἀπὸ τὸν ἰατρὸν πρὸς ὃν στέλλω καὶ ἐπιστολὴν μέσον τοῦ κ. Naidenof ἀναχωροῦντος σήμερον διὰ ...

7 10βρίου, Πέμπτη

Ἐκ μέρους τοῦ φρουράρχου ζητοῦνται ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους αἱ διευθύνσεις τῶν οἰκιῶν εἰς ἃς πρότερον κατώκουν.

Νέα ἐνθύμισις. Ἐλπίς περὶ τῆς ἐξόδου μας.

8 10βρίου, Παρασκευή

Μανθάνομεν ἐξ ἐπιστολῆς ἐκ Καβάλλας καὶ Δράμας ὅτι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα αὖξανεν ὅλον ἐν ἡ ἀκρίβεια ὄλων τῶν εἰδῶν. Ἐν ὄλῳ μέχρι σήμερον βαγόνια 2.630, τόννους 39.450. Πρὸς τὸ ἐσπέρας ἀπελευθερώθησαν δύο ἐκ τῶν ... οἱ κ.κ. Μαυρουλῆς καὶ Δαβελῆς.

9 10βρίου, Σάββατον

Κρίσεις καὶ γνώμαι ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τῶν Μαυρουμπῆ καὶ Δαβελῆ. Ἐλπίς τις γενικῆς ἀπελευθερώσεως ὡς καὶ ἡ σχετικὴ λύπη ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης παραμονῆς ὑμῶν.

Τέκνα μου, σύζυγέ μου. Πολλὰ δυσάρεστα μανθάνω διὰ τὴν Καβάλλαν. Τί ἄραγε νὰ σᾶς συμβαίνει; Τάκη μου πῶς εἶσαι; Γιάννη μου ἔχεις πάντοτε τὸ εὐχαρὶ σου ὕφος καὶ σὺ μικρούλα μου Μαρίκα, αἱ τρεῖς τῆς ψυχῆς μου καὶ τῆς ὑπάρξεώς μου χάριτες πῶς εἶσθαι; Νοερῶς σᾶς στέλλω πᾶν ὅ,τι τρυφερότερον καὶ φιλόστοργον φίλημα δύναται πατήρ νὰ στείλῃ εἰς τὰ τέκνα του. Πόσον Θεέ μου θὰ ὑποφέρετε!

Ἴδον καὶ ἕτερον κτύπημα.

Περὶ τὰς 2 τὸ ἀπόγευμα, ἀπελευθέρωσις ὄλων τῶν 8 μεγάλων «... καὶ παραμονὴ τῶν ἄλλων ἡμῶν ἐν τῷ Σχολείῳ. Δυσφορία ἐπ' οὐδενὶ καὶ ἀποφασίζομεν τὴν προΐαν τῆς

10 10βρίου, Κυριακὴ

Ἀποστολὴ εἰς τὸν *commantante* ἐπιτροπῆς ἀπαρτιζομένης ἐκ τῶν κ. Νότα Νικολαΐδου καὶ Ἡρακλέους.

Ἀπάντησις: Διὰ τοὺς ἐξαρτωμένους ὑπ' ἐμοῦ ἔκαμα πᾶν ὅ,τι ἠδυνάμην νὰ τοὺς κάμω καὶ ἀπελευθερώθησαν. Σεῖς ἐξαρτᾶσθε ἀπὸ τὸν κ. Δαμιανῶφ ... εἰς ὃν δύνασθε νὰ ἀποταθεῖτε ἐγὼ δὲ ὅ,τι μὲ ἀφορᾶ ἐμὲ θὰ σᾶς βοηθήσω. Ἴδωμεν.

11 10βρίου, Δευτέρα

Ούδεμία ακόμη απάντησις καὶ μεγίστη εἶνε ἡ δυσφορία μας.

12 10βρίου, Τρίτη

Νέα ἀποστολὴ παρὰ τῷ Καβάζωφ καὶ νέα προ.. ἀφαίμαξις. Ἴδωμεν.

13 10βρίου, Τετάρτη

Μανθάνομεν ὅτι ὁ μηχανικός κ. Δαμιανῶφ μετεβίβασεν εἰς τὸν φρούραρχον Λῶμ τὸν κατάλογον τῶν «...» του καὶ ὅτι ὁ ἴδιος μεταβὰς παρὰ τῷ ἡμετέρῳ *commandate* ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸν τρόπον τῆς ἀπελευθερώσεώς μας καὶ ὅτι συμφώνως τῶν λειφθῶν ὁδηγιῶν θὰ ἐνήργει. Ἴδωμεν.

14 10βρίου, Πέμπτη

Μεταβαίνομεν τέσσαρες: Νικολαΐδης, Σπανός, Νότας καὶ Βανάκος παρὰ τῷ κ. Καβάζωφ ἵνα συνεννοηθῶμεν καὶ πάλιν. Μὲ καταβολὴν λῆβ 150 ἕκαστος δυνάμεθα νὰ ἀπελευθερωθῶμεν ἅπαντες, ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις του καὶ ἐπιπροσθέτει ὅτι «δύνασθε νὰ μεταβῆτε παρὰ τῷ κ. Δαμιανῶφ ἀλλ' ἐὰν ἡ ὑπόθεσις σας λάβῃ ἄλλην φάσιν νύπτω τὰς χεῖρας μου» ἰδοὺ ὅλον τὸ μυστικόν. Πληρώσας τὰ διάφορα δάνειά μου καὶ ἐξοδεύσας μερικὰ ἐκ τῶν χρημάτων ἅτινα εἶχε τὴν καλοσύνην νὰ μὲ στείλει ὁ Πέτρος εὐρισκόμουν μόνον μὲ 20 λῆβ. Ἐπομένως ἐγὼ δὲν διαθέτω χρήματα. Ὅλοι ἴσως θὰ ἀπελευθερωθοῦν ἐγὼ ὅμως ... θὰ μείνω καθ' ὅσον μὲ λείπει τὸ οὐσιωδέστερον.

Ταύτην τὴν στιγμὴν (2 1/2μ.μ.) ἀπεσταλμένος τοῦ κ. Καβαζῶφ μᾶς ζητεῖ καὶ πάλιν τὰς διευθύνσεις μας τὶς οἶδεν διατί! Ἴδωμεν.

15 10βρίου, Παρασκευή

Τῇ εὐγενῇ προσφορᾷ τοῦ κ. Χρ. Νικολαΐδου (δανείσαντός μου 125 λῆβ) ἐλπίζω νὰ ἐξέλθω καὶ ἐγώ. Νέα πάλι διαβήματα καὶ νέαι ὑποσχέσεις διὰ τὴν αὔριον.

16 10βρίου, Σάββατον

Νέα ἐλπίς. Ἴδωμεν πλέον τὶ τέξεται ἡ σήμερον καὶ τὸ ἀργότερον ἡ αὔριον καθάπερ δὲ οὐδεμίαν θὰ ἔχωμεν πλέον ἐλπίδα. Σύρεται διάδοσις περὶ ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης μεταξὺ.. καὶ μεγάλη ..χαρὰ παρὰ τῷ λαῷ.

17 10βρίου, Κυριακή

Ἐπίσκεψις πρωϊνὴ τοῦ κυρίου Καβάζωφ. Μᾶς ἐξήτησε καὶ ἔγραψε καὶ πάλιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μορφώσεώς μας ἵνα προβῆ δῆθεν εἰς διαβήματα παρὰ τῷ κ. Δαμιανῶφ.

Σήμερον κλαίωμεν καὶ δεύτερον αἰχμάλωτον ἀποθανόντα ἐν τῷ Δημ. Νοσοκομείῳ Λὸμ τὸν ἐξ Ἀλιστρατίου Κωνσταντῖνον Κουντουρᾶν (ἐκ Σμύρνης).

18 10βρίου, Δευτέρα

Περὶ ὥραν 11^{ην} εἰδοποιούμεθα δι' ἐγγράφου ὅτι εἰς τὰς 2 μ.μ. θὰ μᾶς ἐπισκεφθεῖ ἀντιπρόσωπος τοῦ κ. Δαμιανῶφ ἵνα ἐπιθεωρήσει τοὺς... ἀκριβῶς δὲ εἰς τὰς 2 μ.μ. μᾶς ἐπισκέπτεται εὐγενέστατος κύριος ὅστις ἤρχισεν ἐρωτῶν, ἀκολουθῶν κατάλογόν τινα ὃν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἀνησυχοῦν καθόσον δὲν ἔχουν τὴν δέουσαν μόρφωσιν καὶ κοινωνικὴν θέσιν ἣν προβλέπει ἡ ἐγκύκλιος. Ἀφοῦ ἠρώτησεν πολλοὺς ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ συντροφου Νικολοῦδη.

Ἐρ.: Το ἐπάγγελμά σας.

Νικ.: Ὁδοντοϊατρός.

Ἐρ.: Γνωρίζετε τὴν βουλγαρικὴν;

Νικ.: Μάλιστα.

Ἐπιθ.: Τοιούτου εἶδους ἄνθρωποι μᾶς χρειάζονται. Ἔχει καλῶς καὶ ἔπομαι ἐγώ.

Ἐπιθ.: Ἐπάγγελμα (βουλγαριστί).

Ἐπεμβάντος δὲ τοῦ Νικολαΐδου καὶ παρατηρήσαντος ὅτι δὲν γνωρίζει ὁ ἐξεταζόμενος τὴν βουλγαρικὴν.

Ἐπιθ. (Εἰς ἄπταιστον γαλλικὴν): Ἐπάγγελμα;

Ἐγώ: Ὑπάλληλος.

Ἐπιθ.: Τι εἶδος ὑπαλλήλου;

Ἐγώ: Λογιστής.

Ἐπιθ.: Ποῦ ἐσπουδάσατε τὴν λογιστικὴν καὶ δακτυλογραφία;

Ἐγώ: Εἰς Ἐμπ. Σχολὴν Θεσ/νίκης.

Ἐπιθ.: Ἔχει καλῶς. Εἰς ποῖον κατάστημα ἐργάζεσθε καὶ ποῦ.

Ἐγώ: ...Εἰς Καβάλλαν.

Ἐπιθ.: Καλῶς.

... ὅμως λυπηρᾶς τινὸς σκηνῆς (Ἐπιθεωρητοῦ - Βουγιάμη). Ὁ ἐν λόγῳ ἐπιθεωρητὴς μεταβὰς εἰς τὸ γραφεῖον του ἐδήλωσεν ὅτι : οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ αἰχμάλωτοι δὲν μοὶ φαίνονται ὅλοι ... οὕτως ὥστε νὰ ψυχαγωγοῦνται... στενοχωρούμενος διὰ τὴν θέσιν μας. Ὁφείλω

ένταῦθα νὰ ὁμολογήσω τὰ ἐξῆς:

Εἴμεθα τὸ ὄλον 16... ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλείονες εἶνε ὄντως ὅλως κατωτέρας μορφώσεως λαμβάνοντες δὲ ὑπόψιν καὶ τὸ ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας πενιχρὸν περιβάλλον δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν οὐχὶ ἀβάσιμον τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ. Τὸ λυπηρότερον ὅμως εἶνε ὅτι καὶ ἡ δηλωθεῖσα ιδιότης μερικῶν ἐξ ἡμῶν δὲν εἶνε αὕτη ἐκείνη ἡ δηλωθεῖσα ἐν... ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς ὁποίας καὶ τῆς παραβολῆς μας μετὰ τῆς παρούσης ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὄχι ὀλίγοι μεταξὺ ἡμῶν ἐψεύσθησαν.

19 10βρίου, Τρίτη

Ἡ αὐτὴ ἀνυπομονησία καὶ ἀναμονή. Δὲν ἀναμένωμεν τίποτε σήμερον λόγῳ τοῦ ἐπισήμου τῆς ἡμέρας. (1^η τοῦ ἔτους ν. ε.)

20/21 10βρίου, Πέμπτ., Παρασκευή

Τίποτε ἀκόμη. Σήμερον ἐπεσκέφθημεν τὸν κ. ... (Νικολ. Τραμ. Πλανούδη) ἵνα ἐρωτήσωμεν αὐτὸν περὶ τῆς ὑποθέσεώς μας. Ἐλάβομεν ἀπάντησιν ὅτι ἡ ὑπόθεσις μας εὐρίσκεται εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Σόφιας ὁπόθεν ἀναμένεται ἡ ἀπάντησις. Ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Δίδα Ναϊδεντόφ εἰς τὸ κατάστημα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι τὸν ἀναμένουν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων καὶ Νέου Ἔτους.

23/24 10βρ., Σάββατον – Κυριακή

Τίποτε καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας. Ἐξωδίκως μόνον λαμβάνομεν πληροφορίας ἀλλ' αἱ πληροφορίες αὐταὶ ἀποδεικνύονται ἀβάσιμοι. Κι ὁ κ. Ναϊδεντόφ ἀκόμη δὲν ἐφάνη.

Εἶνε ἡ ὥρα 8 μ.μ. Ἀστραπιαίως καὶ ὅλως αἰφνιδίως διαδίδεται εἰς τοὺς θαλάμους ὅτι ζητοῦνται 60 αἰχμάλωτοι εἰς τὴν προκυμαίαν τοῦ Δουνάβεως διὰ τὴν ἐξαγωγὴν σιδηρῶν καὶ φορτηγίδος τινός. Μόνον οἱ ἐν τοῖς θαλάμοις εὐρισκόμενοι εἶνε εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωσιν τὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην συνέβαινε.

Ἄς γνωρίζωσιν οἱ ἀναγνώσται ὅτι ἡ νύξ τῆς 24^{ης} πρὸς τὴν 25^{ην} Δεκεμβρ. ἦτο καθαρῶτάτη ἀλλὰ νύξ Δεκεμβρίου καὶ πρὸ παντὸς νύξ Δουνάβεως. Ψῦχος δριμύ, ἀφ' ἑνός, ἐξάντλησις ὄλων τῶν αἰχμαλώτων ἀφ' ἑτέρου καὶ ἐκ τῆς ἡμερησίας ἐργασίας καὶ ἡ διαψευσθεῖσα ἐλπίς ὅτι ἡ ὑποφώσκουσα ἑορτὴ θὰ διήρχετο ἐν ἀργίᾳ ἐπέφερον πλήρη σύγχυσιν εἰς τὰ πνεύματά μας. Ἐδῶ ἐβλέπατε αἰχμάλωτον προσποιοῦμενον τὸν ἀσθενῆ οὐχὶ ἀδίκως,

ἐκεῖ ἄλλον προσπαθοῦντα διὰ λόγων νὰ πείσῃ τὸν Στάρε... ὅπως μὴ παραλάβῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐργασίαν, ἄλλους διαφεύγοντας καὶ κρυπτομένους εἰς τὰ ἀποχωρητήρια ἢ ἄλλου καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις τοὺς φίλους Σάββαν καὶ τὸν ἀθάνατον Κορνήλιον κρυπτομένους εἰς τὸν θάλαμον τῶν *intelligenti*, Καὶ ἐδῶ τὸ «λουρί» ἔπαιξε τὸν πρῶτον ρόλον.

Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Χρ. Νικολαΐδου, κάποιος δυστυχῆς αἰχμάλωτος ἐδοκίμασεν ἐπὶ τῆς ράχης του τόσες λουριές ὥστε νὰ πέσῃ ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Στιγμὴν τινὰ καθ' ἣν εὐρισκόμεθα εἰς τὸν θάλαμόν μας, προσπαθοῦντες ἀφ' ἑνὸς νὰ κρυψώμεν τοὺς εὐνοουμένους μας καὶ ἐπικρίνοντας τὴν ἀπόφασιν νυκτερινῆς ἐργασίας καὶ δὴ τὴν παραμονὴν Χριστουγέννων, ἀπαίσιος τις «στάρτσιας» Ἑλλήν ἀνοίγων τὴν θύραν μας -ὁ Κορνήλιος ἐδῶ εἶνε;- ἐρωτᾷ. Οὐτε ὁμως ἐπρόφθασεν κἄν νὰ ἀρθρώσῃ ἄλλην λέξιν καθ' ὅσον «γιούργια» ἐξερχόμενοι αἰφνιδίως ἀπὸ τὸν *Tam* Τσότραν τὸν ἔβριζαν καὶ φυγῶν ἐν τῷ μεταξύ ὁ μὲν Σάββας ἐξαπλωμένος σκεπασμένος ἐπροσποιοῦτο τὸν κοιμώμενον ὁ δὲ Κορνήλιος ἐξαπλωμένος παρὰ τὴν θερμάστραν ἐκάπνιζεν, τρέμων σύσωμος ἀπὸ τὴν .. καὶ τὸν μανδύαν του εἰς κάθε ἀνοιγμα τῆς θύρας ἀφ' ἧς μάλιστα στιγμῆς ἐμάθαμεν ὅτι ζητοῦνται καὶ ὅτι ἄλλοι ἀνακαλυφθέντες ἐξυλίζοντο, ἔχασεν ὁ δυστυχῆς καὶ χρῶμα καὶ διάθεσιν πρὸ παντὸς δὲ τὴν ἀθάνατον κορνηλίαν εὐθυμίαν του.

Τέλος μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἀνεχώρησαν οἱ 60 δυστυχεῖς διὰ τὸν Δούναβην καὶ σιγὰ σιγὰ πλέον ἀρχηγὸς νὰ ἀπλώνεται εἰς μας μετὰ σχετικὴ ...

Παραμονὴ Χριστουγέννων μαύρων καὶ ἀπαισίων.

25 10βρίου, Δευτέρα

Χριστοῦγεννα, μαῦρα καὶ ἀπαίσια. Ἀπὸ ποίαν σοβαρὰν νόσον πάσχεις ὥστε νὰ καταντήσης εἰς νοσοκομεῖον μακρὰν τῶν μικρῶν σου τέκνων; Ποία μαύρη τύχη ἀναμένει σὲ καὶ τὰ τέκνα μας καὶ ἐμέ. Ὅλα ἀλληλοσυγκρουόμενα τὰ μανθάνω. Ἡ Φιλομένη λέει καὶ ἡ Ἑλένη εἰς ... καὶ σὺ μετὰ τῆς δυστυχοῦς μητέρας σου καὶ δυστυχεστέρων τέκνων μας εἰς Καβάλλαν καὶ δὴ ἀσθενῆς εἰς τὸ Νοσοκομεῖον ἐνδειξίς καὶ αὐτὸ ἀπείρου ... καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης τῆς Φιλομένης. Δὲν πειράζει θὰ εἰπῆς σύ, οὔτω θὰ εὐφρανθῇ καὶ πάλιν ἡ ἀγγελικὴ σου ψυχὴ. Ἐδῶ ἐξηγοῦνται τρανῶς πλέον οἱ φόβοι οὓς ἐσχημάτισα ὅταν ἀνεγνώσκων Παρασκευὴ τὴς ἐπιστολῆς

τοῦ καλοῦ μας Κωνσταντίνου λέγοντος -...- καὶ ἐννοοῦντος ὅλους σας. Διευκόλυνε ὁμως ἄκων πάντοτε τὴν ἔξυπνον Φιλομένη. Διευκόλυνε τὸν βίον της αὐτὴ ἢ ἴδια, συμπονουμένη ὅτι ὁ Κωνσταντίνος μας ἐνήργει δι' ὅλους σας. Ἐρημος πλέον ὁμως ἀγαπητὴ μου Χαρίκλεια, ἀπομονωμένος ἀπὸ τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα μας, καταβ...

Τις οἶδε ὑπὸ ποίας ἐπαράτου νόσου... Τις οἶδε ἀπὸ πότε εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Εὐχόμαι καὶ παρακαλῶ τὸν Παντοδύναμον καὶ Φιλεὺσπλαχρον νὰ σὲ σώσῃ νὰ δυνηθοῦμεν ἡμέραν τινὰ νὰ συναντηθοῦμεν καὶ ἄς πράξουν ἄλλοι εἰς βάρους μας πᾶν ὅ,τι θέλουν.

Ἐλησμόνουν ἱερὰ καθήκοντα πρὸς πατέρα καὶ σύζυγον καὶ θέλεις ἀγαπητὴ μου ψυχὴ, νὰ ἔχουν ἀδελφικὴν ἀγάπην; Ἡ ψυχὴ μου εἶναι τόσον ἀγανακτισμένη τὴν στιγμὴν ταύτην ὅσον οὐδέποτε.

Ὁ νοῦς μου ὁμως εἶνε μόνον πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὰ δυστυχεῖ τέκνα μας προσηλωμένος. Τῆς ἥτο τόσον πλέον ἀδύνατον νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἀνάρωσίν σου, καὶ νὰ ἔλθετε μαζί, ὥστε νὰ προτιμήσῃ νὰ ἔλθῃ μόνη της; Δὲν θὰ τῆς ἥτο πλέον εὐχάριστον τὸ ταξεῖδι ἂν συνωδεύετο ὑπὸ σοῦ;

Τέλος ὅλα τὰ συγχωρῶ ἔχων ὑπ' ὄψιν μου τὴν ἀθάνατον παραγγελίαν σου νὰ μὴ εἶμαι κακεντρεχῆς καὶ νὰ σοὶ εἶμαι οὕτω εὐχάριστος.

Δὲν δύναμαι ἐν τούτοις παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας μου νὰ ἀποδείξω τὴν μαύρη της σκέψιν. Μὴ εἶνε ἄραγε ψεύδη ὅλα αὐτὰ καὶ ἔχω τὴν κοινὴν τύχην νὰ εἶμαι μόνος εἰς τὸν κόσμον καθ' ἣν στιγμὴν, χαράσσω τὰς γραμμὰς ταύτας.

Μὴ ὑψίστε Θεέ. Σε ἔπταισα πολλάκις μέχρι τοῦδε. Ἠγάπησα καὶ ἐσεβάσθην γονεῖς καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα. Οὐδενός τὸ κακὸν δὲν ἐπεδίωξα οὕτως ὥστε τόσον σκληρὰ νὰ μὲ ἐπιφυλάξῃς τὴν τιμωρίαν μου. Πρὸς τί σοὶ ἔπταισαν σύζυγος τὰ τέκνα καὶ τὸν σύζυγόν της; Εἰς τί σοὶ ἔπταισαν ἀθῶα ἀγγελούδια καὶ ἀπορφανίζεις αὐτὰ ἀγαπητῆς μητρός; Μὴ Θεέ μου. Ἐνωσόν μοι ἅπαξ μετ' αὐτῆς καὶ κατόπιν ἔρχομαι πρῶτος εἰς τὴν διάθεσίν σου.

26-27 10βρίου, Τρίτη - Τετάρτη

28-29 » Πέμπτη - Παρασκευὴ

Τίποτε τὸ νέον. Εἶδον καὶ πάλιν κατ' ὄναρ ὅλα τὰ τέκνα μου μὲ τὰ μαῦρα. Χαρίκλειά μου ζῆς ἢ μᾶς ἐγκατέλειψες; Διατὶ ἢ μαύ-

ρη αὐτὴ σκέψις νὰ μὴ θέλει νὰ φύγη ἀπ' ἐμοῦ; Ἀλλὰ μήπως εἶνε τὰ συμβαίνοντα εἰς τὸ νὰ ..Ἐλλειψις φαρμάκων, ἔλλειψις τροφίμων....

30-31 10βρίου, Σάββατον - Κυριακὴ

Ἡ αὐτὴ ἀοριστία καὶ ἐξακολουθοῦμεν νὰ εὕρισκόμεθα καὶ πάλιν...

1 Ἰανουαρ. 1918, Δευτέρα

... Οὐδὲν νέον. Φοβερῶταται εἰδήσεις ἐκ Καβάλλας.

2 Ἰανουαρ., Τρίτη

Τὰ αὐτά. - (Βδελυρὸν ἐπεισόδιον...)

3/6 Ἰανουαρίου, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρ., Σάββατο

Τὰ αὐτά. Περὶ τὴν 6^ν τῆς πρωίας ὑπάλληλος τοῦ κ. Δαμιανῶφ με εἰδοποιεῖ ὅτιΧρ. Τσότρας, Ἄπ. Τσότρας, Χρ. Νικολαΐδης. Σπανός, Γεώρ. ..Μιχ. Νικολαΐδην, Ἄθ. Βανάκον, Νικ. Γούλαν, Παυλ. Ζουλιάμην, Θεόδ. Βακαλόπουλον, Δημ. Ὑποδηματᾶν,... Ἐμι. Τζελέπην, καὶ Κωντ. Γραμμένο, ἀπὸ τοὺς 16 προταθέντες ὡς ὑπὸ τοῦ Δαμιανῶφ, ὁ ὑπουργὸς ἀνεγνώρισε μόνον .. Μιχ. Νικολαΐδην ὡς ἰατρόν, ὡς ἐμποιήσαντα ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του, καὶ τοὺς Παῦλον ... Γεώργ. Τζελέπην καὶ Κ. Γραμματικὸν....

4-8/1/1918, Κυριακὴ-Δευτέρα

Μένομεν ἀκόμη εἰς τὸ Σχολεῖον ἀναμένοντες τὴν ἄφιξιν τοῦ κου Βουλέστεφ ἵνα μᾶς ..

Κι ἐξακολουθοῦμεν μένοντες μέχρι 2^{ας} Φεβρουαρίου 1918.

3 Φεβρουαρίου, Παρασκευὴ

Ἐλεύθερος καὶ εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν κατάστασιν.

**ΟΜΟΙΟΤΥΠΑ
ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ- ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ**

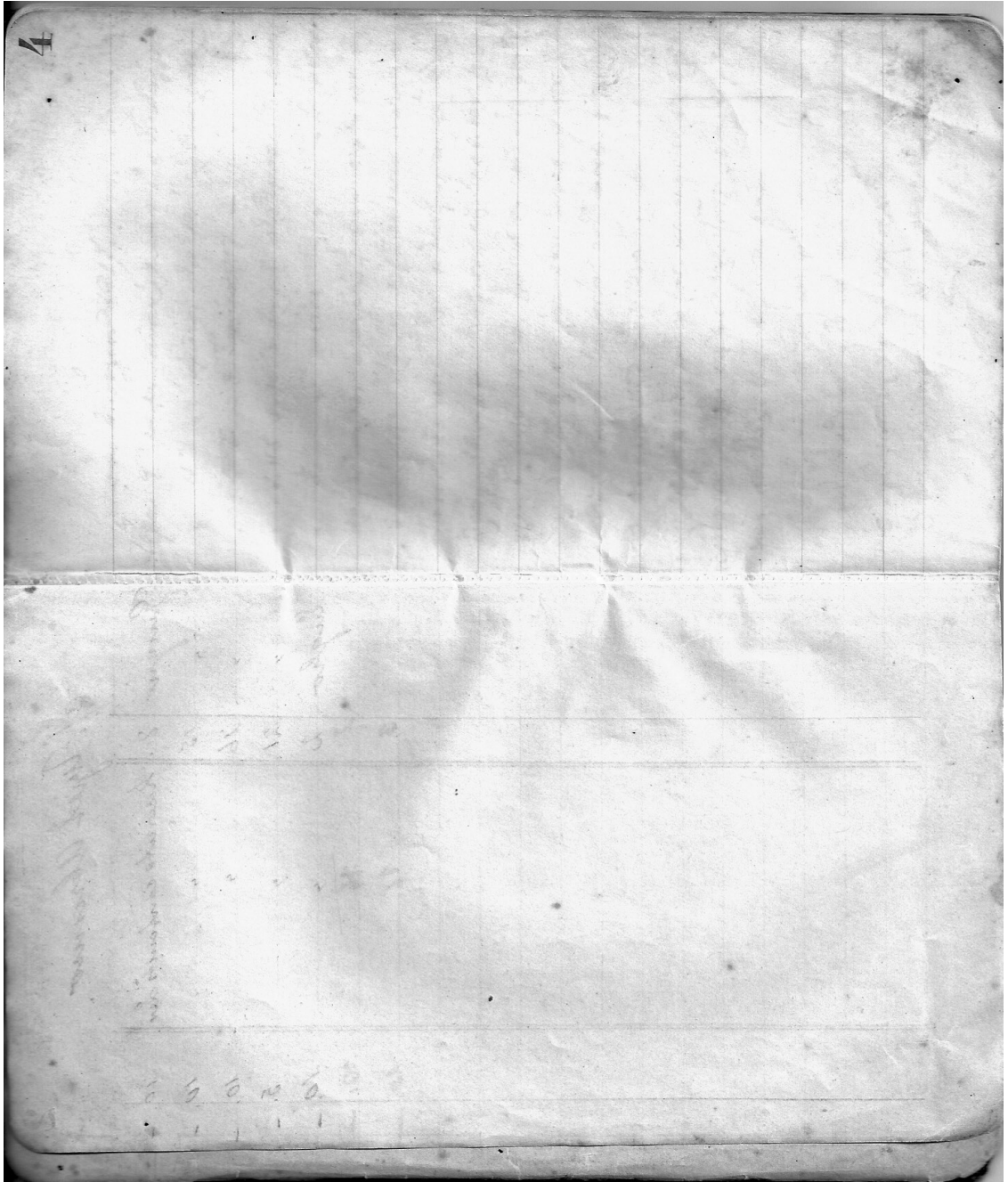
ΤΕΤΡΑΔΙΟ 1ο

2

of. Tjet Abramo

Quigno	8.	Recorato contanti den	10.
"	15	"	10.
"	16	"	10.
"	21	"	5.
Luqho	2		10.
	2	<u>16</u>	10.
	3	11	10.

2. August 1914.

9^h p.m. anabasis in Sabijon

11^h " " epiderm oblique of Scanzani

~~12~~ - 3 August 1914.

1.45 a.m. Dubyasa St. P. and G. Y. Y. Y.

5. - " " zovica " " " " " "

epiderma, cuticula, immunitas v. p. i. s. t.

5.30 a.m. Hgizis in Spolicea maris

anabasis mod' odor a. i. d. g. m. v. i. s. a. d. i. g.

Aug. 10 a.m. Kapuni et Scanzani p.

per 2° p.m. v. i. s. a. d. x. v. e. d. e. y. z. u. t. a. i. d. m. u. t.

10^h 5^h a.m. 10^h 10^h v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

10^h 10^h 10^h 10^h v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

4 August 1914.

2° 2° 2° 2° v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m. v. i. s. a. d. v. e. d. e. n. t. a. t. i. o. n. e. m.

23. 23. 1910. (Lepidoptera)
Vine in the mountains near the village of Lepidoptera
in the mountains near the village of Lepidoptera.

24. 24. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains.

25. 25. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

26. 26. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

27. 27. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

28. 28. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

23. 23. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

24. 24. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

25. 25. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

26. 26. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

27. 27. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

28. 28. 1910. (Lepidoptera)
Insects in the mountains. They are very common
in the mountains. They are very common in the mountains.

2. Dvukh stepel'kov Labarov

1) Dvukh stepel'kov Labarov
 2) Dvukh stepel'kov Labarov
 3) Dvukh stepel'kov Labarov
 4) Dvukh stepel'kov Labarov
 5) Dvukh stepel'kov Labarov
 6) Dvukh stepel'kov Labarov
 7) Dvukh stepel'kov Labarov
 8) Dvukh stepel'kov Labarov
 9) Dvukh stepel'kov Labarov
 10) Dvukh stepel'kov Labarov

1) Dvukh stepel'kov Labarov
 2) Dvukh stepel'kov Labarov
 3) Dvukh stepel'kov Labarov
 4) Dvukh stepel'kov Labarov
 5) Dvukh stepel'kov Labarov
 6) Dvukh stepel'kov Labarov
 7) Dvukh stepel'kov Labarov
 8) Dvukh stepel'kov Labarov
 9) Dvukh stepel'kov Labarov
 10) Dvukh stepel'kov Labarov

1. Dvukh stepel'kov Labarov

1) Dvukh stepel'kov Labarov
 2) Dvukh stepel'kov Labarov
 3) Dvukh stepel'kov Labarov
 4) Dvukh stepel'kov Labarov
 5) Dvukh stepel'kov Labarov
 6) Dvukh stepel'kov Labarov
 7) Dvukh stepel'kov Labarov
 8) Dvukh stepel'kov Labarov
 9) Dvukh stepel'kov Labarov
 10) Dvukh stepel'kov Labarov

19/20 Srednyok. Priny. Trepishin -
 Bayara 31. Spiny uf yzua aidojwa
 Trepishin Karapapa in -
 waiar uf Srednyok aidojwa ad -
 lwi e' rdy, woids ror. E' qm Bayara
 130. ad qm Tora 19530. - Suoda awo -
 tny wrgi awojwus por, uf wods' wac
 i'ie p'faw ror 1st Srednyok.

- 21 Srednyok. Trepishin -
 Bayara 1312 wows 19680. Suodhor
 w'p'wos. Kul w'q'it w'wari d'w' ror
 Ka carpa

22 Srednyok. - Tacanish
 Bayara 31. rorwa 20145. Suodhor
 Suodhor - 1888

- 23 Srednyok. Tacanish
 Bayara 31. Spiny uf yzua aidojwa
 no. G'ico u'da Suodnyokor ra' p'w
 w'p'w'q'w. E' di' Ka carpa q'awra
 w'p'w'w' ra' p'ri' q'awra. E' q'aw
 a'awra. rra in Kabappa p'ri' e'p'
 w'w'w' w'p'w'.

Srednyok p'w' p'w'w'w'w' uf d'w' -
 w'p'w'w' w'w'w' p'w'. T' w'w'w'w'
 w'p'w'w' w'w'w' in da' i'p'w'w' w'w'
 w'w'w' w' 2^a Suodhor 1917. Suodhor

Trepishin. Su' da' p'ri' w'w'w'w'
 w'p'w'w' uf d'w' d'w' w'w'w'w'. Suodhor
 Suodhor awo' w'w'w' w'w'w'w'w'w'

17. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 18. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 19. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 20. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 21. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 22. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 23. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 24. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 25. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 26. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 27. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 28. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 29. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 30. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.

31. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 32. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 33. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 34. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 35. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 36. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 37. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 38. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 39. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.
 40. 10. 1890. 10. 1890. 10. 1890.

in vacuums of paper to replace
space on the eye paraffin
injection.

— 19 October - Term. —

It is in an experiment of an eye
in the eye an experiment made
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

— 20 - 21 October Term, 1891
The eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

23/24 October. Latham's Experiment

The eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

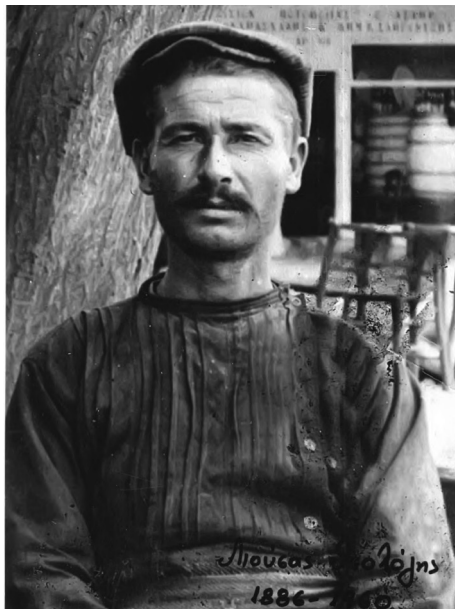
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye
of the eye in the eye in the eye

20 1/2 mads araypa ni dpaas
 Ho no puaqta dipno epinday
 pa furiron ni on ayas arana
 puaqta, kupafo, ego on o dda
 pa ni puaqta ni darday apo
 waby di nu adarais
 meymand indpaarior.
 Tays pas apogayev or
 adyayev or be darday
 dia pordarabamaf apd or
 ayos ayepa ni ararapda
 ni ayas tua ayayev indpaarior
 Tapayon dpaarimud pad
 par ni ararior. ~~ad d d d~~
 - 25 Upios - ddaqa
 Apotipax, kupa ni ararior. Kasa
 mura di ni in Kabayda nar
 Apayon pas karyayev dpa par
 ni epayara ararior, ararior

dpaarior woyas ni dpaarior
 mads ni dpaarior puaqta ni
 puaqta or ararior. Taya puaqta ni
 ararior di ni ra ararior ni
 epa. Oya ayayev puaqta ni ra puaqta
 Tays. H ayayev pas ni ayayev
 dpaarior ni ayayev ni darday puaqta
 or ni darday puaqta ni ra puaqta
 Kabayda ni di ararior ni dpaarior
 dpaarior ni ayayev ararior ni ayayev
 puaqta ayayev ni dpaarior. H ayayev
 pa da mads or, ararior di dpaarior
 ni ayayev ni ayayev ararior. dpa
 ayayev ararior puaqta ayayev ararior
 ni ayayev ararior ararior ararior
 ayayev ararior ararior ararior
 pas Kabayda ararior ni puaqta
 pas puaqta ni ra ni ayayev
 ararior, ayayev or. Ararior ararior

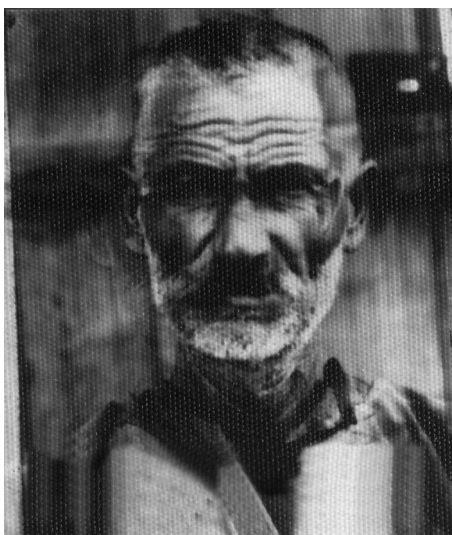
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

*«ἀμάρτυρον οὐδὲν αἶδω»
(αναπόδεικτον ουδέν λέγω)
Καλλίμαχος εκ Κυρήνης*

Θεολόγης Λιούσας,
από το Νέο Σούλι Σερρών.
Στη φωτο (αρχείο οικογένει-
άς του) το 1916, ετών 30.
Στις 23.6.1917 συνελλήφθη
με άλλους 350 περίπου
συγχωριανούς του, από τον
βουλγαρικό στρατό κατοχής
της Ανατολικής Μακεδονίας,
και οδηγήθηκαν σε στρατό-
πεδο της Βουλγαρίας.

Ο Θεολόγης Λιούσας, ετών 32,
αμέσως μετά την επιστροφή
του από την αιχμαλωσία
του στο στρατόπεδο - κολα-
στήριο του Κάρονοπατ της
Βουλγαρίας. Η αιχμαλωσία
του διήρκεσε 16 μήνες.
(Η φωτο από το αρχείο του
Γ. Κυριακόπουλου)

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

I. «ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ», «ΟΜΗΡΟΙ» ΚΑΙ ΑΛΛΑ... ΜΙΑ ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΗ ΣΥΓΧΥΣΗ*

Ένα ερώτημα, που απασχολεί έντονα τα τελευταία χρόνια μέρος της κοινωνίας των Σερρών και προήλθε από τις εκδηλώσεις για την καθιέρωση της 29^{ης} Σεπτεμβρίου ως Ημέρας Μνήμης των Θυμάτων της Βουλγαρικής Κατοχής 1916-18 στην Ανατολική Μακεδονία (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας) και τη μετονομασία της οδού «Ομήρων» σε οδό «Αιχμαλώτων 1916-18», είναι:

«Πώς είναι σωστό να αποκαλούνται οι 70.000, και κατ' άλλη έγκυρη πηγή 80-85 χιλιάδες¹, άμαχοι Ανατολικομακεδόνες, που συνελήφθησαν από τον βουλγαρικό στρατό κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας, από 17.8.1916 έως 29.9.1918 (διαρκούντος του Μεγάλου -Α΄ Παγκοσμίου- Πολέμου), και οδηγήθηκαν εκτός της χώρας τους σε βουλγαρικά στρατόπεδα κυρίως, όπου υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία υπό απάνθρωπες συνθήκες με σκοπό την εξόντωσή τους; Ποιά είναι η σωστή λέξη που περιέχει, εκφράζει και χαρακτηρίζει το παραπάνω συνολικό γεγονός, η λέξη που αποδίδει με ακρίβεια, σαφήνεια και πληρότητα την όλη εκείνη κατάσταση και μόνο;».

Η απάντηση κατ' αρχήν φαίνεται αυτονόητη: Τη σχετική πληροφορία θα μας τη δώσουν τα Ερμηνευτικά Λεξικά και οι Εγκυκλοπαίδειες, γιατί είναι παγκοσμίως αποδεκτό ότι αποτελούν ένα αναγνωρισμένο πλήρες σύστημα γνώσεων, αναμφισβήτητων και εγκεκριμένων, για κάθε εγγράμματο άνθρωπο και η καταφυγή μας εκεί για έγκυρη πληροφόρηση είναι απαραίτητη και αποτελεί αποκόμιση γνήσιας εγκύκλιας γνώσης και παιδείας: γι' αυτό και ο τίτλος «Εγκυκλοπαίδεια» προέρχεται από το «εγκύκλιος παιδεία».

Όμως για τον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (Ανατολική Μακεδονία 1916 - 1919) δημιουργήθηκε κάποιο ζήτημα με την εμφάνιση αντιπαραθέσεων και αντιπεριχειρημάτων για την ορθότητα της λέξης που χαρακτηρίζει επακριβώς τους παραπάνω πολύπαθους

* Δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες των Σερρών: «Η ΠΡΟΟΔΟΣ» 1.9.2015 και «Φωνή του Μπέλλες», Οκτώβριος 2015, τεύχος 15, σελ. 12-14.

αμάχους και έχει αποπροσανατολίσει αδικαιολόγητα πολλούς.

Σχετικά για τον παραπάνω χωροχρόνο, έχω διαβάσει και μελετήσει μέχρι τώρα πλείστα όσα ιστορικά συγγράμματα και κάθε είδους σχετικά κείμενα, αρχεία και άλλα συναφή. Επίσης σε πρόσφατη (Ιανουάριος-Μάρτιος 2015) έρευνά μου στο Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών (στη συνέχεια: **ΔΙΑΥΕ**) από τον όγκο των χιλιάδων εγγράφων -που, βέβαια, δεν μπόρεσα όλα να τα ερευνήσω- συνάντησα εκατοντάδες έγγραφα, που αναφέρονται στους παραπάνω πολύπαθους αμάχους. Τα έγγραφα αυτά είναι κάθε είδους και προέλευσης, όπως κρατικών υπηρεσιών, οργανισμών και φορέων ελληνικών και ξένων, δημόσιων λειτουργιών και ιδιωτών.

Σε όλο αυτό γενικά το υλικό, διαπίστωσα ότι οι παραπάνω πολύπαθοι άμαχοι χαρακτηρίζονται με τις λέξεις: **αιχμάλωτοι, όμηροι, εξόριστοι, εκτοπισμένοι, συλληφθέντες, απαχθέντες, απελαθέντες, εκπατρισθέντες, επαναπατρισθέντες, παλινοστούσαντες, παλινοστούντες.**

Από τις παραπάνω εννέα τελευταίες λέξεις, οι «εξόριστοι» και οι «εκτοπισμένοι» είναι λέξεις συνώνυμες μόνο μεταξύ τους και αφορούν κυρίως εκείνους που απομακρύνονται αναγκαστικά από τις εστίες τους είτε μέσα ή έξω από τα όρια της χώρας τους (εξόριστοι), είτε μέσα στα όρια της χώρας τους, αλλά εκτός των ορίων του τόπου τους (εκτοπισμένοι). Επομένως, αν χαρακτηρίζουμε τους Ανατολικομακεδόνες, που οδηγήθηκαν αναγκαστικά στη Βουλγαρία, ως «εκτοπισμένους» ή «εξοριστούς» εκεί, τότε εύκολα εκλαμβάνεται ότι υπονοούμε την Ανατολική Μακεδονία τμήμα της Βουλγαρίας.

Στη συνέχεια, οι λέξεις «συλληφθέντες» και «απαχθέντες» ούτε μεταξύ τους, ούτε με όλες τις άλλες λέξεις είναι συνώνυμες. Δεν συλλαμβάνονται μόνον οι «αιχμάλωτοι» και δεν απάγονται μόνον οι «όμηροι», ούτε συλλαμβάνονται ή απάγονται μόνον οι «παλινοστούντες» και οι «επαναπατρισθέντες». Η σύλληψη και η απαγωγή δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί κάποιος με ακρίβεια «αιχμάλωτος» ή «όμηρος».

Επίσης, οι λέξεις «απελαθέντες» και «εκπατρισθέντες» ούτε μεταξύ τους, ούτε και με τις άλλες λέξεις είναι συνώνυμες, αλλά ούτε και οι λέξεις «απέλαση» ή «εκπατρισμός» πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί κάποιος με ακρίβεια «αιχμάλωτος» ή «όμηρος».

Οι τελευταίες από τις παραπάνω λέξεις, οι «παλινοστούσα-

ντες» και «παλιννοστούντες» είναι μετοχές που προέρχονται από το ίδιο ρήμα και είναι συνώνυμες μόνο με τη μετοχή «επαναπατρισθέντες», και σημαίνει εκείνους που επιστρέφουν στην πατρίδα τους όμως στην πατρίδα τους δεν επιστρέφουν μόνον οι «αιχμάλωτοι» και οι «όμηροι». Επιστρέφει ο οποιοσδήποτε έφυγε από την πατρίδα του, ακόμα και σε καιρό ειρήνης, επομένως και αυτές δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστούν επακριβώς κάποιον ως «αιχμάλωτο» ή «όμηρο».

Επιπλέον, οι παραπάνω οκτώ (8) τελευταίες λέξεις είναι μετοχές, δηλαδή τρικατάληκτα ρηματικά επίθετα τα οποία θέλουν υποκείμενο (ουσιαστικό) με συγκεκριμένες ιδιότητες (π.χ. συλληφθέντες εγκληματίες, άμαχοι ή παλιννοστήσαντες πρόσφυγες, αιχμάλωτοι κ.τ.λ.), το οποίο όμως συνήθως λείπει, οπότε οι προτάσεις είναι ατελείς.

Από το σύνολο των εν λόγω έντεκα (11) λέξεων, που συνάντησα, κατά την έρευνά μου στο ΔΙΑΥΕ, η λέξη «αιχμάλωτοι» χρησιμοποιείται κατά ποσοστό πλέον του 50%, η λέξη «όμηροι» περίπου κατά ποσοστό 30% και οι λοιπές λέξεις συνολικά (με μικρό προβάδισμα την «εκτοπισμένοι») κατά το υπόλοιπο ποσοστό.

Στο σημείο αυτό, παρενθετικά, πρέπει να επισημάνω ότι η λέξη «ντουρντουβάκια» δεν απαντάται πουθενά, γιατί ντουρντουβάκια το 1916-18 δεν υπήρξαν· υπήρξαν μόνο κατά την τρίτη βουλγαρική κατοχή 1941-44. Τότε, ο βουλγαρικός στρατός κατοχής επιστράτευσε τα στρατεύσιμα Ελληνόπουλα -των κλάσεων 1941, 1942 και 1943- σε οργανωμένα στρατιωτικά Τάγματα Εργασίας, τα οποία υποχρεώθηκαν αποκλειστικά σε καταναγκαστική εργασία επί διετία περίπου. Τα Ελληνόπουλα εκείνα αποκλήθηκαν «ντουρντουβάκια». «Η λέξη ντουρντουβάκι αποτελεί ελληνοποιημένη παραφθορά της βουλγαρικής λέξης *доб воѹску* (τρουντοβι βόιτσκι = τάγματα εργασίας) ή *доб воѹHуk* (τρουντοβ βόινικ = φαντάρος εργασίας)» - βλ. Σοφία Αυγέρη «Ντουρντουβάκια: Έλληνες σε Βουλγαρικά Τάγματα Εργασίας» - 24grammata.com.

Παρόμοια και η διατύπωση του διακεκριμένου Δραμινού (από τη Χωριστή) ιστορικού Δημήτρη Πασχαλίδη, κατά την οποία η βουλγαρική λέξη «*трудовак*», «τρουντοβάκ», με την οποία οι Βούλγαροι αποκαλούσαν τους επιστρατους άοπλους εκείνους νέους στα τάγματα εργασίας και η οποία τότε (1942-1944) στην καθημερινή χρήση της από τους Έλληνες της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (που υπέστησαν το μέτρο εκείνο) παρεφθάρει στα ελληνικά σε «ντουρντουβάκ-ι»².

Σε πολλά από τα παραπάνω συγγράμματα, κείμενα, έγγραφα κ.τ.λ. για το 1916-18, οι γράφοντες χρησιμοποιούν στο ίδιο κείμενό τους, για τους ίδιους πολύπαθους αμάχους, δύο και τρεις από τις παραπάνω λέξεις -συνήθως «*αιχμάλωτοι*», «*όμηροι*», «*εκτοπισμένοι*»- χωρίς καμία αιτιολογία. Άλλη, επίσης, παραδοξότητα είναι εκείνη σύγχρονου φιλολόγου συγγραφέα, ο οποίος, ενώ ενσωματώνει σε σχετική εργασία του τέσσερα επίσημα έγγραφα από το ΔΙΑΥΕ, στα οποία αναγράφεται: «*Πίναξ εκπατρισθέντων εις Βουλγαρίαν...*», «*Πίναξ των αποβιωσάντων εις Βουλγαρίαν ως ομήρων...*», «*... καταστάσεις των εκπατρισθέντων κατοίκων της Α. Μακεδονίας... και των παλιννοστησάντων τοιούτων...*» και «*Τη 28^η Ιουνίου 1917 εστάλημεν εις Βουλγαρίαν ως εξόριστοι*», στην εργασία του χρησιμοποιεί μόνο τη λέξη «*όμηροι*», αποφεύγοντας τις άλλες, χωρίς να διευκρινίζει γιατί, ως όφειλε επιστημονικά για ένα τέτοιο γλωσσικό φαινόμενο της ειδικότητάς του. Σε άλλη εργασία του, μάλιστα, χρησιμοποιεί μόνο τη λέξη «*αιχμαλωτίστηκε*».

Συνεχίζοντας τις παρατηρήσεις μου, κατά την έρευνα όλων των παραπάνω πηγών, διαπίστωσα ότι στα έγγραφα (στο ΔΙΑΥΕ) των ελληνικών ανωτάτων κρατικών αρχών (όπως Υπουργείων, Πρεσβειών, Γενικού Στρατηγείου κ.τ.τ. - όλως ενδεικτικά βλ. ΔΙΑΥΕ: 1917 - 1918Α/ 21 - 5 (4), 1918Α/-5, 1918Α / 21 - 3, 1918/Γ 108 - 109 Τύπος), των εν γένει οργανισμών (όπως Ταχυδρομείων, Ερυθρού Σταυρού κ.τ.τ.) και άλλων φορέων χρησιμοποιείται κατά το μέγιστο ποσοστό η λέξη «*αιχμάλωτοι*».

Το φαινόμενο της χρήσης συλλήβδην των παραπάνω έντεκα (11) λέξεων εμφανίζεται **κυρίως** στην Ανατολική Μακεδονία από τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας (29.9.1918) και μετά, όταν το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (στη συνέχεια: ΥΠ.ΕΞ.) -εκτός άλλων σχετικών ενεργειών του- ζήτησε από τις Τοπικές Αρχές, που εγκαταστάθηκαν στην απελευθερωμένη Ανατολική Μακεδονία, να συγκεντρώσουν αμέσως και να του υποβάλουν κάθε είδους Αναφορές, Εκθέσεις, Μαρτυρίες, Ένορκες Βεβαιώσεις προερχόμενες από κάθε είδους και βαθμίδες κρατικούς λειτουργούς, εν γένει πολίτες Έλληνες ή αλλοδαπούς, Αρχιερείς, ιερείς και μοναχούς, και γενικά από οποιονδήποτε Ανατολικομακεδόνα ντόπιο ή επαναπατριζόμενο από τη Βουλγαρία, σχετικά με τις βαρβαρότητες των Βουλγάρων κατά τη διάρκεια της κατοχής τους στην Ανατολική Μακεδονία. Επίσης το ΥΠ.ΕΞ. έδωσε εντολή και καταρτίστηκαν «*Κατάλογοι-Πίνακες*», όσων οδηγήθηκαν στη

Βουλγαρία, όσων πέθαναν εκεί, όσων πέθαναν στην Ανατολική Μακεδονία κατά τη διάρκεια της κατοχής της, των αρπαγέντων ανηλίκων παιδιών κ.ά.

Οι Κατάλογοι-Πίνακες συντάσσονταν και από ευκαιριακούς γραμματείς και οι Καταθέσεις-Ένορκες Βεβαιώσεις δίνονταν από τα θύματα ή τους αυτόπτες μάρτυρες προφορικά, στους ίδιους γραμματείς, οι οποίοι σε πόλεις και χωριά κατέγραφαν υπό την πίεση του φόρτου εργασίας και του «επείγοντος». Οι Αναφορές και οι Εκθέσεις γράφονταν από τα θύματα ή τους αυτόπτες μάρτυρες.

Σε όλες τις περιπτώσεις γίνεται χρήση όλων των παραπάνω έντεκα (11) λέξεων για να χαρακτηρίσουν τους εν λόγω πολύπαθους αμάχους και μόνο. Στο ΔΙΑΥΕ συνάντησα εκατοντάδες όλων των ειδών τέτοια έγγραφα: υπάρχουν πολύ περισσότερα. Η γραφή και συγκέντρωση των παραπάνω εγγράφων σταμάτησε τον Μάρτιο 1919, όμως συνέχισαν λίγο αργότερα να δημοσιεύονται από θύματα τα απομνημονεύματά τους και οι ιστορικοί να δημοσιεύουν τα σχετικά συγγράμματά τους με την ίδια λανθασμένη πολυλεξία.

Είναι αξιοπερίεργο πώς αξιόλογο ποσοστό από κάθε κοινωνικού, μορφωτικού, επιστημονικού, επαγγελματικού - εργασιακού επιπέδου άτομα χρησιμοποίησαν φύρδην μίγδην ανέλεγκτα τότε, και συνεχίζουν μέχρι σήμερα, όλες -εκτός της λέξης «αιχιμάλωτοι»- τις υπόλοιπες δέκα (10) παραπάνω λέξεις, που δεν είναι συνώνυμες, ταυτόσημες ή όμοιες, για να χαρακτηρίσουν το απόλυτα πλήρες και σαφές γεγονός των πολύπαθων αμάχων, όπως ακριβώς στην αρχή του παρόντος τούς περιγράψω.

Τα αίτια του εμφανέστατου αυτού γλωσσικά ερμηνευτικού λάθους, που όμως, εξ όσων γνωρίζω, δεν έχουν ερευνηθεί μέχρι σήμερα.

Συμπερασματικά, θεωρώ προφανές ότι οι παραπάνω τελευταίες εννέα (9) λέξεις χρησιμοποιούνται λανθασμένα για τον ορθό ερμηνευτικό χαρακτηρισμό των εν λόγω πολύπαθων αμάχων.

Κατόπιν αυτών, μένουν οι δύο λέξεις «αιχιμάλωτοι» και «όμηροι». Σύμφωνα με όλα τα Ερμηνευτικά και Ετυμολογικά Λεξικά και τις Εγκυκλοπαίδειες, τουλάχιστον του δυτικού κόσμου (Ελλάδα, Ευρώπη, Αμερική), «**αιχιμάλωτος**» είναι ουσιαστικό με πολλά συνώνυμα (που δεν είναι οι παραπάνω δέκα λέξεις), προέρχεται από τις λέξεις «αιχή» (με την απειλή αιχμής ξίφους ή δόρατος) και «αλωτός» (αλίσκομαι = συλλαμβάνομαι) και ονομάζεται κάθε άνθρωπος γενικά (και ειδικότερα ο σε καιρό πολέμου στρατιώτης, άμαχος ή πράκτορας του αντιπάλου), ο οποίος χάνει την ελευθε-

ρία του (συλλαμβάνεται και κρατείται) δια των όπλων σε εμπόλεμη κατάσταση ή με άλλη βία και «**όμηρος**» είναι ουσιαστικό χωρίς συνώνυμα, το οποίο κατά την αρχαιότητα (Ηρόδοτος, Ησύχιος) σήμαινε «αυτός που εξαναγκάζεται να ακολουθεί, αυτός που εγγυάται», και τώρα χαρακτηρίζει το άτομο (συνήθως σημαντικό) ή μικρό αριθμό ατόμων, που απάγονται και κρατούνται εκβιαστικά ή δίνονται ως εγγύηση με σκοπό να πραγματοποιηθούν οι όροι απαίτησης, συμφωνίας ή υπόσχεσης και η απελευθέρωση των οποίων εξαρτάται από την τήρηση ή την ικανοποίηση των συγκεκριμένων απαιτήσεων (π.χ. καταβολή λύτρων, ανταλλαγή με αιχμαλώτους του αντιπάλου). Είναι, επομένως, ειδική κατηγορία αιχμαλώτου. Συνεπώς οι εν λόγω πολύπαθοι άμαχοι, όπως τους περιγράφω στην αρχή, δεν έχουν καμία ομοιότητα, ούτε μπορούν να ταυτιστούν με τους «ομήρους» των Λεξικών και Εγκυκλοπαιδειών, αλλά αποδίδονται / χαρακτηρίζονται ακριβώς και μόνο από τη λέξη «αιχμάλωτοι».

Αν οι Βούλγαροι είχαν πάρει τους 70.000 και πλέον Ανατολικομακεδόνες ως ομήρους (κάτι τέτοιο από καμία πρωτογενή έγκυρη πηγή εξάγεται και επιπλέον μέχρι σήμερα δεν υπάρχει παρόμοιο ιστορικό προηγούμενο), γιατί σε λίγους μήνες τους αφάνισαν; (πλέον του ότι αν δεν συνθηκολογούσε η Βουλγαρία δεν θα είχαν επιζήσει ούτε οι 12.000 από αυτούς)... και γιατί αυτούς που επέζησαν, τους 12.000, δεν τους διαπραγματεύτηκαν κατά τη συνθηκολόγηση, όπως γίνεται με τους ομήρους; (Σχετικά με τους παραπάνω αριθμούς 70.000 και 12.000 βλ. Δημοσθένους Στεφανίδου, Καθηγητού Α.Π.Θ. «Έλληνες και Βούλγαροι», Θεσσαλονίκη 1945 – σελ. 105).

Όμως και αυτές οι διεθνώς αποδεκτές και έγκυρες ερμηνείες Λεξικών και Εγκυκλοπαιδειών, όπως και τα παραπάνω ρητορικά ερωτήματά μου ή εξ αντιδιαστολής επιχειρήματα (*argumenta a contrario*), δεν με έκαναν να κλείσω το ζήτημα υπέρ της αποκλειστικής ορθότητας της λέξης «αιχμάλωτοι» για τους εν λόγω πολύπαθους αμάχους.

Έκρινα, λοιπόν, ότι έπρεπε να καταφύγω σε μία έσχατη πηγή, μήπως από εκεί αντλούσαν και αντλούν κάποιο αδιάσειστο επιχείρημα, που δεν γνώριζα, όσοι χρησιμοποιούν τις παραπάνω λέξεις (πλην εκείνης των «αιχμαλώτων») και ιδιαίτερα όσοι είναι φανατικά υπέρμαχοι της λέξης «**όμηροι**».

Προσέφυγα, έτσι, κατ'αρχήν στη Σύμβαση της Χάγης του 1907 και στις διατάξεις της περί του κατά Ξηράν Πολέμου, την οποία

έχουν υπογράψει 40 κράτη μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Βουλγαρία και η οποία Σύμβαση ίσχυε μέχρι την αντίστοιχη Σύμβαση της Γενεύης του 1929, δηλαδή ίσχυε κατά τα έτη 1916 – 1919.

Στη Διεθνή εκείνη Σύμβαση της Χάγης (στο αγγλικό κείμενό της), εκτός από τη λέξη Prisoners of War (αιχμάλωτοι πολέμου), οι άλλες παραπάνω δέκα (10) λέξεις δεν συναντώνται πουθενά [π.χ. Hostage (όμηρος), Displaced – Dislodged (εκτοπισμένος) κ.τ.λ.]. Οι διατάξεις για τους Prisoners of War αφορούν κάθε είδους στρατιώτη – μαχητή και έχουν πολλές λεπτομέρειες. Οι διατάξεις για τους αμάχους, λιγότερες, ρυθμίζουν περιπτώσεις συμπεριφοράς των κατοχικών στρατευμάτων στη χώρα των αμάχων (όπως καταστροφή περιουσίας, υποχρεωτική εργασία κ.ά.). Όμως οι συντάκτες του κειμένου της Σύμβασης εκείνης δεν προέβλεψαν την περίπτωση ομαδικών συλλήψεων αμάχων, εκπατριισμού τους και εγκλεισμού τους σε στρατόπεδα κ.τ.λ., οπότε δεν συναντάται η λέξη «αιχμάλωτοι» και για τους αμάχους.

Το φαινόμενο της παράλειψης νομοθετικής ρύθμισης μιας κατάστασης δεν είναι σπάνιο και όταν διαπιστωθεί αποκαλείται «κενό νόμου ή δικαίου». Κάθε τέτοιο κενό, μέχρι να ρυθμιστεί με άλλο νομοθέτημα, καλύπτεται με την εφαρμογή της Διασταλτικής Ερμηνείας και βάση της Αρχής της Αναλογίας. Δηλαδή, αφού τους στρατιώτες, που συλλαμβάνουμε και εγκλείουμε σε στρατόπεδα, τους αποκαλούμε αιχμαλώτους πολέμου, έτσι –κατ’ αναλογία– θα αποκαλούμε και τους αμάχους που συλλαμβάνουμε και εγκλείουμε σε στρατόπεδα: μπορεί να προσθέτουμε διευκρινιστικά και το «αμάχους ή πολιτικούς» αιχμαλώτους. Τόσο λογικό, τόσο απλό.

Είναι προφανές, ότι με την παραπάνω συλλογιστική –που έγινε διεθνής πρακτική– σε όλα τα κάθε είδους σχετικά έγγραφα, που ερεύνησα στο ΔΙΑΥΕ, και που προέρχονται από υπηρεσίες άλλων κρατών, ξένους και διεθνείς οργανισμούς και κάθε είδους ξένους φορείς [όπως Πρεσβείες, Ερυθρός Σταυρός (Διεθνής και των κατιδίαν κρατών), Ελβετικά Ταχυδρομεία, Διεθνές Γραφείο για την Ειρήνη (στη Βέρνη της Ελβετίας), Πρακτορείο των Βαλκανίων και της Ανατολής (στο Παρίσι) κ.ά. – βλ. ΔΙΑΥΕ αντίστοιχα: 1918 A/AΑΚ2 – 1918A/21,3 – 1917, 1918, A/21,5 (– 4)] χρησιμοποιείται για τους πολύπαθους αμάχους μόνο η λέξη Prisonniers de guerre (αιχμάλωτοι πολέμου) ή μόνο Prisonniers. Πουθενά δεν συνάντησα τις λέξεις Otage (όμηρος) ή Displacere (εκτοπισμένος) ή άλλη από τις υπόλοιπες. Μόνο σε κείμενο Διεθνούς Επιτροπής

(εκτός ΔΙΑΥΕ) συνάντησα τη λάθος λέξη «Déportation» (εξορία)· για το λάθος αυτό έχω την άποψή μου, αλλά δεν είναι του παρόντος. Σημειώνω ότι τότε, όλα τα κείμενα από την Ελλάδα προς το εξωτερικό και το αντίθετο γράφονταν στη γαλλική γλώσσα.

Η παραπάνω διεθνής πρακτική εφαρμόστηκε και σε ένα μάλλον άγνωστο ιστορικό γεγονός, αλλά ιδιαίτερα σημαντικό και για το ζήτημα που μας απασχολεί εδώ.

Στη Θεσσαλονίκη, την 29^η Σεπτεμβρίου 1918, ο τότε πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, μετά την αποχώρησή του από το Στρατηγείο του Αρχιστρατήγου των Συμμαχικών Δυνάμεων στο Μακεδονικό Μέτωπο Φρανσέ Ντ' Εσπερέ -όπου μόλις είχαν συζητηθεί οι όροι της Συνθηκολόγησης της Βουλγαρίας με τους τρεις αντιπροσώπους της (τον υπουργό Οικονομικών Λιατσέφ, τον στρατηγό Λούκωφ και τον πρώην πρόεδρο στο Βουκουρέστι Ράδεφ)- έστειλε στην Αθήνα στον Υπουργό του επί των Εξωτερικών το ακόλουθο τηλεγράφημα: **«Πάντες όροι Αρχιστρατήγου εγένοντο δεκτοί υπό εχθρού, συμπεριλαμβανομένων και των υπ' εμού προβληθέντων και αφορώντων τους πολιτικούς αιχμαλώτους** (η υπογράμμιση δική μου) **και το καταληφθέν εν Ανατολική Μακεδονία πολεμικόν υλικόν... Βενιζέλος»** (ΔΙΑΥΕ: 1918 Α/12 - 4). Καταδεικνύεται λοιπόν, και από αυτό το γεγονός, ότι η λέξη «αιχμαλώτοι» και για τους αμάχους, όχι μόνο χρησιμοποιείτο μεταξύ Βενιζέλου και των Υπουργών του, αλλά και σε διεθνές επίπεδο, όπως μεταξύ του πρωθυπουργού Βενιζέλου, του Γάλλου Αρχιστρατήγου και των τριών Βουλγάρων υψηλών αντιπροσώπων.

Παρ' όλα αυτά, στα χρόνια που ακολούθησαν πολλοί συγγραφείς συνέχισαν να χρησιμοποιούν τις λανθασμένες λέξεις, παίρνοντας τις κάποιου αβασάνιστα από προηγούμενους. Είναι το φαινόμενο της μετακύλισης του λάθους.

Στη συνέχεια, ήρθε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος με τα «σημεία και τέρατά» του, μετά το τέλος του οποίου οι «Μεγάλες Δυνάμεις» είδαν, επιτέλους, το κενό που υπήρχε στις μέχρι τότε Διεθνείς Συμβάσεις περί του Δικαίου του Πολέμου, οπότε κατάρτισαν τέσσερις νέες Συμβάσεις, οι οποίες υπογράφηκαν -και από την Ελλάδα- στη Γενεύη τη 12^η Αυγούστου 1949 και με τις οποίες αντιμετωπίστηκαν ικανοποιητικά -εκτός άλλων- και τα «Περί μεταχειρίσεως των Αιχμαλώτων Πολέμου» (Σύμβασης III), όπως και τα «Περί προστασίας του Αμάχου Πληθυσμού εν καιρώ πολέμου» (Σύμβασης IV).

Στο άρθρο 4 της Σύμβασης IV «Περί προστασίας του Αμάχου

Πληθυσμού», αναφέρονται ως «προστατευόμενα πρόσωπα» δύο κατηγορίες: α) *Οι αλλοδαποί, οι οποίοι βρίσκονται κατά την έναρξη του πολέμου στο έδαφος ενός των εμπόλεμων και β) ο άμαχος πληθυσμός που βρίσκεται στο κατεχόμενο έδαφος (στην κατεχόμενη χώρα). Άτομα και των δύο κατηγοριών, δύνανται να περιοριστούν σε στρατόπεδο και γι' αυτούς υπάρχουν λεπτομερείς κανονισμοί στις διατάξεις τής Σύμβασης ΙΙΙ «Περί Αιχμαλώτων Πολέμου» (βλ. και Νικολάου Β. Λώλη «Αι Συμβάσεις της Γενεύης του έτους 1949», Αθήνα 1967 –σελ. 155 επ.– Έπαινος Ακαδημίας Αθηνών).*

Είναι πασιδίηλο, λοιπόν, ότι και «Άμαχοι», όταν συλληφθούν από τον εχθρό και εγκλειστούν σε στρατόπεδα, χαρακτηρίζονται ως Αιχμαλώτοι Πολέμου (σύμφωνα και με τις διατάξεις των παραπάνω Συμβάσεων, που αποτελούν το ισχύον Δίκαιο του Πολέμου και είναι εναρμονισμένες με την ταυτόσημη ερμηνεία όλων των Λεξικών και των Εγκυκλοπαιδειών). Σημειώνω ότι στις παραπάνω δύο Συμβάσεις (ΙΙΙ & ΙV) –στο αγγλικό κείμενο– ούτε τη λέξη «όμηρος» συνάντησα, ούτε τις υπόλοιπες εννέα (9).

Όμως, και πάλι πολλοί συγγραφείς συνεχίζουν να χρησιμοποιούν τις λανθασμένες λέξεις και η γλώσσα μας υφίσταται μία ακόμα σύγχυση.

Κλείνοντας τη σύντομη αυτή έρευνά μου στο αρχικό ερώτημα, υπενθυμίζω ότι και η Ορθόδοξη Εκκλησία μας στις, κατά τη Θεία Λειτουργία, «δεήσεις» –τις αποκαλούμενες «Ειρηνικά» (όπως μετά το «Χριστός Ανέστη»)– γίνεται αναφορά και «Υπέρ αιχμαλώτων»· πουθενά «ομήρων». Υποθέτω ότι η Εκκλησία αναφέρεται σε όλους τους αιχμαλώτους και δεν κάνει διάκριση, αφήνοντας απ'έξω τους πολύπαθους αμάχους.

¹ «Εισαγωγή» παρόντος Τόμου, σελ. 15: Έκθεση Τζοβαρόπουλου.

² Η διατύπωση αυτή του κ. Δημήτρη Πασχαλίδη αποτελεί μέρος της εισήγησής του στην ΣΤ΄ Επιστημονική Συνάντηση με θέμα «Η Δράμα της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας», η οποία πραγματοποιήθηκε στη Δράμα 8-10 Νοεμβρίου 2013 και τα Πρακτικά της οποίας είναι «υπό έκδοση» μέχρι την εκτύπωση του παρόντος. Την παραπάνω διατύπωση, ο κ. Πασχαλίδης, μου την απέστειλε «χάριν φιλίας», κατόπιν αιτήματός μου, προκειμένου να την περιλάβω στην παρούσα εργασία μου. Τον ευχαριστώ και από εδώ.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

**II. ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
(Σεπτέμβριος 1918 - Απρίλιος 1919)***

1. Η Συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας την 29η Σεπτεμβρίου 1918.

Πριν από 97 χρόνια, την 29^η Σεπτεμβρίου 1918 και ενώ ο Μεγάλος (Α΄ Παγκόσμιος) Πόλεμος μαινόταν, οι Βούλγαροι ζήτησαν από τον Αρχιστράτηγο των Συμμαχικών Δυνάμεων της Αντάντ (Entente Cordiale/Εγκάρδια Συνεννόηση)¹ στο Μακεδονικό Μέτωπο Franchet D'Esperéy ανακωχή άνευ όρων και, εγκαταλείποντας τους συμμάχους τους ΑυστροΓερμανούς, υπέγραψαν στη Θεσσαλονίκη συνθηκολόγηση.

Πράγματι, μετά τη σημαντική νίκη τής Αντάντ στο μέτωπο της Δοϊράνης (18-19.9.1918) –στην οποία συνέβαλαν αποφασιστικά τα ελληνικά στρατεύματα, με συμμετοχή στο σύνολο των συμμαχικών δυνάμεων με ποσοστό 34% και απώλειες σε νεκρούς 50% περίπου– ο Βουλγαρικός στρατός βρέθηκε σε δεινή κατάσταση, χωρίς πολεμοφόδια, εφεδρείες και ιματισμό, συνακόλουθα και με χαμηλότατο ηθικό. Αναφέρεται σε επίσημα έγγραφα του ΔΙΑΥΕ ότι υπήρχαν τμήματα του βουλγαρικού στρατού, στα μισά των οποίων οι στρατιώτες δεν είχαν υποδήματα!

Ενόψει ολοκληρωτικής καταστροφής τους, οι Βούλγαροι –με συγκρατημένο θράσος και πονηριά– ζήτησαν από τον Franchet D'Esperéy ανακωχή. Ο Γάλλος Αρχιστράτηγος ενημέρωσε την Κυβέρνησή του και τον Πρωθυπουργό τής Ελλάδας Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος κατέφθασε αμέσως στη Θεσσαλονίκη, όπου ο Franchet D'Esperéy είχε αρχίσει στο στρατηγείο του τις διαπραγματεύσεις με τους τρεις Βουλγάρους αντιπροσώπους, τον υπουργό Οικονομικών Λιατσέφ, τον στρατηγό Λούκωφ και τον πρώην πρέσβη στο Βουκουρέστι Ράδεφ. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στην υπογραφή

* Δημοσιεύθηκε από 29 Σεπτεμβρίου έως και 3 Οκτωβρίου 2015 στην εφημερίδα των Σερρών «Η ΠΡΟΟΔΟΣ».

του κειμένου τής συνθηκολόγησης το βράδυ της ίδιας ημέρας² και την επομένη διατάχθηκε η παύση των εχθροπραξιών³.

Η σημασία της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1918 είναι **μεγάλη** για την παγκόσμια ιστορία και **μέγιστη** για την ιστορία της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας.

Για την παγκόσμια ιστορία είναι η ημέρα τής πρώτης συνθηκολόγησης εχθρικού κράτους, τής Βουλγαρίας... Είναι το πρώτο παιχνίδι από το εχθρικό ντόμινο, μετά το οποίο επακολούθησαν στις 30 Οκτωβρίου η υπογραφή τής συνθηκολόγησης της Τουρκίας, στον Μούδρο της Λήμνου, στις 3 Νοεμβρίου η υπογραφή στην Πάντοβα της συνθηκολόγησης της Αυστρίας –μετά την ήττα της από την Ιταλία στο Βιτόριο Βένετο– και τέλος, στις 11 Νοεμβρίου η συνθηκολόγηση της Γερμανίας μετά την κατάρρευσή της και αφού προηγουμένως ο Κάιζερ Γουλιέλμος Β΄ κατέφυγε κρυφά στην ουδέτερη Ολλανδία, όπου έζησε την υπόλοιπη ζωή του, σαν να μην είχε αιματοκυλήσει την Ευρώπη.

Για την ελληνική ιστορία σηματοδοτεί την επισφράγιση της συμμαχικής στρατιωτικής νίκης στο Μακεδονικό Μέτωπο με την κατάρρευση του βουλγαρικού στρατού, κυρίως όμως το τέλος της βουλγαρικής κτηνωδίας στην Ανατολική Μακεδονία και τη διάσωση των όσων είχαν απομείνει Ελληνορθόδοξων Ανατολικομακεδόνων από το βουλγαρικό σχέδιο γενοκτονίας τους.

Τη συνάντησή του με τον Franchet D'Esperéy και μέρος των όρων της συνθηκολόγησης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναφέρει με σαφήνεια και συντομία σε δύο εμπιστευτικά τηλεγραφήματά του προς τον Υπουργό του των Εξωτερικών.

Το πρώτο: *«Εκ Θεσσαλονίκης 16/29 Σεπτεμβρίου 1918. AFFAIRES ETRANGÈRES - ATHÈNES. Πάντες όροι Αρχιστρατήγου εγένοντο δεκτοί υπό εχθρού, συμπεριλαμβανομένων και των υπ' εμού προβληθέντων και αφορώντων του πολιτικούς αιχμαλώτους και το καταληφθέν εν Ανατολική Μακεδονία πολεμικόν υλικόν. Σύμβασις διαιρείται εις δύο, φανερήν και μυστικήν. Η τελευταία περιλαμβάνει τους όρους εκείνους δι' ών συνομολογείται χρησιμοποίησις εδάφους, λιμένων και μέσων συγκοινωνίας τής Βουλγαρίας προς συνέχισιν του πολέμου. Παρακαλώ να λάβητε τα αναγκαία μέτρα όπως μη διαπραχθή αδιακρισία τις φέρουσα εις δημοσιότητα μυστικούς όρους, μη δώσητε δε προς δημοσίευσιν λοιπούς όρους πριν λάβητε επίσημον ανακοίνωσιν του περιεχομένου αυτών. Βενιζέλος».*⁴

Τρεις ημέρες μετά άρχισε η προέλαση του Ελληνικού στρατού και στις 4 Οκτωβρίου το 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων της Μεραρχίας Σερρών μπήκε στα Σέρρες. Την επομένη, ο Ελ. Βενιζέλος επισκέφθηκε την πόλη επίσημα με τον Αρχηγό των Ελληνικών Δυνάμεων Στρατηγό Π. Δαγκλή, ο οποίος στις «Αναμνήσεις» του (Τόμος Β΄, σελ. 343) αφηγείται: «Μᾶς ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὑποδοχή ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐναπομεινάντων ὀλίγων δυστυχῶν κατοίκων διηγουμένων τὰς ἀνεκφράστους κακώσεις καὶ καταστροφὰς ἃς ἔπαθον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων».

Ακολούθησε η απελευθέρωση της Καβάλας και της Δράμας και μέχρι τις 16 Οκτωβρίου ολόκληρης της Ανατολικής Μακεδονίας.

Υ.Γ. Επισημαίνω ότι από την πρώτη παράγραφο του πρώτου παραπάνω τηλεγραφήματος του Βενιζέλου: «Πάντες ὅροι Ἀρχιστρατήγου (Franchet D'Esperéy - σ.σ.) ἐγένοντο δεκτοί ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ προβληθέντων καὶ ἀφορώντων τοὺς **πολιτικούς** **αιχμαλώτους...**» καταδεικνύεται ότι ο επίσημος ὅρος, που προφανῶς ἴσχυε για τοὺς ἀμάχους πολίτες, συλληφθέντες σε ἐμπόλεμη περίοδο γενικά, καὶ χρησιμοποιήθηκε στις διαπραγματεύσεις Βενιζέλου καὶ Franchet D'Esperéy με τοὺς Βουλγάρους υψηλοῦς ἀντιπροσώπους για τοὺς Ἕλληνες πολίτες ἀμάχους κρατούμενους στη Βουλγαρία, ἦταν «πολιτικοὶ ἀιχμάλωτοι» καὶ ὄχι «ὄμηροι», γιατί ὄμηροι σύμφωνα με τὴν ἐννοια τῶν Ἑρμηνευτικῶν Λεξικῶν, καὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου τοῦ κατὰ Ἐπὶρᾶν Πολέμου, δεν ὑπῆρχαν τότε στην Ἀνατολική Μακεδονία.

Να μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Ελ. Βενιζέλος γνώριζε ἄριστα τὴν ἐλληνική γλῶσσα (εἶχε μεταφράσει ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ Θουκυδίδη), ἀλλὰ καὶ ξένες γλώσσες. Επίσης ἦταν νομικός καὶ ἔχοντας φθάσει ἀπὸ ἐθνικός ἐπαναστάτης σε κοινοβουλευτικό πρῶθυπουργό - με συμμετοχές, ὅσο κανένας ἄλλος, σε πλῆθος διεθνῶν πολεμικῶν Συμβάσεων καὶ Συνεδρίων - γνώριζε καὶ τὴν ἐιδική στρατιωτική καὶ διπλωματική ορολογία, γι' αὐτό καὶ ἐμπρός ἀπὸ τὸ οὐσιαστικό «αιχμάλωτοι» βάζει τὸν ἐπιθετικό προσδιορισμό «πολιτικοί».

Εἶναι λοιπόν, σπουδαῖο ἀποδεικτικό στοιχείο ὁ ὅρος «πολιτικοὶ ἀιχμάλωτοι», που χρησιμοποιήσε ὁ Βενιζέλος στο σημαντικό τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Ὑπουργό του τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ ἴδιος ὅρος «αιχμάλωτοι» ἀναγράφεται καὶ στις χιλιάδες ἐπίσημα ἐγγράφα Ὑπουργείων, ἄλλων Κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν κ.τ.λ. Ὁργανισμῶν

(π.χ. Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού), που βρίσκονται στο Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών.

¹ Αντάντ: Η Συμμαχία Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και αργότερα Ιταλίας, προς αντιμετώπιση της επιθετικότητας των Κεντρικών Δυνάμεων Γερμανίας και Αυστρίας σε λίγο και της Τουρκίας. Η Βουλγαρία, αφού διαπραγματεύτηκε επί ένα και πλέον χρόνο και με τις δύο εμπόλεμες δυνάμεις για τα οφέλη που θα είχε από τη σύμπραξή της με μία από τις δύο, τελικά συμμάχησε (Οκτώβριο 1915) με τις Κεντρικές Δυνάμεις.

² Σπ.Β. Μαρκεζίνη «Πολιτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος» - Τόμος 4, σελ. 248-251 (στη συνέχεια: «Σπ. Μαρκεζίνης»).

³ ΓΕΣ - ΔΙΣ (Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού) «Η συμμετοχή της Ελλάδος εις τον πόλεμον 1918», 1961 - Τόμος Δεύτερος, σελ. 182.

⁴ Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (στη συνέχεια: ΔΙΑΥΕ) Φάκελος: 1918/A/12-4.

⁵ Όπ.π.

⁶ ΔΙΑΥΕ, 1918Γ/109, 109 - (Υποφάκελος: 1918-1919, Γ΄ Πολιτική-ΤΥ-ΠΟΣ Γ/109).

2. Στοιχεία της συμπεριφοράς των Βουλγάρων μετά τη Συνθηκολόγησή τους.

Α. Παρ' όλους τούς –ως συνήθως– θαυμασμούς και επαίνους των Συμμαχικών Κυβερνήσεων, του Αρχιστρατήγου Franchet D'Esperéy και των Στρατηγών του, που διατυπώθηκαν τότε επίσημα και ενθουσιαστικά για την Ελληνική αποφασιστική συμμετοχή και συμβολή –ως συνήθως– στη μεγάλη νίκη της Αντάντ στο Μακεδονικό Μέτωπο κατά των Βουλγάρων¹, για μία ακόμα φορά –ως συνήθως– η συμπεριφορά των Συμμάχων μας (Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Η.Π.Α.) προς εμάς δεν ήταν η αρμόζουσα σχετικά με τη συμβολή μας στη νίκη.

Ο Franchet D'Esperéy υποχώρησε στην απαίτηση των Βουλγάρων αντιπροσώπων να μη συμμετέχουν στις διαπραγματεύσεις οι Έλληνες και στη συνέχεια «Οι όροι δεν ήταν βαρείς...» για τους Βουλγάρους². Ο Αρχηγός των Ελληνικών Δυνάμεων Στρατηγός Δαγκλής γράφει στις «Αναμνήσεις» του (Τόμος Β', σελ. 342): «Άτυχώς ὁ Ἀρχιστράτηγος Ντ' Εσπεραϊ ἐφείσθη πολὺ τῶν Βουλγάρων καὶ ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς πολλὰς εὐκολίας εἰς τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως τῆς ἀνακωχῆς καὶ τὸ κυριότερον ἐδέχθη τὴν ἀξίωσι αὐτῶν περὶ μὴ εἰσόδου εἰς τὴν Βουλγαρίαν οὔτε ἑλληνικοῦ, οὔτε σερβικοῦ στρατοῦ». Είναι προφανές ότι οι Βούλγαροι φοβόντουσαν Έλληνες και Σέρβους, λόγω των ειδεχθών εγκλημάτων και της γενοκτονίας που είχαν διαπράξει σε βάρος τους.

Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὰ ἄλλα συμμαχικά στρατεύματα (κυρίως Αγγλικά, Γαλλικά και Ιταλικά) κατέκλυσαν τη Βουλγαρία. Ο Στρατηγός Δαγκλής, μετά από λίγες ημέρες με σύντομες παραστάσεις προς τον Franchet D'Esperéy (ο οποίος αρχικά αρνιόταν) πέτυχε τη συγκρότηση μικρής ομάδας αξιωματικών και υπαξιωματικών με επικεφαλής τον Συνταγματάρχη Κωνσταντίνο Μαζαράκη Αινιάνα και την αποστολή της στη Σόφια «διὰ τὰ ἀφορῶντα ἡμᾶς ζητήματα καὶ ἰδίως διὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἀποστολὴν εἰς τὰς ἐστίας τῶν τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (Νομοὶ Σερρών, Δράμας και Καβάλας – σ.σ.) ἐκπατρισθέντων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὁμογενῶν καὶ διασκορπισθέντων εἰς διάφορα μέρη τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, ὅπου ὑπέστησαν μυρία δεινοπαθήματα, ὑποβαλλόμενοι, γυμνοὶ καὶ πειναλέοι, εἰς τὰς χειροτέρας τῶν ἀγγαρειῶν καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἀποθνήσκοντες»³.

Μόλις η Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή εγκαταστάθηκε στη Σόφια, ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης έστειλε στον Στρα-

τηγό Δαγκλή την πρώτη επιστολή του, στην οποία –μεταξύ πολλών άλλων– γράφει: «Στρατηγέ μου. Άφικθεις ένταῦθα παρέλαβον ὑπηρεσίαν. Εἶναι τόση ἡ ἐργασία ὥστε μόλις σήμερον, μετὰ τὰς τυπικὰς παρουσιάσεις κατορθῶ νὰ καταρτίσω τὴν πρώτην μου ἔκθεσιν, ἣν ἀποστέλλω αὔριον... Εἶναι πάντες (οἱ αιχμάλωτοι – σ.σ.) μὲ ράκη καὶ ἡ χιών καλύπτει τὰ πάντα... Οἱ Βούλγαροι ἀγέρωχοι ὡς νικηταί... Οἱ Γάλλοι οὔτε ἔχουν αὐτοκίνητα, οὔτε δίδουν, οὔτε ἐπιτάσσουν βουλγαρικά...» (για τὴν επιστροφή των αιχμαλώτων, σύμφωνα με τὴ συμφωνία Συνθηκολόγησης – σ.σ.)⁴.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ πολυπληθές υλικό που υπάρχει στο ΔΙΑΥΕ, τὸ ικανοποιητικὰ επιτυχές ἔργο τῆς ολιγάριθμης Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Αποστολῆς υπῆρξε δυσκολότατο, δεδομένου ὅτι, ἐκτὸς των προβλεπόμενων προβλημάτων, ἡ Αποστολή ἀντιμετώπισε τὴν ἀπροσδόκητη ἐμφάνιση τόσο τοῦ θράσου καὶ των συνεχῶν παραβιάσεων των συμφωνηθέντων με τὴν ἀνακωχή, ἀπὸ τους ἠττημένους Βουλγάρους, ὅσο καὶ τὴν προκλητικὴ ἀνοχὴ ἀπὸ τους Συμμάχους μας τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς.

Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ Συνθηκολόγηση, ὁ Βούλγαρος βασιλιάς Φερδινάνδος παραιτήθηκε καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ γιὸς του Βόρις. Ἀμέσως οἱ Βούλγαροι –κατὰ συνήθη τακτικὴ τους– ἀρχισαν νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ὅλη ἡ θέση καὶ ἡ δράση τῆς Βουλγαρίας στὸν πόλεμο οφειλόταν στὸν Φερδινάνδο, ὁπότε με τὴν παραίτησή του ἔπρεπε νὰ ἐξιλεωθῶν γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία⁵. Ἐφθασαν μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ ἐπιδιώκουν νὰ συμπεριληφθῶν στὴν Ἀντάντ, ἰσχυριζόμενοι θρασύτατα ὅτι ἡ αἰτία τῆς συνθηκολόγησής τους προέρχονταν ἀπὸ τὰ φιλικὰ πρὸς τὴν Ἀντάντ αἰσθημάτά τους⁶.

Ταυτόχρονα, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς καθυστέρησε τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ Θράκη γιὰτί –κατὰ τὴ συνήθη ληστρική τακτικὴ του– ἔπαιρνε μαζί του ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ ζῶα, ζωοτροφές μέχρι σπόρους ἀγροτοκαλλιέργειας, καὶ ἀπὸ οικιακὰ εἶδη, ἀροτρα μέχρι μεταφορικὰ μέσα⁷.

Μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1919 τόσο ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς, ὅσο καὶ τὰ σώματα των Κομιτατζήδων δὲν εἶχαν παραδώσει τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν εἶχαν ἀποστρατευτεῖ. Αὐτὸ οφειλόταν σ' ἓνα ευρύτερο στρατήγημα. Οἱ Βούλγαροι καλλιεργούσαν καὶ διατύπωναν πρὸς τις ἐκεῖ ξένες Αποστολές τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ηγεμία καὶ ευημερία στὴ Μακεδονία –που θα ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὴν Ἑλληνική, τὴ Σερβική καὶ τὴ Βουλγαρική– ἦταν δυνατόν νὰ υπάρξει μόνο με τὴν αὐτονομία τῆς κατέβαλαν, λοιπόν, συνεχὴ προσπάθεια νὰ πείσουν

τους ξένους αντιπροσώπους για την ανάγκη αυτονομίας –με την ενδόμυχη ελπίδα τής μελλοντικής προσάρτησης στη Βουλγαρία τής αυτόνομης εκείνης Μακεδονίας– και κατάφεραν να έχουν την υποστήριξη της αντίληψης αυτής από τους περισσότερους ξένους, που θεωρούνταν ως ειδικοί στα Βαλκανικά ζητήματα⁸.

Στην Ελληνική Αποστολή έφθαναν, επίσης, πολλές πληροφορίες ότι στη Στρώμνιτσα και στο Πετριτσι συγκεντρώνονταν Κομιτατζήδες με σκοπό την εισβολή τους στο ελληνικό έδαφος προς δημιουργία ταραχών και ότι οι Ιταλικές αρχές, που έλεγχαν την περιοχή εκείνη, βοηθούσαν τις συγκεντρώσεις αυτές⁹.

Στο βουλγαρικό στρατήγημα της προσπάθειας αυτονομίησης της Μακεδονίας, περιλαμβανόταν και η παρεμπόδιση της επιστροφής των αιχμαλώτων και της επανεγκατάστασής τους στον τόπο τους. Για τον σκοπό αυτό –εκτός άλλων– εγκατέστησαν στην περιοχή του Ρούπελ, φυλάκια και εμπόδιζαν την κάθοδο των αιχμαλώτων στην Ανατολική Μακεδονία¹⁰, αλλού πάλι καθυστερούσαν την αναχώρηση σιδηροδρομικών συρμών με χιλιάδες εξουθενωμένους αιχμαλώτους, με την αιτιολογία έλλειψης καύσιμης ύλης, όμως τα βράδια οι συρμοί εκείνοι αναχωρούσαν με βουλγάρους στρατιώτες¹¹.

Εξάλλου, τμήματα του βουλγαρικού στρατού παρέμεναν στο τμήμα Ξάνθης – Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολης) και κατά μήκος του Έβρου – Σουφλίου, Διδυμότειχου – Κάραγατς (Αδριανούπολης) – χωρίς να αποπλίζονται και να παραδίνουν το υλικό, κυρίως αυτό που είχαν πάρει από το Δ΄ Ελληνικό Σώμα Στρατού, γιατί περίμεναν τα αποτελέσματα της συνθήκης Ειρήνης από το Παρίσι, αλλά και χωρίς να σταματούν τις πιέσεις και τους διωγμούς τόσο προς τον ντόπιο πληθυσμό¹², όσο και προς τους αιχμαλώτους που επέστρεφαν. Στο Κάραγατς (Αδριανούπολη), ενώ οι Βούλγαροι αρνούσαν την ύπαρξη αιχμαλώτων, τελικά βρέθηκαν περισσότεροι από 1.200 εξαθλιωμένοι σε απόσταση δύο ωρών βαδίσματος από τον σταθμό του τραίνου.

Όπου οι βουλγαρικές αρχές υποχρεώνονταν –σύμφωνα με τη Συνθήκη Ανακωχής– να επιβιβάζουν αιχμαλώτους στα τραίνα για την επιστροφή τους, επιχειρούσαν να εισπράξουν από αυτούς πλήρες εισιτήριο της διαδρομής¹³! Σε άλλη περίπτωση, σταμάτησαν αμαξοστοιχία με 900 περίπου εξαθλιωμένους αιχμαλώτους, έξι χιλιόμετρα από το Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη), τους κατέβασαν και τους άφησαν στο ύπαιθρο, όπου πολλοί πέθαναν. Κάποιοι από αυτούς που επιχείρησαν να πιούν νερό, συνελήφθησαν και

φυλακίστηκαν. Όπου μπορούσαν οι βουλγαρικές αρχές έβαζαν τις γυναίκες και τα κορίτσια σε ιδιαίτερα βαγόνια, όπου καθ' οδόν Βούλγαροι αξιωματικοί και στρατιώτες έμπαιναν και τις βίαζαν¹⁴.

Τέτοιες και χειρότερες πληροφορίες έφθαναν συνεχώς στην ολιγάριθμη Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή στη Σόφια και ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης προσπαθούσε με παραστάσεις, αναφορές και πιέσεις προς τους Συμμάχους μας να περισώσει ότι προλάβαινε. Στην προσπάθεια αυτή, μεγάλη ήταν η συμβολή του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, χωρίς όμως να επιτευχθεί η συγκράτηση των Βουλγάρων· έφθασαν σε τέτοιο σημείο θράσους ώστε να χτυπήσουν πισώπλατα Έλληνα στρατιώτη ενταγμένο στον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό, ο οποίος σώθηκε με επέμβαση και τραυματισμό Αμερικανού αξιωματικού¹⁵.

Περί τα μέσα Δεκεμβρίου 1918, ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης με απόρρητη αναφορά του, τόσο προς το Γενικό Στρατηγείο των Συμμαχικών Στρατευμάτων στη Βάρνα, όσο και προς το Γενικό Στρατηγείο του Ελληνικού Στρατού ενημερώνει: «... Αναφέρω ότι οι Βούλγαροι ετοιμάζουν βίαια αντίποινα κατά των Ελλήνων και Αρμενίων αμέσως μετά την αποχώρησή μας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα υπάρξουν σφαγές όταν δεν θα είμαστε πλέον εδώ. Η εξαπάτηση του βουλγαρικού λαού είναι ότι έχει προστεθεί, μετά την ειρήνη, το μίσος από τη στιγμή της ανακωχής και δεν μπορούμε να αμφιβάλουμε για πολύ σοβαρές αναταράξεις...»¹⁶.

Στη βουλγαρική προσπάθεια αυτονόμησης της Μακεδονίας συντονίστηκαν, με σχετικές ενέργειες και ψηφίσματα, και βουλγαρικοί Σύλλογοι της Αμερικής. Στο Τορόντο του Καναδά όλοι οι εκεί εργαζόμενοι βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες συνήλθαν στη βουλγαρική Εκκλησία και μετά από σύσκεψη απέστειλαν στον Πρόεδρο των Η.Π.Α. Ουίλσον στο Παρίσι ψήφισμα, με το οποίο ζητούσαν από το Συνέδριο Ειρήνης να δοθεί αυτονομία στη Μακεδονία¹⁷.

Β. Ένα από τα ιδιαίτερος ειδεχθή εγκλήματα, που διέπραξαν οι Βούλγαροι στρατιωτικοί κατά τη διάρκεια της κατοχής της Ανατολικής Μακεδονίας, ήταν και η απαγωγή ανηλίκων ελληνοπαίδων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως υποτακτικά (και όχι μόνο) στα βουλγαρικά σπίτια, εργαστήρια, χωράφια και αλλού. Πολλά από αυτά πωλήθηκαν από τους απαγωγείς σε Βουλγάρους αξιωματούχους και ιδιώτες

Μετά τη Συνθηκολόγηση, κανένα από τα παιδιά αυτά δεν επι-

στρέφονταν και ένα δύσκολο έργο τής ολιγάριθμης Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής στη Σόφια, αλλά και του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, ήταν η ανεύρεση και η επιστροφή των παιδιών εκείνων¹⁸. Αμέσως οι Ελληνικές Αρχές άρχισαν έρευνες κατά τόπους και συνέτασσαν σχετικούς καταλόγους, τους οποίους έστειλαν στην Ελληνική Αποστολή στη Σόφια. Ενδεικτικά παραθέτουμε δύο, από τους δεκάδες καταλόγους, που υπάρχουν στο ΔΙΑΥΕ¹⁹.

12199

Κατάλογος

έναντι του χωρίου Ποδογόριανη, Παγγαίο
Αιμακίου νοσίδου και νοσίου αναχθίου εν Βουλγαρία

Αρ. Αφ.	Ενομοκλιούνομα	Ηλικία	Παραμύχωση
1	Παργαρίτη Έταρεφ	12	άγνωστον διά οσίαν αιλία
2	Κυργιάνα Ξίνου	15	εν ύπερβια εν χωρίον Άρχανέ
3	Εδαγγρία Κιζανλίου	9	εν χωρίον Ταραντάρη Νόμο Τολάρ Παρβλίμ
4	Χεφάνδορος Κιζανλίου	7	" " " " "
5	Γεώργιος Κιζανλίου Πρίσια	13	Καρ. Αρ. 26 εν/λο
6	Ασιόγος Εδαγγρία	11	Καρ. Αρ. 26 εν/λο
7	Διμήφιος Θεοδώρα	10	Καρ. Αρ. 26 εν/λο
8	Μιχάλης Αβραάμοζο	13	εν χωρίον Ταρ. Νόμο Κιζανλίου
9	Εσομική Τεσά Κιζανλίου	13	" " " "
10	Νικητασ Θεοδώρα	12	εν άγνωστον μέρος και άγνωστον αιλία
11	Μαργκό Θεοδώρα	9	" " " "

έναντι Ποδογόριανη 18^η Μελίου 1868
8
Παρέδρος Ποδογόριανη

Εμπειρειατικός κατάλογος έρφαυά άσυχόντων
έν Παρραίων υπό Βουλγαρών στρατιωτικών

Αριθμ. α/α	Όνοματεπώνυμο καταγωγής	Ηλικία	Παρατηρήσεις	
1.	Αναστασία Χ. Δερμετζή	Μονοδί	19	Ασύχων κατά Μάιοι 1918 υπό Λαμαριάς υπό σοχαγού λιός
2.	Εύαγγελή Αγγελ. Κόν			Ασύχων υπό Εόφια
3.	Αθανάσιος Γ. Δερμετζής			Ασύχων κατά Μάιοι 1917 υπό σοχίου λιός για Μοσχιά
4.	Μοχαμ. Αναγ. Κροϊτάς		12	Ασύχων υπό Αρνόστ
5.	Άγγελος Ν. Γεωργίου	Πεαβία	5	Ασύχων κατά Μάιοι 1918 υπό Βουλγαρών στρατιωτών Γιοβάν Νικη- των υπό Γενί-μυόι Διδί-αγά
6.	Περιοφόνη Χ. Όθωση	Πεαβία	10	Ασύχων κατά Φέβρια 1917 υπό στρατιωτών Κοϊστό Τσαρβάνος

Σχετικά με το ζήτημα αυτό, ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης γράφει από τη Σόφια προς το Υπουργείο Εξωτερικών, στις 19.11.1918: «...Παρακαλώ επίσης, όπως μοι αποστείλητε πάσαν δυνατή πληροφορία προς ανεύρεσιν των ανηλίκων, ως και τα ονόματα των αρπάγων. Επί του ζητήματος τούτου εξήτησα να γίνη εγκύκλιος του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου των Στρατιωτικών τής Βουλγαρίας, επιβάλλουσα την αποκάλυψιν των αρπαγέντων ανηλίκων εντός ορισμένης προθεσμίας.

Καλόν θα ήτο εάν και η ημετέρα κυβέρνησις ηξιού τούτο, απαι-

τούσα συνάμα και την τιμωρίαν των μη συμμορφουμένων. Είνε το δυσχερέστερον των έργων μας η ανακάλυψις των ανηλίκων, διεσπαρμένων ανά πάσαν την Βουλγαρίαν. Διό δέον να σχηματισθή ειδική Επιτροπή με μεγάλη δικαιοδοσία εισόδου εις βουλγαρικής οικίας κ.τ.λ., διεθνής πάντως με Έλληνα εισηγητήν. Εν Σόφια επετύχομεν ήδη δι' ημετέρας μυστικής Αστυνομίας την ανεύρεσιν 15 και άνω κορασίδων, ων ο αριθμός αυξάνει καθημερινώς ...»²⁰.

Όμως, ούτε η διεθνής επιτροπή συστάθηκε, ούτε κανείς Βούλγαρος τιμωρήθηκε, γιατί δεν το θέλησαν οι Σύμμαχοί μας.

Ενδεικτικά με το συγκινητικό και ανατριχιαστικό αυτό ζήτημα, παραθέτω τρεις ακόμα αναφορές προς το Γενικό Στρατηγείο του Ελληνικού Στρατού στη Θεσσαλονίκη.

Οι δύο páλι του Μαζαράκη από τη Σόφια:

Η πρώτη, από 14.12.1918, στην οποία αναφέρει ότι στην Έκθεσή του προς τον Γάλλο Στρατηγό Chretien -Αρχηγό των Συμμαχικών Στρατιωτικών Αποστολών στη Βουλγαρία- ζήτησε την επέμβασή του για «... την απελευθέρωσιν των εις τας εκεί φυλακάς παρανόμως κρατουμένων Ελλήνων υπηκόων ως και την απόδοσιν εις τας οικογενείας των τών Ελλήνων παιδιών και κορασίδων από τας οικίας διαφόρων Βουλγάρων υπαλλήλων ...»²¹.

Η δεύτερη, από 15.1.1919, στην οποία αναφέρει: «Όσον αφορά τας κρατουμένας Ελληνίδας νεάνιδας, είνε άξιον παρατηρήσεως ότι αύτη οφείλεται πλην άλλων και εις την εδώ υπάρχουσαν κρίσιν υπηρετριών, είναι απίστευτον αι δυσκολίαί άς συνήντησα και συναντώ. Δεν υπάρχει εν Βουλγαρία πολιτευόμενος ή στρατιωτικός βούλγαρος, όστις να μη έχη μίαν ή περισσότερες εις την υπηρεσίαν του, διά τας οποίας υποστηρίζουν ότι παραμένουν εκουσίως. Το ότι επέτυχον την παράδοσιν τών εις τας οικίας του Στρατηγού Πέτρωφ, του άλλοτε πρεσβευτού Στάντσεφ κλπ. κρατουμένων εξερέθησε φυσικά τας βουλγαρικές αρχάς, διότι ούτω απεδείχθη ότι οι ισχυρισμοί των περιέ εκουσίας παραμονής ήταν ψευδής»²².

Και η τρίτη, του Επιθεωρητή Διοικήσεως ως Νομάρχη Σερρών Δάσιου, από Σέρραις 5.12.1918, προς το Γεν. Στρατηγείο Ελληνικού Στρατού (Θεσσαλονίκη), με την οποία: «Λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν όπως διά της εν Σόφια Στρατιωτικής Αποστολής ζητηθή εις την οικίαν τού εν Σόφια Συνταγματάρχου Μπαλατζίεφ (Ούλιτσα Σφητικοβάν Ρελτσκέ Νο 2) η 17ετής Άννα Γεωργίου Καραγιάννη ήν ανήρπασεν εκ Σερρών και την οποίαν δεν επιτρέπει η κατακρατούσα αυτήν οικογένεια να επανέλθη εις

την Ελλάδα... Επιστώ ιδιαίτερος την προσοχήν τού Συνταγματάρχου κ. Κ. Μαζαράκη επί του γεγονότος ότι αποκρύπτονται επιμελώς τα αρπαγέντα κοράσια είτε εις φυλακάς των απαγωγέων, είτε και εις χωρία ίνα μη φανερωθώσι και αποδοθώσι»²³.

Τελειώνω τα λίγα, ενδεικτικά περιστατικά της συμπεριφοράς των ηττημένων Βουλγάρων προς εμάς, τους Έλληνες νικητές, με ένα ακόμα αναφερόμενο από τον Μαζαράκη: «Ετέρα αφορμή δυσαρέσκειας των Βουλγαρικών Αρχών είνε και το ενεργεία μου επιτευχθέν άνοιγμα της εδώ εκκλησίας. Δεν παρέλειψε να δηλώση εκ των προτέρων η Βουλγαρική Κυβέρνησις ότι τούτο θα προυκάλη ταραχάς κ.λπ.». Και τελειώνει ο ακάματος Συνταγματάρχης Μαζαράκης την αναφορά του: «Τινές των ενεργειών μου άς εκθέτω εν περιλήψει ώδε και ιδίως τα εξ αυτών προκληθέντα αποτελέσματα είναι η μόνη αφορμή τής κατ'εμού καταφοράς των Βουλγάρων, ισχυριζομένων ότι επεδιώκομεν ακαίρους εκδηλώσεις και πατριωτισμόν υπερβολικόν...»²⁴.

Πράγματι, οι ενέργειες του Μαζαράκη προς αντιμετώπιση των παραβιάσεων των όρων της Συμφωνίας τής Ανακωχής από τους ηττημένους Βουλγάρους, χαρακτηρίστηκαν από αυτούς σωβινιστικές και επιδίωξαν την απομάκρυνση όλης της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής. Ευτυχώς δεν το πέτυχαν.

¹ Βλ. ενδεικτικά: ΓΕΣ-ΔΙΣ «Επίτομη Ιστορία τής Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, 1914-1918», 1993 (σελ. 296-306).

² Cyril Falls "Military Operation, Macedonia" - Τόμος Β, σελ. 251.

³ Στρατηγός Π.Γ. Δαγκλής «Αναμνήσεις...» - Τόμος Β', σελ. 349 (στη συνέχεια: «Π. Δαγκλής»).

⁴ Οπ.π.

⁵ Σπ. Μαρκεζίνης: ό. προοούμενα, σελ. 251.

⁶ ΔΙΑΥΕ: 1918/Α/12 - 4. Έκθεση από 3.11.1918 Στρατηγού Δαγκλή και από 15.11.1918 έγγραφο Πρεσβευτή στο Λονδίνο Κακλαμάνου προς ΥΠ.ΕΞ.

⁷ Σπ. Μαρκεζίνης: ό. προοούμενα, σελ. 254 -σημ. 604- και ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Γ' ΤΥΠΟΣ/Γ 109-1). Τηλεγράφημα Υπουργού Εσωτερικών Ρακτιβάν προς Αρχιστράτηγο Δαγκλή.

⁸ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5,Π - 5. Η από 26.2.1919 κρυπτογραφημένη Έκθεση Κ. Μαζαράκη προς ΥΠ.ΕΞ.

⁹ Οπ. π.

¹⁰ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Γ' ΤΥΠΟΣ 1918/Γ 109 - 1) Τηλεγράφημα Ε.

Ζυμβρακάκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο.

¹¹ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5,Π - 5. Η από 23.11.1918 Εμπιστευτική αναφορά Κ. Μαζαράκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο και η από 15.1.1919 Αναφορά του ιδίου προς Πρόεδρο Κυβερνήσεως κ.ά.

¹² Όπ.π.

¹³ Ευάνθης Χατζηβασιλείου «Βιώματα του Μακεδονικού Ζητήματος» 2014 - σελ. 183 (στη συνέχεια: «Ευ. Χατζηβασιλείου»).

¹⁴ ΔΙΑΥΕ: 1919 Γ/109-1. Στην από 22.12.1918 Αναφορά του Υποδιοικητή Χαλκιόπουλου προς την Κυβερνητική Αντιπροσωπία, βλ. Κατάθεση Αμερικανού Λοχαγού Johnson, Commanding Offisser του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού.

¹⁵ Όπ.π.

¹⁶ ΔΙΑΥΕ: 1918/Α/12-4.

¹⁷ ΔΙΑΥΕ: 1919/Β/42, Βουλγαρική προπαγάνδα.

¹⁸ Ο καθηγητής του ΕΚΠΑ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, στο πρόσφατο βιβλίο του «Βιώματα του Μακεδονικού Ζητήματος» 2014, κάνει εκτενή αναφορά στη σημαντικότετη εθελοντική και ανεκτίμητη βοήθεια που μας πρόσφερε ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός (Σελ. 131 - 202).

¹⁹ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 - Υποφάκελος: Γ/ΤΥΠΟΣ 1918/Γ 109-1.

²⁰ ΔΙΑΥΕ: 1917: - 1918/Α/21, 5-4.

²¹ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/ΑΑΚ 5.

²² ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5/Π-5.

²³ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Υποφάκελος: 1918 - 1919, ΤΥΠΟΣ Γ/109).

²⁴ Βλ. παραπάνω ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5/Π-5.

3. Στοιχεία συμπεριφοράς των Συμμάχων μας μετά τη Συνθηκολόγηση των Βουλγάρων.

Μέρος των αξιωματούχων των Συμμαχικών Αποστολών στη Βουλγαρία, μετά τη συνθηκολόγησή της, θεωρούσε τις ασύστολα καιροσκοπικές βουλγαρικές επιδιώξεις για αυτόνομη Μακεδονία ως δίκαιες και δεν εντυπωσιάζονταν από τα βουλγαρικά τερτίπια στην παρεμπόδιση της επιστροφής των αιχμαλώτων, των ανήλικων και του σημαντικού στρατιωτικού υλικού (κυρίως του Δ' Ελληνικού Σώματος Στρατού), που είχαν αρπάξει. Η Συμμαχική πίεση για την εκτέλεση των όρων της ανακωχής είχε χαλαρώσει, λόγω συμπαθειών που είχαν δημιουργηθεί και της τάσης να σχηματισθεί βουλγαρική κυβέρνηση ευνοϊκή προς την Αντάντ¹. Ο Αρχηγός της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής στη Σόφια Συνταγματάρχης Κ. Μαζαράκης Αινιάν αναφέρει: «Είναι τόση η επίδρασις ήν οι Βούλγαροι πολιτευόμενοι εξασκούν επί των εδώ διαμενόντων πρεσβευτών και στρατιωτικών Ακολούθων, τόσαι αι περιποιήσεις των, τόση η επίδρασις νυν των θεωρουμένων Ανταντικών Γενάδιεφ και Σταμπολίσκι, φυλακισθέντων με το τέως καθεστώς, και τόσο η διάθεσις των ξένων αυτών αντιπροσώπων Γαλλίας και Αγγλίας όπως φέρουν αυτούς εις την αρχήν ίνα, ως νομίζουν, διοικούν δι' αυτών την Βουλγαρίαν, ώστε να θεωρώ ότι είναι μία ανάγκη να εξασκηθή πίεσις, εάν είναι δυνατή και αλλαγή στο προσωπικόν τούτο»².

Στην από 15.1.1919 Αναφορά του προς τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης κ.α.³, ο Μαζαράκης, εκτός άλλων, γράφει: «... υφίσταται σήμερον κατάστασις γενικής χαλαρότητος. Οι Γάλλοι αξιωματικοί μη έχοντες ίδια συμφέροντα ενταύθα και κουρασμένοι δυσανασχετούσιν διά τας παρ' εμού υποδείξεις εκκρεμών ζητημάτων και πιέσεων εκ μέρους των Βουλγαρικών Αρχών κατά των Ελλήνων. Εξ άλλου εις την διαχείρισιν της στρατιωτικής εξουσίας ήρχισε να αναμιγνύεται ενεργώς η πολιτική εκάστου των συμμάχων. Και οι μεν Ιταλοί προεξαρχόντων των πολιτικών (Commissaire d'Italie Baron Allietti) εκηρύχθησαν επίσημοι προστάται της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως, οι δε Άγγλοι (Αρχηγός Αποστολής Napier και Στρατηγός Gay) ως και αυτοί οι υπό τας διαταγάς των αξιωματικοί, μοι ανέφερον ότι αποδίδουν πάσαν πιεστικήν των Βουλγάρων πράξιν εις προκλητικήν δήθεν στάσιν τού Ελληνικού στοιχείου, ενθαρρυνομένου υπό της παρουσίας των Ελλήνων αξιωματικών. Οι δε Γάλλοι, άνευ πυγμής και άνευ στρατού πραγματικής κατοχής,

κολακευόμενοι παρά των παμπονήρων Βουλγάρων Υπουργών, εξυμούντων την ανεκτικότητά των, ευρίσκουν υπερβολικά τας αξιώσεις μου»· επίσης ο Μαζαράκης στην από 26.2.1919 αναφορά του προς το Υπουργείο Εξωτερικών⁴, εκτός άλλων, γράφει: «οι προϋπηρετήσαντες εις τα Βαλκάνια Άγγλοι οίτινες δυσκόλως μεταβάλλουσι γνώμας και οίτινες, εκ παλαιών φιλοβουλγαρικών ή φιλοτουρκικών αισθημάτων εμποτισμένοι, εξακολουθούσιν εν μέρει εμμένοντες εις τας παλαιάς αντιλήψεις. Πληροφορούμαι ότι ο εν Αδριανουπόλει Άγγλος Σαμπσόν, άλλοτε Γενικός Πρόξενος της Αγγλίας εν Τουρκία, είναι λίαν φιλότουρκος».

Ο καθηγητής Ευάνθης Χατζηβασιλείου, περιγράφει τα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ ελληνικών, γαλλικών και βρετανικών πολιτικών αρχών και παραθέτει ένα χαρακτηριστικό γεγονός την άνοιξη του 1919: «Όταν η βρετανική στρατιωτική διοίκηση Θεσσαλονίκης (που προσπαθούσε να απαλλαγεί από το υλικό της και να φύγει από την πόλη) πρόσφερε προς πώληση προκατασκευασμένα περίπτερα (ξύλινες καλύβες), η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε να τα αγοράσει με ευνοϊκούς όρους. Οι ελληνικές αρχές έκαναν σαφές ότι χρειάζονταν τα περίπτερα για να στεγάσουν 60.000 άτομα, κυρίως στην κατεστραμμένη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας. Ωστόσο, οι βρετανικές στρατιωτικές αρχές απάντησαν ότι είχαν διαταχθεί να πωλήσουν το υλικό αυτό στην καλύτερη τιμή και δεν δέχτηκαν να δώσουν προτεραιότητα στην ελληνική έκκληση ή να προσφέρουν μία μειωμένη τιμή»⁵.

Αλλά δεν ήταν μόνο οι περιοχές τής ηττημένης Βουλγαρίας και της πολύπαθης Μακεδονίας, όπου οι Έλληνες γνώρισαν την ανάρμοστη συμπεριφορά των Συμμάχων μας. Ικανός αριθμός ανάλογων περιστατικών υπάρχουν στο ΔΙΑΥΕ και παραθέτω ένα από αυτά, που αναφέρεται στο από 4.2.1919 Κρυπτογραφημένο Τηλεγράφημα του Πρέσβη μας Διομήδη προς τον Υπουργό Εξωτερικών Πολίτη: «Αφικνούμενοι δια Ιταλικών λιμένων πρόσφυγες Ανατολικής Μακεδονίας και στρατιώτες Γκαίρλιτς, παριστώσι διά μελανών χρωμάτων καταπιέσεις άς υπέστησαν παρά Ιταλικών Αρχών. Αύται κρατούσι συστηματικώς ενδύματα και αποσκευάς και χρήματα, υποσχόμεναι ότι θα αποσταλώσι ταύτα αργότερον. Στρατιώται εγκλειόνται άνευ λόγου εις φρούρια. Αντιθέτως εξαίρουν φιλοξενίαν Τσεχοσλοβακικών Αρχών»⁶.

Όμως, δεν ήταν μόνο η φιλοξενία των, μέχρι τότε υπό τους Αυστριακούς, Τσεχοσλοβακικών Αρχών πρέπει να αναφερθώ και

στην ουδέτερη Ολλανδική Κυβέρνηση, η Πρεσβεία τής οποίας στη Σόφια επιτέλεσε ένα σπουδαίο έργο φροντίδας και βοήθειας των αιχμαλώτων που επέστρεφαν. Συγκρότησε ειδική υπηρεσία με τριμελείς επιτροπές, που υποδέχονταν όσους αιχμαλώτους κατέφευγαν εκεί, τους κατέγραφαν σε επισήμους καταλόγους και τους χορηγούσαν, κατ' άτομο, ένα μικρό ποσό βουλγαρικών χρημάτων (Λέβα) για τις άμεσες ανάγκες κατά την επιστροφή στον τόπο τους.

Στο ΔΙΑΥΕ (1918, Α/ΑΑΚ-2) υπάρχουν δεκάδες τέτοιοι κατάλογοι με εκατοντάδες σελίδες και χιλιάδες ονόματα αιχμαλώτων. Οι κατάλογοι αυτοί έχουν μεγάλο μέγεθος και έντυπη επικεφαλίδα στη γαλλική γλώσσα: «Τόπος - Ημερομηνία - Νο - Τελικό ποσό Λέβα» και από κάτω, πάλι στη γαλλική: «Κατάλογος *αιχμαλώτων πολέμου ελληνικής εθνικότητας*, που δέχθηκαν από τη Βασιλική Αποστολή τών Κάτω Χωρών στη Σόφια την παρακάτω βοήθεια». Ακολουθούν έξι στήλες με επικεφαλίδες: «Νο - Ονοματεπώνυμο - Τόπος καταγωγής - Περιοχή - Ποσό - Υπογραφή». Παραθέτω φωτοαντίγραφο της επικεφαλίδας της 1ης σελίδας του υπ' αριθμόν 292 τέτοιου καταλόγου και την τελευταία 10^η σελίδα του, με τις υπογραφές των μελών μιας από τις Επιτροπές:

Lieu: Belitza No: 111 -1- Total Levas 28350
Date: 1. 5. 1918.

Liste des prisonniers de guerre — internés de nationalité *grecque* qui ont reçu de la Légation Royale des Pays-Bas à Sofia le secours suivant:

N ^o	Nom et prénom	Lieu d'origine	Arrondissement	Somme	Signature
	<i>Belitza 1. 5. 1918</i>		<i>A. 1. 1918</i>	<i>28350</i>	<i>[Signatures]</i>

Εκείνοι που εισέπρατταν τα Λέβα υπέγραφαν απόδειξη και την έδιναν στην Επιτροπή «των πολιτικών αιχμαλώτων πολέμου» (όπως γράφεται σε όλες τις αποδείξεις). Παραθέτω φωτοαντίγραφο από το πλήθος τέτοιων αποδείξεων στο ΔΙΑΥΕ (1918, Α/ΑΑΚ - 2):

«Όπως σημείωνε η βρετανική στρατιωτική υπηρεσία πληροφοριών τον Δεκέμβριο του 1918 “Η Βουλγαρία επιδεικνύει μία εκπληκτική ικανότητα να μην αναγνωρίζει τη στρατιωτική ήττα (...). Απολαμβάνει το ανεκτίμητο πλεονέκτημα να μην έχει αντιμετωπίσει πόλεμο στο δικό της έδαφος”. Και έμελλε να τον μεταφέρει στο έδαφος των άλλων ξανά...».

Και μπαίνει το ερώτημα: Εμείς, που είχαμε άμεση εμπειρία από τα διεθνούς επιπέδου διπλωματικά τερτίπια των Βουλγάρων, τι αποκομίσσαμε;

Υ.Γ. Επισημαίνω ότι και η Ολλανδική Κυβέρνηση, διά της Πρεσβείας της στη Σόφια, για όσους προσέφυγαν στη βοήθειά της, χρησιμοποίησε τον όρο «**αιχμάλωτοι πολέμου ελληνικής εθνικότητας**» και όχι «όμηροι».

¹ ΔΙΑΥΕ: 1919/A/5/II-5: Η από 23.11.1918 Εμπιστευτική Έκθεση Συνταγματάρχη Μαζαράκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο.

² Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

³ Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

⁴ Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

⁵ Ευ. Χατζηβασιλείου, σελ. 171-173.

⁶ ΔΙΑΥΕ: 1919/A/5/V12 - Delegation Hellenique Au Congrès De La Paix (Αρ. 537).

4. Η καταγραφή τής γενοκτονίας τών Ανατολικομακεδόνων (Σερραίων, Δραμινών και Καβαλιωτών) 1916 - 1918.

Μετά την απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας) τον Οκτώβριο του 1918, το ενδιαφέρον τού Ελευθέριου Βενιζέλου για την ανασυγκρότησή της υπήρξε μεγάλο. Επισκέφθηκε αμέσως την περιοχή και έγινε αυτόπτης των καταστροφών και της εξαθλίωσης όσων κατοίκων είχαν απομείνει¹. Το ίδιο έκαναν και Υπουργοί του.

Αμέσως η Ελληνική Κυβέρνηση επανέφερε στην Ανατολική Μακεδονία όλες τις Κρατικές Αρχές και η Διοίκηση έδειξε μεγάλη δραστηριότητα και συστηματική προσπάθεια στο δύσκολο έργο τής ανασυγκρότησης, και όχι μόνο. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες εντολή -εκτός άλλων- να συγκεντρώσουν και να του υποβάλουν κάθε είδους Αναφορές, Εκθέσεις, Καταθέσεις, Μαρτυρίες, Ένορκες Βεβαιώσεις προερχόμενες από κάθε είδους και βαθμίδες κρατικούς λειτουργούς Έλληνες και αλλοδαπούς, πολίτες, ιερείς και γενικά από οποιονδήποτε Ανατολικομακεδόνα ντόπιο ή επαναπατριζόμενο από τη Βουλγαρία.

Στις Αναφορές κ.τ.λ. εκείνες, το Υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε να αναφέρονται όλα τα προσωπικά και συλλογικά δεινοπαθήματα, τα οποία κάθε αναφέρων κ.τ.λ. υπέστη προσωπικά ή αντιλήφθηκε για άλλους ατομικά ή συλλογικά και γενικά ό,τι γνώριζε σχετικά με τις ωμότητες, βιαιοπραγίες, μαρτύρια, καταστροφές και κάθε είδους εγκλήματα που διέπραξαν οι Βούλγαροι -επίσημο Κράτος, παρακράτος και ιδιώτες- από την εισβολή τους στην Ανατολική Μακεδονία (17.8.1916), τόσο στους ντόπιους όσο και σε όσους από αυτούς αιχμαλώτισαν και μετέφεραν αναγκαστικά στη Βουλγαρία.

Επίσης, το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε εντολή και άρχισαν να καταρτίζονται «Κατάλογοι-Πίνακες» αιχμαλώτων που οδηγήθηκαν στη Βουλγαρία, αιχμαλώτων που πέθαναν στη Βουλγαρία, ντόπιων κατοίκων που πέθαναν κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία, αρπαγέντων ανηλίκων παιδιών, διαρπαγέντων υλικών αγαθών (σκευών, ζώων, σοδειών, μηχανημάτων κ.ά.) και ζημιών σε δημόσιες και ιδιωτικές ακίνητες περιουσίες. Κατάλογοι για τις λεηλασίες Εκκλησιών, Μονών και Εκκλησιαστικών Ιδρυμάτων καταρτίστηκαν και από την Εκκλησία της Ελλάδος.

Κατάλογοι κάθε είδους από τους παραπάνω υπάρχουν πολυάριθμοι και πολυσέλιδοι στο ΔΙΑΥΕ, όμως ποτέ δεν ολοκληρώθηκαν γιατί η συλλογή και η στοιχειοθέτηση των πληροφοριών υπήρξε δυσκολότατη, επειδή τόσο οι αιχμάλωτοι όσο και οι πρόσφυγες επέστρεφαν – όσοι επέστρεφαν – τμηματικά και αργά, αλλά και επειδή η καταστροφή των κάθε είδους αρχείων από τους Βουλγάρους υπήρξε σχεδόν ολοκληρωτική: όσα δεν πρόλαβαν τότε, τα κατέστρεψαν στην τρίτη κατοχή τους του 1941-44.

Το Υπουργείο Εξωτερικών ήθελε τα στοιχεία αυτά, ώστε – μαζί και με άλλο σχετικό υλικό – να συγκεντρώσει αποδείξεις για τη σωρεία παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των καταστροφών γενικά που διέπραξαν τότε οι Βούλγαροι στο σύνολό τους, ώστε το Ελληνικό Κράτος και οι παθόντες ατομικά να προσφύγουν στα αρμόδια διεθνή όργανα για επανορθώσεις, αποζημιώσεις κ.τ.λ., γεγονός το οποίο – ως συνήθως – ποτέ δεν έγινε και αποζημιώσεις οφείλονται από τότε.

Στο ΔΙΑΥΕ υπάρχουν επίσης εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες (είναι δύσκολο να ερευνηθεί), Αναφορές κ.τ.λ. ατόμων που είχαν προστρέξει στο κάλεσμα... Οι Καταθέσεις και οι Μαρτυρίες δίνονταν από τα θύματα προφορικά και σε ευκαιριακούς γραμματείς, οι οποίοι τις κατέγραφαν και τα θύματα τις υπέγραφαν: οι Αναφορές και οι Εκθέσεις γράφονταν από τα θύματα στα σπίτια ή στα γραφεία τους, και μετά καταθέτονταν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Μετά από χρόνια, κάποια από τα θύματα ξανάγραψαν τις αναμνήσεις τους από την αιχμαλωσία τους, κάπως λογοτεχνικά, και τις δημοσίευσαν.

Ταυτόχρονα με τις παραπάνω ενέργειες του Ελληνικού Κράτους, άλλων Κρατών και Οργανισμών, με εντολή της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών συστάθηκε ειδική Επιτροπή από τους καθηγητές Γ. Σωτηριάδη, Κ. Ζέγγελη, Β. Πετμεζά και τον Σερραίο, μετέπειτα Ακαδημαϊκό, Δημήτριο Χόνδρο, η οποία από 12 έως 30 Οκτωβρίου 1918 περιόδευσε στα σημαντικότερα κέντρα της Ανατολικής Μακεδονίας – Καβάλα, Δοξάτο, Δράμα και Σέρρες – όπου διαπίστωσε «ιδίους ὄμμασιν» τις καταστροφές και τη γενοκτονία που συντελέστηκαν από τους Βουλγάρους, κατά τη διάρκεια των 25 μηνών που κατείχαν την Ανατολική Μακεδονία.

Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου της Πανεπιστημιακής Επιτροπής, συνταξίδεψαν και συνεργάστηκαν με αυτήν και για τον σκοπό της οι: Η. Pernot, καθηγητής της Σορβόνης, Η.Ε. Russell,

υποπρόξενος των Η.Π.Α. στη Θεσσαλονίκη, Η.Μ. Gray, υπολοχαγός στη στρατιωτική ακολουθία τής Πρεσβείας των Η.Π.Α. στην Αθήνα, C.S. Buttler, λοχαγός και ειδικός ανταποκριτής της Daily Mail, J. Dornier, ανταποκριτής της Continental Daily Mail, οι οποίοι κατόπιν σε ιδιαίτερα κείμενά τους ανέφεραν και δημοσίευσαν τις βαρβαρότητες που είδαν και άκουσαν. Ελάχιστο ενδεικτικό παράδειγμα, η ανταπόκριση του C.S. Buttler ότι υπήρχαν στοιχεία για δολοφονίες Ελλήνων αιχμαλώτων από τους Βουλγάρους στρατιώτες μετά την ανακωχή, κατά τον επαναπατρισμό τους².

Τα στοιχεία, που με περισσή προσοχή εξέτασε και δέχθηκε η Επιτροπή, ήταν από επιλεγμένα αξιόπιστα άτομα –Ελληνες, Τούρκους και άλλων εθνοτήτων– όπως επίσης από Καταθέσεις, Αναφορές και Έγγραφα επίσημων ατόμων και Αρχών.

Το κυρίως κείμενο της Έκθεσης, που συνέταξε η Επιτροπή με τα αποτελέσματα της έρευνάς της, καταλήγει: «Κύριε Πρότανη, όταν το Πανεπιστήμιο ημών εις τα πρώτα ακούσματα των Βουλγαρικών ωμοτήτων έρριξε κραυγήν οδύνης και διεμαρτυρήθη προς τα Πανεπιστήμια της Δύσεως και της Αμερικής, δεν θα εφαντάζεσθε ποτέ ότι η συμφορά η οποία έπληξε την Ανατολικήν Μακεδονίαν ήτο τόσον μεγάλη και ανεπανόρθωτος, οπόσην την καταδεικνύουσιν οσημέραι καταφθάνουσαι φρικιαστικάί λεπτομέρειαί. Ουδείς δύναται να αποδώση εις ημάς πλέον επτά τουλάχιστον μυριάδας (70.000 – σ.σ.) αδελφών μας, τους οποίους έστειλεν εις τον άδην η αγριότης και απανθρωπιά τού κακή τη μοίρα φιλοξενηθέντος εν αυτή βαρβάρου λαού...». Το κεφάλαιο «Παλινόστησις αιχμαλώτων» -σελίδα 28- αφορά τους αμάχους, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα της Βουλγαρίας και, στη σελίδα 29, χαρακτηρίζονται «αιχμάλωτοι».

Η Έκθεση αυτή, αφού κατατέθηκε –με όλα τα επικαλούμενα έγγραφα– στη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου, δόθηκε στο «Εν Αθήναις Τυπογραφείον ΕΣΤΙΑ» και εκδόθηκε αμέσως, τέλη 1918, σε βιβλίο 81 σελίδων μικρού μεγέθους και σκληρού μαύρου εξωφύλλου (προφανώς ως «Μαύρη Βίβλος»), με τίτλο: **«Έκθεσις τής Πανεπιστημιακής Έπιτροπής περί τών έν τή Άνατολική Μακεδονία Διαπραχθεισών υπό τών Βουλγάρων Ϊμοτήτων και Καταστροφών»** και υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, ίσως και αλλού.

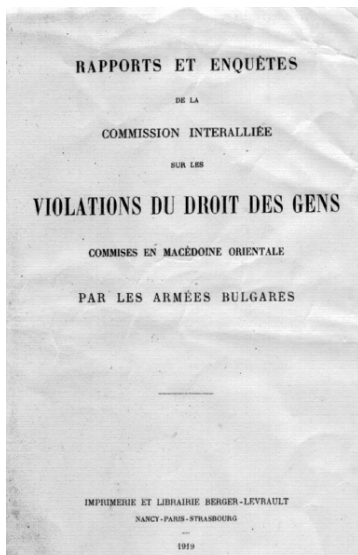
Πλέον όλων των παραπάνω στοιχείων, υπάρχει μεγάλος αριθμός καταγραφών των βουλγαρικών καταστροφών και της γενοκτονίας 1916-18 (όπως επίκαιρες Εκθέσεις, Αναφορές, Ανταπο-

κρίσεις, Απομνημονεύματα) από επιτόπιες εμπειρίες φυσικών και νομικών προσώπων, ελληνικών και αλλοδαπών ιδιαίτερα σημαντικών. Η συγκέντρωση και η παρουσίαση των κειμένων αυτών αποτελεί μέγα αξιόλογο αντικείμενο έρευνας και διατριβής.

Περί τα τέλη του 1918 η Ελληνική Κυβέρνηση, υλοποιώντας σκέψη του Βενιζέλου³, συμφώνησε με τα νικητήρια Σύμμαχα Κράτη για τη σύσταση Διασυμμαχικής Διεθνούς Επιτροπής για τη διερεύνηση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που είχαν διαπράξει οι Βούλγαροι στην Ανατολική Μακεδονία.

Η Επιτροπή αυτή συστάθηκε τον Ιανουάριο του 1919⁴, αποτελέστηκε από εκπροσώπους των Κυβερνήσεων της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, του Βελγίου και της Σερβίας σε συνεργασία με εκπροσώπους της Ελληνικής Κυβέρνησης και - αφού πλαισιώθηκε με βοηθητικά μέλη ανώτερους αξιωματούχους και γραμματείς, άτομα αποδεδειγμένης ικανότητας και εντιμότητας - επισκέφθηκε επιτόπου, από τις 439 κοινότητες των νομών Σερρών, Δράμας και Καβάλας, τις 339 (λόγω των δυσχερειών στις επικοινωνίες και του οδικού δικτύου).

Διενήργησε συστηματική έρευνα και υπεύθυνο ανακριτικό έργο και μετά από αδιάκοπη, επίμονη και επίπονη προσπάθεια συνέταξε Έκθεση με τα συμπεράσματά της, στην οποία περιέλαβε - αδιάσειστα μέχρι σήμερα - αποδεικτικά στοιχεία, όπως ελληνικά, ξένα και βουλγαρικά δημόσια έγγραφα, πρακτικά, αναφορές, καταθέσεις, ένορκες βεβαιώσεις κ.ά. Η Έκθεση αυτή, αποτέλεσμα πολύμηνης συλλογικής κοπιαστικής και επικίνδυνης εργασίας⁵, είναι γραμμένη στη γαλλική γλώσσα και κατατέθηκε σε διεθνή αρμόδια Υπηρεσία για δικαστική χρήση, στο Παρίσι τον Απρίλιο του 1919. Τυπώθηκε αμέσως από το τυπογραφείο και βιβλιοπωλείο BERGER - LEVRAULT (Nancy - Paris - Strasbourg) με τον τίτλο: «RAPORTS ET ENQUÊTES DE LA COMMISSION INTERALLIÉE SUR LES VIOLATIONS DU DROIT DES GENS COMMISES EN MACÉDOINE ORIENTALE PAR LES ARMÉES BULGARES» (Εκθέσεις και Έρευνες της Διεθνούς Επιτροπής για τις παραβιάσεις του Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν στην Ανατολική Μακεδονία από τα Βουλγαρικά Στρατεύματα) και αποτελείται από 640 σελίδες μεγάλου μεγέθους (0,30x0,20) με μικρού μεγέθους γραμματοσειρά. Πρωτότυπά της στην Αθήνα βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Το εξώφυλλο της Έκθεσης

Η Έκθεση είναι ένα μοναδικό διεθνούς εμβέλειας συλλογικό έργο, ένα διεθνούς κύρους συγκλονιστικό ντοκουμέντο, προορισμένο για διεθνή χρήση, το ποίο παρουσιάζει με συνταρακτική πιστότητα και εντυπωσιακή λεπτομέρεια την αδιαμφισβήτητη γενοκτονία που υπέστησαν οι Ελληνορθόδοξοι Ανατολικομακεδόνες από τους ομόδοξους γείτονές τους επί 25 μήνες.

Με τις αναμφισβήτητες μέχρι σήμερα αποδείξεις της, τις εύστοχες και αντικειμενικές κρίσεις και τα ακατάλυτα συμπεράσματά της, η Έκθεση αυτή αποτελεί καταπέλτη για τη βάρβαρη συμπεριφορά των Βουλγάρων στον άμαχο πληθυσμό της Ανατολικής Μακεδονίας κατά το 1916 - 1918 και έχει μέγιστη σπουδαιότητα, γιατί επιβεβαιώνει και επικυρώνει με το διεθνές κύρος της όλες τις άλλες συλλογικές και ατομικές ελληνικές και ξένες σχετικές αναφορές, εκθέσεις, μαρτυρίες, ένορκες βεβαιώσεις, ανταποκρίσεις, συγγραφές κ.τ.λ.

Η Έκθεση αποτελείται από ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ - το οποίο περιέχει και περιγράφει σε κεφάλαια τα είδη των βουλγαρικών εγκλημάτων και κλείνει με το ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ - και ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ, το οποίο εξετάζει χωριστά τους τρεις Νομούς Σερρών, Δράμας και Καβάλας με τις περιοχές τους και περιλαμβάνει κάθε είδους σχετικά αποδεικτικά έγγραφα, ελληνικά, ξένα και βουλγαρικά, από τα οποία απεικονίζεται και καταδεικνύεται όλη η βαρβαρότητα και η γενοκτονία.

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ τελειώνει με τη διαπίστωση ότι: «Εισδύοντας στην Ανατολική Μακεδονία, η Κυβέρνηση της Σόφιας ήταν πεπεισμένη ότι αυτή η περιοχή, την οποία εποφθαλμιούσε από πολύ παλιά, θα παρέμενε βουλγαρικό έδαφος και το μόνο που την απασχολούσε ήταν να νοθεύσει την εθνολογία της. Θα εξετάσουμε διεξοδικά τα μέτρα που έλαβε και τα μέσα που χρησιμοποίησε για να επιτύχει τους σκοπούς της, αλλά από τώρα και στο εξής διαπιστώνουμε ότι **η κατοχή υπήρξε από τις πρώτες μέρες απάνθρωπη, βάρβαρη και καταστροφική**»⁶, και το ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ότι: «Η Βουλγαρική Κυβέρνηση και Διοίκηση είναι άμεσα υπεύθυνες για τα εγκλήματα της λμιοκτονίας και των εκπατρισμών... Περιοριζόμαστε στο να δηλώσουμε ότι είναι επικίνδυνη όχι μόνο για τους γείτονές της, **αλλά και για όλη την πολιτισμένη ανθρωπότητα**»⁷.

Όταν τέλειωσε η προδικασία στο Παρίσι και επρόκειτο να παραπεμφθούν οι πολυάριθμοι Βούλγαροι ως εγκληματίες πολέμου, η ηττημένη Βουλγαρία πέτυχε από τους νικητές Συμμάχους μας (παρά τη διαφωνία της Ελλάδας) να της ανατεθεί η διεξαγωγή της δίκης σε δικό της δικαστήριο. Το αποτέλεσμα, βέβαια, ήταν το προβλεπόμενο.... Είναι ζήτημα αν κρίθηκε ένοχος ένας Βούλγαρος και είναι άξιο επιστημονικής έρευνας πώς οι έμπειρες Κυβερνήσεις της Αντάντ εμπιστεύτηκαν την κραυγαλέα αναξιόπιστη Βουλγαρία, ότι θα απέδιδε δίκαιο και θα τιμωρούσε εκείνους στους οποίους είχε αναθέσει τη γενοκτονία.

Μόλις δημοσιεύτηκε η Διεθνής Διασυμμαχική αυτή Έκθεση, η Ελληνική Κυβέρνηση έστειλε σε όλα τα Υπουργεία της και όλους τους Νομούς της Παλαιάς και Νέας Ελλάδας από πολλά αντίγραφα της, όπως επίσης και από δύο (2) αντίγραφα στις Πρεσβείες και τα Προξενεία Αγγλίας, Η.Π.Α., Βελγίου, Γαλλίας, Σερβίας, Ρουμανίας, Ισπανίας, Ελβετίας, Κάτω Χωρών, Ρωσίας, Ιταλίας και Βραζιλίας⁸ επίσης, η Ελληνική Κυβέρνηση κρίνοντας σωστά ότι η Έκθεση αυτή κυρίως, αλλά και όλα τα στοιχεία που είχε συλλέξει μέχρι τέλος Απριλίου 1919, ήταν υπέρ επαρκή για να στηρίξουν τις κατηγορίες κατά του Βουλγαρικού Κράτους και των Βουλγάρων εγκληματιών, για τα εγκλήματά τους κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διέκοψε την περαιτέρω συγκέντρωση στοιχείων.

Βέβαια, ως συνήθως, όχι μόνο δεν υπήρξαν καταδίκες, αποζημιώσεις ή επανορθώσεις και ούτε μία «Συγγνώμη» από τους ηττημένους Βουλγάρους μέχρι σήμερα, αλλά και το όλο θέμα της γενοκτονίας εκείνης των Ανατολικομακεδόνων έμεινε στην αφάνεια επί

δεκαετίες. Το 2009 η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία Σερρών – Μελενίκου μαζί με ογδόντα (80) και πλέον Σωματεία – τα οποία έχω δημοσιοποιήσει πολλές φορές – το έφεραν στην επιφάνεια και δίνουν αγώνα για να καθιερωθεί η 29^η Σεπτεμβρίου ως ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ των ΘΥΜΑΤΩΝ της ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1916 – 1918 στην ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.

Οι λόγοι, που άφησαν στην αφάνεια τη γενοκτονία αυτή στην αφάνεια, ήταν τα γεγονότα που ακολούθησαν αμέσως και αδιάκοπα στην Ελλάδα, όπως η προσπάθεια ανασυγκρότησης όλης της Ελλάδας από τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από την αρχή του, ο Εθνικός Διχασμός, η Εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία (Ουκρανία) το 1919, η ενσωμάτωση το 1920 της Θράκης και των νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου (Συνθήκη Σεβρών), η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 και η Καταστροφή τού 1922, οι συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων και πολιτεύματος, αλληπάλλληλα Πραξικοπήματα και Δικτατορίες, ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, η Γερμανοϊταλοβουλγαρική Κατοχή 1941-1944, τα προ, κατά και μετά την Εμφύλια διαμάχη γεγονότα και όλες οι κατά καιρούς αδιάκοπες επεμβάσεις των ξένων δυνάμεων (σημαντικό διαρκές σύμπτωμα στην παθολογία της ελληνικής ιστορίας).

Την Έκθεση της Διεθνούς Διασυμμαχικής Επιτροπής του 1919, μετέφρασε από το πρωτότυπό της στην ελληνική γλώσσα και την έφερε στην επιφάνεια της δημοσιότητας στο σύνολό της και στην πλήρη μορφή της το Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας με την επιμέλεια του Προέδρου του κ. Νικολάου Ρουδομέτωφ. Η έκδοση αυτή κυκλοφόρησε το 2008 με τίτλο «ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ – Ανατολική Μακεδονία 1916-18».

Στο ΔΙΑΥΕ υπάρχει, για τα γεγονότα των ετών 1916 – 19 στην Ανατολική Μακεδονία, τεράστιος αριθμός εγγράφων με στοιχεία σχεδόν αναξιοποίητα μέχρι τώρα κι αυτός που τα ερευνά χάνεται στους αλγεινούς εκείνους καιρούς, που του αποκαλύπτονται φρικτώδεις, και έρχεται αντιμέτωπος με τα φαντάσματα των θυμάτων, τους εξαθλιωμένους αιχμαλώτους, τις γυναίκες, τα κορίτσια και τα μικρά αγόρια, που βιάστηκαν από τα κτήνη και ντράπηκαν να το καταθέσουν, εκείνους που πέθαναν από τον φριχτό θάνατο της αστίας, όπως ο παππούς μου Θωμάς Π. Πέννας⁹.

Ποιός Έλληνας, από εκείνους που ασκούν την Κρατική Εξουσία, θα ευαισθητοποιηθεί επιτέλους και θα τιμήσει τα θύματα της γενοκτονίας εκείνης των αμάχων Ανατολικομακεδόνων, καθιερώ-

νοντας την ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ τους.

Αφιερώνοντας την εργασία μου αυτή σε όλα εκείνα τα θύματα, φέρνω στη δημοσιότητα μια σύντομη, αλλά μεστή, αναφορά τού γιατρού Κ. Κυριακού από το Πράβι (Ελευθερούπολη τώρα), την οποία συνέταξε και κατέθεσε στις Ελληνικές Αρχές μετά την επιστροφή του από την αιχμαλωσία σε ένα από τα χειρότερα στρατόπεδα, το Κάρνομπατ (Καρνοβατ) της ανατολικής Βουλγαρίας, έξω από την Στάρα Ζαγορά:

«Εκθεσις της εν Βουλγαρία αιχμαλωσίας.

Ο υποφαινόμενος κάτοικος Πραβίου τον ιατρόν επαγγελλόμενος και εξηκοντούτης την ηλικίαν, μετά 10μηνον διαμονήν των βουλγάρων από της εισβολής των εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν, την 22αν Ιουνίου του 1917 π.μ. προσεκλήθην διά στρατιώτου εκ φρουράρχου εις το δικαστήριον οπόθεν επέμφθην εκ των πρώτων εις την φυλακήν, όπου βαθμηδόν μέχρι της εσπέρας συνεκεντρώθησαν και εκ της επαρχίας περί τους 116 όπου και διενυκτερεύσαμεν. Την επαύριον λίαν πρωί απεστάλημεν άπαντες πεζή εις την Δράμαν και εκείθεν σιδηροδρομικώς εις την Σούμλαν. Εκεί συνεκεντρώθησαν άπαντες οι εκ της Αν. Μακεδονίας, όπου εγένετο και ονομαστικός κατάλογος ηλικίας και επαγγέλματος. Το ολικόν ποσόν ανήλθεν εις 36.000. Εστεγαζόμεθα εις αχυροσκεπάστους καλύβας, χειρόνακτες τε και επιστήμονες, πλούσιοι και πτωχοί, κ.τ.λ. Εκείθεν ήρξατο είτε αποστολή τμηματικώς εις καταναγκαστικά έργα, ήτοι κατασκευήν σιδηροδρομικής γραμμής και εξαγωγήν γαιανθράκων, λιμενικών έργων ως αχθοφόροι και υπηρέται γεωργών, αλλά κατά την αναχώρησίν των έπρεπε να ελαφρωθώσι από τα βαλάντιά των, διά της βίας υπό επιτροπής αξιωματικών.

Η τροφή μας συνίστατο μόνον από φασόλια άνευ λίπους.

Εγώ μεθ' ετέρου συναδέλφου μου Ν. Χρηστίδου εστάλημεν εις Κάρνομπατ, όπου δύο χιλιάδες εργάται ειργάζοντο εις την κατασκευήν νέας σιδηροδρομικής γραμμής διηρημένοι εις δύο τμήματα. Μετ' ολίγον απεσπάσθησαν περί τους 800 και εστάλησαν μετά του συναδέλφου μου εις το Κίτσοβον της Αλβανίας (σήμερα στη FYROM - σ.σ.).

Περί τας αρχάς Οκτωβρίου υπέδειξα εις την διεύθυνσιν των μηχανικών την ανάγκην ενδυμάτων και σκεπασμάτων, διότι με τα πρώτα ψύχη θα απέθνησκον άπαντες, όπερ και κατορθώθη ίνα τμηματικώς αποσταλώσιν εις τας πατρίδας των και παραλάβωσι τα κατάλληλα ενδύματα και χρήματα.

Περί τα μέσα Οκτωβρίου ενέσκηψαν η επιδημία του εξανθηματικού τύφου. Οι εργάται, ως προείπον, διητώντο εις αχυροσκεπάστους καλύβας αίτινες δεν ήσαν κατάλληλοι διά ζώα πολύ δε περισσότερον δι' ανθρώπους. Επομένως και η διατήρησις των προσβληθέντων μοι ήτο αδύνατος, αλλά και η μεταφορά των εις το νοσοκομείον της πόλεως δεν επετρέπετο, διό εδέησε να διαμαρτυρηθώ επανειλημμένως, επίσης δι' απολυμαντικούς κλιβάνους διότι η ψείρα ήτις ήτο ο κύριος φορέυς έβριθεν, επίσης και δι' όλα τα άλλα απολυμαντικά μέτρα.

Μεθ' όλας τας δυσχερείας ας υπέστην, θανάτους είχαν 9 - 10%. Οι εργάται εστερούντο φωτός και θερμάνσεως καιίτοι ο βουλγαρικός νόμος παρείχε κατ' άτομον ένα Κγρ. ξύλου ημερησίως. Ουδεμία ημέρα αναπαύσεως ή καθαριότητος είτε σάπων ποτέ εδόθη εις τους πτωχούς.

Επίσης και η τροφή εκλέπτετο, ενώ υπό του νόμου παρεχωρείτο 240 γρ. κατ' άτομον ημερησίως. Κρέατος και οσπρίων εδίδετο μόνον 75 γρ., το δε λίπος μόνον 10 γρ. και το περισσότερον άνευ λίπους. Και ο άρτος από 600 γραμ. κατήλθεν εις 400 και ούτος εξ αραβοσίτου.

Άπασαι αι διαμαρτυρίαι μου προφορικάί τε και γραπταί διά το ανεπαρκές της τροφής εις ουδέν κατέληξαν, ο δε πτωχόκοσμος ήτο ηναγκασιμένος ολονέν να εξοδεύη διά να ζήση. Οι περισσότεροι θάνατοι συνέβησαν εξ αιτίας ή εκ της επιδημίας.

Και ενώ οι άνθρωποι ήσαν εντελώς εξητλημένοι και δεν ηδύναντο να εργασθώσι, όμως οι κατά τόπους επιστάται τούς εξυλοκόπον ανηλεώς διά ροπάλων, άμα δεν ηδύναντο να αποτελειώσωσι τον αριθμόν 1½ κυβ. μέτρων ή να σκάψωσι και μεταφέρωσι το χώμα.

Τα διδόμενα φάρμακα προς διατήρησιν των ασθενών ήσαν 2-5 ειδών και ταύτα ελάχιστα, όταν δε ετελείωναν δυσκόλως αντικαθίσταντο.

Και εν τέλει παύων την παρούσαν μου συνοψίζω τα δεινοπαθήματα των δυστυχών αιχμαλώτων διά 3 λέξεων, Πείνα, ξύλο και ψείρα.

Ο επί των πολιτικών αιχμαλώτων ιατρός τιμήμ. Κάρομπατ.

Εν Πραβίω τη 30 Οκτωβρίου 1918

Κ. Κυριακός»¹⁰.

Υ.Γ. Από την παραπάνω αναφορά του Κυριακού σαφώς συνάγεται ότι του είχαν ανατεθεί από τη βουλγαρική Διοίκηση του στρατοπέδου καθήκοντα ιατρού **τών αιχμαλώτων** και ότι με την ιδιότητά του εκείνη επικοινωνούσε με τους Βουλγάρους προφορικά και γραπτά. Είναι, επίσης, βέβαιο ότι τουλάχιστον στις επικοινωνίες του εκείνες γινόταν χρήση της ορολογίας που ίσχυε επίσημα στο στρατόπεδο, γι' αυτό και στην παραπάνω αναφορά του προς τις Ελληνικές αρχές, ο Κυριακός χρησιμοποιεί τις λέξεις: «τής εν Βουλγαρία αιχμαλωσίας», «τών δυστυχών αιχμαλώτων» και υπογράφει ως «Ο επί των πολιτικών αιχμαλώτων ιατρός τμήμ. Κάρνομπατ». Άρα, τουλάχιστον στο στρατόπεδο του Κάρνομπατ με τις χιλιάδες κρατουμένους, όμηροι δεν υπήρξαν.

¹ «Π.Δαγκλής», σελ. 343.

² «Ευ. Χατζηβασιλείου», σελ. 170.

³ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 Βενιζέλος προς Ρέπουλη 28.9.1918.

⁴ ΔΙΑΥΕ: Όπ.π. - Νόμος 1620/29.12.1918 Περί Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπείας εν τη Ανατολική Μακεδονία - Ε.τ.Κ. Τεύχος Α΄. Β.Δ. «Περί δικαιοδοσίας τής Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπείας εν τη Ανατολική Μακεδονία.

Άρθρον 1. Η δικαιοδοσία τής Ανακριτικής Επιτροπείας περιλαμβάνει την ανάκρισιν και βεβαίωσιν απασών τών ωμοτήτων, ζημιών και παραβάσεων των διεθνών συμβάσεων και εθίμων, των γενομένων κατ' ακολουθίαν τής εν Ανατολική Μακεδονία Βουλγαρικής κατοχής, απευθυνομένων είτε κατά προσώπων, είτε κατά πραγμάτων ιδιωτικών ή δημοσίων...

Άρθρον 3. Η Επιτροπεία έχει ιδίαν σφραγίδα, φέρουσα τας λέξεις "Commission internationale d'enquête en Macédoine Orientale".

Κ. Ρακτιβάν, Υπουργός Εσωτερικών. Αντιπρόσωπος της Β. Κυβερνήσεως τής Ανατολικής Μακεδονίας (Νοέμ. 1918)».

⁵ Ο Πρόεδρος και δύο μέλη της προσβλήθηκαν από τον εξανθηματικό τύφο, που θέριζε αιχμαλώτους και ντόπιους, και επέζησε μόνο το ένα μέλος (Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας «Τετράδια Βουλγαρικής Κατοχής - Ανατολική Μακεδονία 1916 - 18» - Τόμος 3^{ος}, σελ. 12).

⁶ Όπ.π., σελ. 13.

⁷ Όπ.π., σελ. 43.

⁸ ΔΙΑΥΕ: 1919/Γ/109-1.

⁹ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5V-9. Θανόντες στην πόλη των Σερρών κατά τη βουλγαρική κατοχή.

¹⁰ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/ΑΑΚ-5.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LEND EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 8489 A/12.	Θεσσαλονίκης	17/30	Σεπτεμβρίου
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 17-9-18		1918	6
ΑΦΑΙΡΕΣ ΕΤΡΑΝΓΕΡΕΣ		ΑΘΗΝΕΣ	

Εὐχαρίστως ἀγγέλω ὅτι ἀνακωχὴ διεγράφη ἀπόψε. Στρατηγὸς Δαγκλιῆς διετάχθη νὰ συνεννοηθῇ ἀμέσως ἀφ' ἑαυτοῦ μετὰ Βουλγαροῦ διοικητοῦ τῶν παρὰ Στρυμῶνα Βουλγαρικῶν στρατευμάτων ὅπως ἐρχισθῇ ἀμέσως ἡ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων ἀνακατάληψις Μακεδονίας. Ἡ ἐκκένωσις ὁρίζεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ θὰ ἐπιτελεσθῇ εἰς βῆλος 10 τουλάχιστον χιλιομέτρων καθ' ἑκάστην. ,
Βενιζέλος.

Τηλεγράφημα του τότε πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον υπουργό του των Εξωτερικών, στις 17/30 Σεπτεμβρίου 1918 (την επομένη τῆς Συνθηκολόγησις των Βουλγάρων) ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης.
(ΔΙΑΥΕ: 1918/A/12-4, Α΄ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Ανακωχὴ Βουλγαρίας.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

ΙΙΙ. «ΥΠΕΡ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ» ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ*

Προλεγόμενα

Με την πρώτη εργασία μου «**“Αιχμάλωτοι”, “Ομηροι” και άλλα...**», κατέδειξα γλωσσικά, ερμηνευτικά, ετυμολογικά και νομικά ότι η μόνη σωστή ονομασία **«τών 70.000 και πλέον αμάχων Ανατολικομακεδόνων, που συνελήφθησαν από τον βουλγαρικό στρατό κατοχής τής Ανατολικής Μακεδονίας από 17.8.1916 έως 29.9.1918 (διαρκούντος του Μεγάλου Πολέμου) και οδηγήθηκαν εκτός τής χώρας τους σε βουλγαρικά στρατόπεδα κυρίως, όπου υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία υπό απάνθρωπες συνθήκες με σκοπό την εξόντωσή τους»**, η μόνη σωστή λέξη που περιέχει, εκφράζει και χαρακτηρίζει το παραπάνω γεγονός και αποδίδει με ακρίβεια, σαφήνεια και πληρότητα εκείνη την κατάσταση τους και μόνο είναι: **«Αιχμάλωτοι»** και περισσότερο λεπτομερειακά, όχι όμως απαραίτητα, **«Πολιτικοί Αιχμάλωτοι»**.

Υπενθυμίζω ότι τα χαρακτηριστικά τού **«αιχμαλώτου»** είναι η σύλληψη σε καιρό πολέμου και κράτησή του, κυρίως με εγκλεισμό σε στρατόπεδο, μέχρι τη λήξη τού πολέμου, ενώ του **«ομήρου»** είναι η κράτησή του **για ανταλλαγή ή για εγγύηση - ενέχυρο και ο μικρός αριθμός...**

Και κάτι ενδεικτικό, ιδιαίτερα για φιλόλογους, γιατί οι λέξεις αυτές είναι διαχρονικές, σαφείς και αναλλοίωτες από την εποχή του Ομήρου:

α) Ευριπίδης, Βάκχες (στοιχ. 292 - 294): «Ζεύς... ῥήξας μέρος τι τοῦ χθόν' ἐγγυκλουμένου αἰθέρος, ἔθηκεν τόν δ' ὄμηρον ἐκδιδούς, Διόνυσον Ἥρας νεικέων» (Ο Δίας... από τον αιθέρα, που τη γη κυκλώνει, μέρος κόβει, φτιάχνει αυτόν τον Διόνυσο κι **ενέχυρο** τον παρέδωσε στην Ἥρα για να πάψει η γκρίνια της),

β) Θουκυδίδης, Ιστοριών Α (παρ. 4): «μή γάρ ἄλλο τι νομίσητε τήν γῆν αὐτῶν ἢ ὄμηρον ἔχειν...» (διότι την γην των, δεν πρέπει

* Δημοσιεύθηκε από 9 έως και 13 Φεβρουαρίου 2016 στην εφημερίδα των Σερρών «Η ΠΡΟΟΔΟΣ».

να θεωρήσετε ως άλλο τι παρά ως **ενέχυρον**, το οποίον κρατείτε), γ) Λυσίας «Κατά Ερατοσθένους» - 12, 68 (παρ. 2): «ὑπέσχετο δέ εἰρήνην ποιήσιν μήτε **ὄμηρα** δούς...» [υποσχόταν δηλαδή να συνάψει ειρήνη (με τους Σπαρτιάτες) χωρίς να δώσει **εγγυήσεις**] και δ) Λυκούργος, (παρ. 117): «... τῆς ἀδικίας οὐκ ἔλαβον τό σῶμα **ὄμηρον**» (σε ελεύθερη μετάφραση: ... δεν ἔλαβον το σῶμα – τού αδικούντος – ως **ενέχυρον** της αδικίας, δηλ. ως εγγύηση ότι θα υποστεί την ποινή που θα του επιβληθεί).

Θα μπορούσαμε να πούμε και ότι η έννοια του «ομήρου» αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση «αιχμαλώτου», όχι όμως και το αντίθετο.

Επειδή, λόγω του περιορισμένου χώρου της φιλόξενης «Προόδου», περιορίστηκα τότε (1.9.2015) σε γενική αναφορά κάποιων πρωτογενών πηγών, αποδεικτικών τού ισχυρισμού και των επιχειρημάτων μου, αλλά και για τον λόγο ότι μετά την εργασία μου εκείνη («Αιχμάλωτοι», «Όμηροι» και άλλα...) διατυπώθηκε κάποια αντίθετη επιχειρηματολογία (την οποία θα αναφέρω και θα αντικρούσω στο 2^ο Κεφάλαιο τῆς παρούσας εργασίας μου), έκρινα ότι θα ήταν δεοντολογικά αναγκαίο και πιο ολοκληρωμένο να προσέθετα τα ακόλουθα:

Δείγματα εγγράφων και παραδείγματα αιχμαλώτων.

Παραθέτω ελάχιστα ποικίλα έγγραφα από το πλήθος που υπάρχουν στο Δ.Ι.Α.Υ.Ε. (Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών), τα οποία είναι ενδεικτικά και αποδεικτικά ντοκουμέντα τῆς χρήσης τῆς ορθῆς ονομασίας: «ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ».

Τα ντοκουμέντα αυτά δίνουν επιπλέον σπάνιες πληροφορίες τών συνθηκών τῆς περιόδου εκείνης.

Στα αποσπάσματα των εγγράφων, που δημοσιεύω εδώ, κρατάω την ακριβή τους ορθογραφία, εκτός του τονισμού και των υπογεγραμμένων.

Τα πρώτα πέντε έγγραφα (α,β,γ,δ,ε), που ακολουθούν, απευθύνονται «Προς το Υπουργείον τών Εξωτερικών».

- Από αυτά τα δύο πρώτα (5.5 και 3.8.1918) από «Το Υπουργείον τών Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως» (δηλ. και της ελληνικής γλώσσας) και υπογράφονται από τον Υπουργό.

α

ΕΙΣΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

4403
12-5-18
A 21

A. 21

19290

Π ρ ο ς

τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΕΥΣΙΜΩΝ
ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΕΩΣ

Πληροφορηθέντες, ὅτι οἱ ἐν Πλεύνα τῆς Βουλγαρίας
ἴμενοι αἰχμάλωτοί Ἀνδρ. Γαλιένης, καθηγητῆς, Εὐάγγελ. Στράτης
κοντῆς τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ Κωνστ. Φωκάς, Νικ. Φωκάς καὶ
. Κουντουράς δημοδιδασκαστῆς καὶ Κωνστ. Φωκάς, Νικ. Φωκάς καὶ
Κουντουράς δημοδιδασκαστῆς, ὑποφέρουσι δεινῶς ἔνεκα τῆς παντε-
λείψεως χρημάτων, ἀπαίτηται ἀπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχῶν τοῦ
ιατάγητε ὅ,τι ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπιτρέψει ἐπιπέσει
εὐσεβούμενοι μισθοὶ ἢ χορηγηθῇ αὐτοῖς βοήθημά τι πρὸς μετρία
τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑφίστανται οἱ εἰρημένοι ὑπάλληλοι, κρατούμενο
εὐνά ὡς αἰχμάλωτοι.

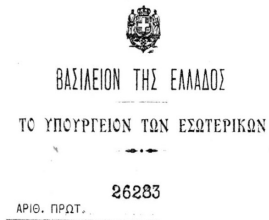
Ὁ Ὑπουργὸς

Θεοφάνης

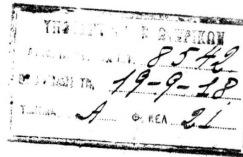
«Πληροφορηθέντες, ὅτι οἱ ἐν Πλεύνα τῆς Βουλγαρίας κρα-
τούμενοι αιχμάλωτοι... υποφέρουσι δεινῶς... πρὸς μετριασμόν

- Το τρίτο (17.9.1918) από το «Υπουργείον των Εσωτερικών» και υπογράφει ο Υπουργός.

Υ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 17 Σεβρίου 1918

Πρὸς

τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν.-

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσωμεν ὑμῖν συνημμένως, τὴν αἴτησιν τοῦ Ν. Ἀστεριάδου, Τμηματάρχου τοῦ Ἀγγλικοῦ τηλεγραφείου, μετ' ἐπιστολῆς τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, περὶ καταβολῆς μισθῶν τοῦ Ἀκολουθοῦ τῆς Νομαρχίας Σερρών Γεωργίου Παπαγεωργίου αἰχμαλώτου ἐν Πλεύνα τῆς Βουλγαρίας καὶ νὰ γνωρίσωμεν ὅτι ὁ Ἀκόλουθος οὗτος δὲν ἔχει ἀπολυθῆ τῆς ὑπηρεσίας.-

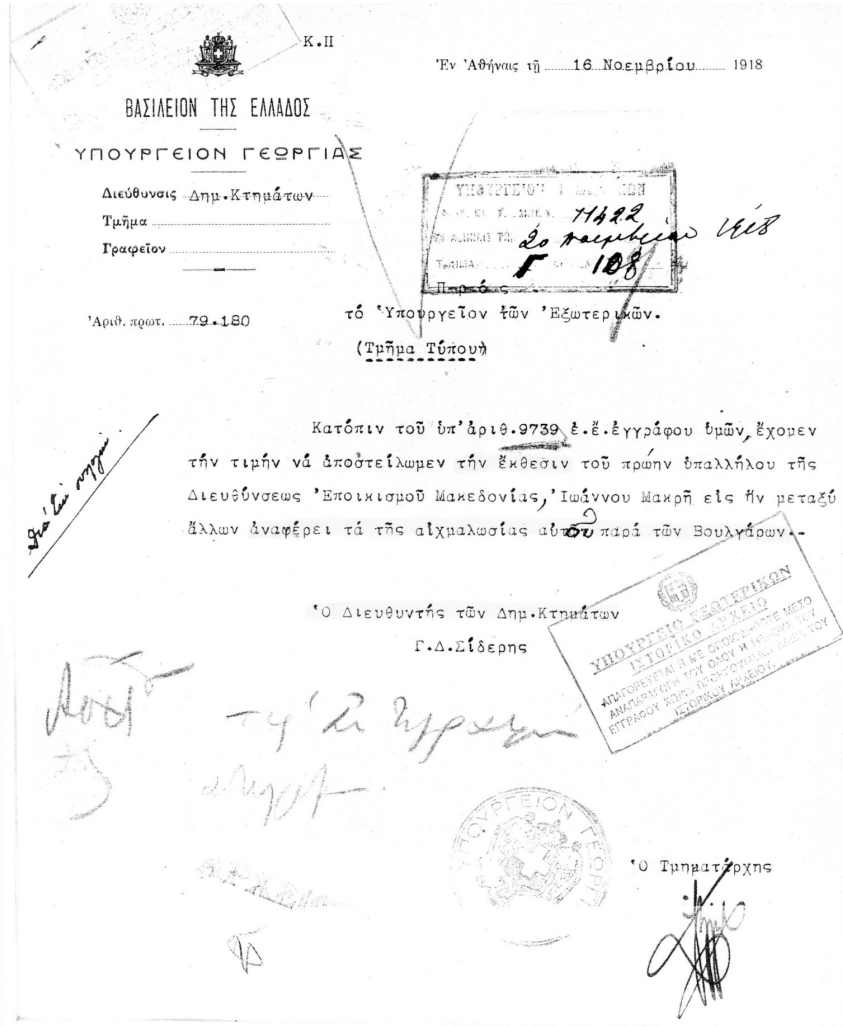
Παρακαλοῦμεν δ' ὅπως εὐαρεστούμενοι, ἐνεργήσητε περὶ καταβολῆς τῶν μισθῶν αὐτοῦ, ἀφ' οὗ πρότερον ἐξακριβωθῆ ὅτι οὗτος παραμένει ὡς αἰχμάλωτος ἐν Πλεύνῃ.-

Ὁ Ὑπουργός.-

«Λαμβάνομεν την τιμὴν να διαβιβάσωμεν υμῖν συνημμένως, την αἴτησιν του Ν. Αστεριάδου, Τμηματάρχου του Αγγλικού τηλεγραφείου, μετ' ἐπιστολῆς τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ περὶ καταβολῆς μισθῶν του Ακολουθοῦ της Νομαρχίας Σερρών Γεωργίου Παπαγεωργίου αιχμαλώτου εν Πλεύνα της Βουλγαρίας ... ἀφ' οὗ πρότερον ἐξακριβωθῆ ὅτι οὗτος παραμένει ὡς αιχμάλωτος εν Πλεύνῃ» (Δ.Ι.Α.Υ.Ε.: 1918/Α/21 - 3).

- Το τέταρτο (16.11.1918) από το «Υπουργείον Γεωργίας» και το υπογράφει ο Διευθυντής των Δημοσίων Κτημάτων.

δ

«... να αποστείλωμεν την έκθεσιν του πρώην υπαλλήλου ... εις ην μεταξύ άλλων αναφέρει τα της αιχμαλωσίας αυτού παρά των Βουλγάρων» (Δ.Ι.Α.Υ.Υ.: 1918/Γ/108, 109).

- Και το πέμπτο (7.1.1919) από «Το Γενικόν Στρατηγείον Ελληνικού Στρατού» (Σφραγίδα και δυσανάγνωστη υπογραφή).

ε

7 Επιδ.
Αριθ. 176

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΓΕΝ. ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΩ

7^η Ιανουαρίου 1919

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΙ

Τμήμα

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΠΡΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

1364
14-1-19
1108

Λαμβάνω την τιμήν να υποβάλω την σύννημένη άναφοράν του Α' Σώματος Στρατού περί βιαιοπραγιών των Βουλγάρων εν τη περιφερείᾳ Καβάλλας. Ήξει-
ρετικού ἐνδιεφέροντος εἶναι ἡ κατάσταση τοῦ κ. Γ. Λογιάνου.

Ἡ τοῦ κ. Γεωργίου Λύτσικα περιέχει ἀρκετοὺς ἀριθμοὺς ἀριθμοὺς καὶ τῆς
κινήσεως τῶν ἀιχμαλώτων ὡς καὶ μνηεῖαν τῶν Βουλγαρικῶν βιβλίων ἐπὶ τοῦ
ἀντικειμένου τούτου.

Πλεῖσταί ἐκθέσεις περιέχουσιν ὁμολογίας γυναικῶν περὶ βιασμοῦ ὑπὸ
Βουλγάρων.

12/1/1919
1364
14-1-19
1108

«... Η (αναφορά) του κ. Γεωργίου Λύτσικα περιέχει αρκετούς αριθμούς περί της κινήσεως των αιχμαλώτων ως και μνηεῖαν των βουλγαρικῶν βιβλίων ἐπὶ του αντικειμένου τούτου» (Δ.Ι.Α.Υ.Ε.: 1918/Γ 108, 109).

Επειδή τα δύο επόμενα έγγραφα είναι μεγάλων διαστάσεων και η σμίκρυνσή τους δεν ωφελεί την εδώ παρουσίασή τους, περι-ορίζομαι στα αναγκαία αποσπάσματά τους:

στ

«ΘΩΡΗΚΤΟΝ ΑΒΕΡΩΦ, Έν όρμω Μούδρου τη 27^η 7/βρίου 1918. Αριθμ. Πρωτ. 2713. Προς το επί των Ναυτικών Σ. Υπουρ-γείον. ... Κατά την παράδοσιν της Ανατολικής Μακεδονίας εις τους Βουλγάρους, συνελήφθη ούτος (σιδηροδρομικός υπάλληλος - σ.σ.) ομού μετά των άλλων υπαλλήλων αιχμαλώτους, ως εμφαί-νεται εις τον υπό του τότε Νομάρχου Δράμας υποβληθέντα εις Υπουργείον Εξωτερικών ονομαστικόν κατάλογον συλληφθέντων αιχμαλώτων υπό των Βουλγάρων - Κυβερνήτης Χατζηκυριάκος (Δ.Ι.Α.Υ.Ε.: 1918/Α/21 - 3).

Συνεπώς και ο τότε Νομάρχης Δράμας, στον κατάλογό του, αποκαλεί τους συλληφθέντες ως «αιχμαλώτους».

ζ

«Bureau International de la Paix. Berne» (Διεθνές Γραφείο για την Ειρήνη-Βέρνη / Ελβετία - σ.σ.) Αριθ. 11192 - 5 Οκτωβρίου 1917.

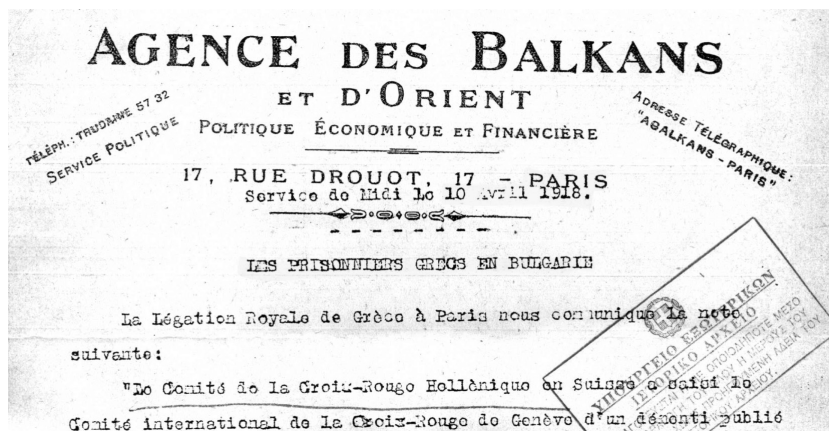
Το Υπουργείον της Συγκοινωνίας μάς ανεκοίνωσεν το από 3 Αυγούστου 1917 έγγραφον της Γενικής Διευθύνσεως των Ελβε-τικών Ταχυδρομίων εν Βέρνη, δι'ού ανακοινοί ότι ευχαρίστως εδέχθη να χρησιμεύση ως διάμεσος διά την ανταλλαγήν των αιχμαλώτων μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδος, κατόπιν σχετικής συνεννοήσεως μετά της Διευθύνσεως των Βουλγαρικών ταχυ-δρομείων... λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν όπως ευ-αρεστούμενον («το υμέτερον γραφείον» σ.σ.) ενεργήση καταλλη-λως παρά τω γερμανικώ και βουλγαρικώ Ερυθρώ Σταυρώ όπως δέχονται ούτοι και χορηγώσιν ημίν πληροφορίας, ού μόνον περί Ελλήνων αιχμαλώτων... Διά τον Ελληνικόν Ερυθρόν Σταυρόν. Ο Αντιπρόσωπος του Τμήματος αιχμαλώτων. Π. Κοφινιώτης» (Δ.Ι.Α.Υ.Ε.: 1917 - 1918, Α/21 - 5 - 4).

Από το παραπάνω έγγραφο καταδεικνύεται ότι την ονομασία «αιχμαλώτοι» χρησιμοποιούσαν: 1) το Διεθνές Γραφείο για την Ειρήνη, στη Βέρνη Ελβετίας, 2) το Ελληνικό Υπουργείο Συγκοι-νωνίας, 3) η Γενική Διεύθυνση των Ελβετικών Ταχυδρομείων, 4) τα βουλγαρικά ταχυδρομεία, 5) ο Γερμανικός Ερυθρός Σταυρός,

6) ο Βουλγαρικός Ερυθρός Σταυρός και 7) ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, ο οποίος, μάλιστα, είχε Τμήμα Αιχμαλώτων.

Τέλος, επειδή, και το τελευταίο έγγραφο, που δημοσιεύω στη συνέχεια, είναι και μεγάλων διαστάσεων και στη γαλλική γλώσσα, παρουσιάζω μόνο την αρχή του:

η

**«Πρακτορείο των Βαλκανίων
και της Ανατολής
Πολιτικό Οικονομικό και Δημοσιονομικό
17, οδός Ντουώ, 17 - Παρίσι
Μεσημεριανή Υπηρεσία τής 10^{ης} Απριλίου 1918**

**ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
Η Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδας στο Παρίσι μας κοινοποίη-
σε το ακόλουθο υπόμνημα:...** (Δ.Ι.Α.Υ.Ε. 1917 - 1918 Α/21.5.5).

Και στο έγγραφο αυτό βλέπουμε ότι τόσο το Διεθνές Πρακτορείο των Βαλκανίων, που έδρευε στο Παρίσι, όσο και η εκεί Ελληνική Πρεσβεία χρησιμοποιούσαν την ονομασία «Αιχμάλωτοι».

Αυτά τα ελάχιστα από τον όγκο των παρομοίων εγγράφων, σχετικών με την ονομασία «Αιχμάλωτοι».

Το σαθρό επιχείρημα του «αυτοπροσδιορισμού».

Κατά το παρελθόν διατυπώθηκαν κάποιοι αβάσιμοι και πρόχειροι ισχυρισμοί υπέρ της ορθότητας της λέξης «όμηροι» για τους πολύπαθους εκείνους αμάχους.

Ο συμπατριώτης μας και εκ των χορηγών της παρούσας έκδοσης Αν. Πατραμιάνης, όπου του δόθηκε η ευκαιρία, απάντησε αποστομωτικά με επιστολές του, που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα των Σερρών «Η ΠΡΟΟΔΟΣ» στις 14 και 21 Φεβρουαρίου 2014.

Στην συνέχεια, με τα μέχρι σήμερα σχετικά δημοσιεύματά μου στην ίδια εφημερίδα (1.9.2015 και από 9.2.2016 σε συνέχειες), απέδειξα συνολικά και με σαφήνεια την ορθότητα της λέξης «αιχμαλώτοι».

Επιπρόσθετα όμως, θέλω να απαντήσω ξεχωριστά στον ισχυρισμό ότι: «Δεκτά όσα είπατε υπέρ των “αιχμαλώτων”, αλλά αφού οι πολύπαθοι εκείνοι άμαχοι **αυτοπροσδιορίστηκαν** “όμηροι”, πρέπει κι εμείς – είτε είναι σωστό, είτε λάθος – να τους αποκαλούμε “ομήρους”».

Πρώτον πρέπει να ορίσουμε το ποιοί «**εμείς**»... Εμείς οι επιστήμονες, οι ερευνητές, οι ιστορικοί, αυτοί που **υπεύθυνα** δίνουμε πληροφορίες, γνώση και παιδεία (από το Κράτος μέχρις εμάς τους απλούς πολίτες) πρέπει να χρησιμοποιούμε και να παρέχουμε το αληθές και το σωστό, επισημαίνοντας – όπου είναι αναγκαίο – τη λάθος εκδοχή. Οι υπόλοιποι είναι ελεύθεροι να επιλέγουν για τους εαυτούς τους ό,τι θέλουν, **όχι όμως να επιβάλουν στους άλλους το λάθος.**

Δεύτερον πρέπει να ορίσουμε πότε μπορούμε να αυτοπροσδιοριζόμαστε.

Η νεολογική λέξη «**Αυτοπροσδιορίζομαι**» σημαίνει **και** να αποφασίζω, να ορίζω και να προβάλλω ότι είμαι κάτι που ήμουν ή που είμαι ή που μπορώ να είμαι και όχι κάτι που ούτε ήμουν, ούτε είμαι, ούτε μπορώ να είμαι.

Η λέξη «όμηρος» αποδίδει μία ιδιότητα ατόμου, που αποκτάται από εξωτερικές συνήθως συνθήκες απεικονίζει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα ατόμου, που το εντάσσει σε κάποια κατηγορία· καθορίζει μία κατάσταση ατόμου, που δημιουργείται κάτω από συγκεκριμένες αναγκαίες προϋποθέσεις και ρυθμίζεται από κανόνες κοινωνικούς, νομικούς, ιστορικούς, οικονομικούς κ.ά.

Όσοι από τους πολύπαθους εκείνους αμάχους αυτοαποκλήθη-

καν ή χαρακτηρίστηκαν «όμηροι», ποτέ δεν υπήρξαν όμηροι γιατί ποτέ δεν συνελήφθηκαν και κρατήθηκαν ως εγγύηση – ενέχυρο ή για ανταλλαγή.

Επιπλέον, ο αυτοπροσδιορισμός γίνεται για κάποιο σκοπό. Ποιόν σκοπό επιδίωκαν οι πολύπαθοι εκείνοι άμαχοι, αν πραγματικά ήθελαν να αυτοπροσδιορίζονται «όμηροι» και όχι «αιχμάλωτοι»; Κανέναν.

Η λέξη «όμηρος» –όπως και χιλιάδες άλλες λέξεις– δεν μπορεί να χρησιμοποιείται όπου και όταν το θέλουμε, αυθαίρετα. Υπάρχουν κανόνες στη χρήση της –όπως σε χιλιάδες άλλες λέξης– και δεν έχουμε περιθώρια αλόγιστης επιλογής.

Παραδείγματα: Ένας μετανάστης, επειδή το θέλει και μόνο δεν μπορεί να αυτοπροσδιοριστεί «πρόσφυγας»: το ίδιο ένας εργάτης, «υπάλληλος»: ένας βαρκάρης, «εφοπλιστής»: ένας κατάσκοπος, «στρατιώτης» και άπειρα άλλα, με το κορυφαίο: επειδή οι Σλάβοι των Σκοπίων αυτοπροσδιορίστηκαν, ή καλύτερα αυτοαποκλήθηκαν, Μακεδόνες απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου, δεν έπεται ότι είναι και ότι πρέπει να το δεχτούμε.

Συνεπώς, να ξεχάσουμε το «αυτοπροσδιορίστηκαν “όμηροι” και γι’ αυτό είναι “όμηροι”» και να λέμε ότι κάποιοι αιχμάλωτοι από λάθος «αυτοαποκλήθηκαν όμηροι», όμως ποτέ δεν έπαψαν να είναι αιχμάλωτοι κι έτσι σωστά, πρέπει να τους αποκαλούμε.

Τρίτον, όλως επικουρικά και για την πληρότητα της εργασίας αυτής, πρέπει να ορίσουμε πόσοι ήταν εκείνοι από τους 70.000 και πλέον αμάχους, που αυτοαποκλήθηκαν «όμηροι».

Από ελάχιστες πηγές, πιθανολογούμε ότι από τους παραπάνω αμάχους αιχμαλώτους επέστρεψαν περίπου 12.000. Το ζήτημα, λοιπόν, είναι πόσοι από αυτούς χρησιμοποίησαν τη λέξη «όμηρος» και από τους δεύτερους αυτούς πόσοι τη χρησιμοποίησαν συνειδητά για να αυτοπροσδιοριστούν. Σε κάθε περίπτωση, όσο μιλάνε για «αυτοπροσδιορισμένους», αναφέρονται σε ισχνή μειοψηφία, η οποία δεν μπορεί να χαρακτηρίσει ως «ομήρους» τις 70.000 και πλέον αμάχους.

Στην εργασία μου «“Αιχμάλωτοι”, “Όμηροι” και άλλα...», γράφω ότι, από τις έρευνες μου σε ικανό αριθμό πηγών, διαπίστωσα ότι για τον χαρακτηρισμό των πολύπαθων εκείνων αμάχων χρησιμοποιήθηκαν (και χρησιμοποιούνται ακόμα) τουλάχιστον έντεκα (11) λέξεις, από τις οποίες η λέξη «αιχμάλωτος» χρησιμοποιείται κατά ποσοστό πλέον του 50%, η λέξη «όμηρος» περίπου κατά πο-

σοστό 30% και οι λοιπές λέξεις κατά το υπόλοιπο ποσοστό· επίσης διεπίστωσα ότι από τις παραπάνω λέξεις χρησιμοποιούνται στα ίδια κείμενα περισσότερες μαζί, φύρδην μίγδην, αν και δεν είναι συνώνυμες, ταυτόσημες ή όμοιες.

Στο 3^ο μέρος της εργασίας μου «Εικόνες από το τέλος της δεύτερης βουλγαρικής κατοχής στην Αν. Μακεδονία / Σεπτέμβριος 1918 - Απρίλιος 1919», αναφέρθηκα στο σημαντικό έργο της Ολλανδικής Πρεσβείας στη Σόφια, σε φροντίδα και ποικίλη βοήθεια των Ελλήνων αιχμαλώτων. Η Ολλανδική Πρεσβεία εκείνη - εκτός των άλλων - μετά τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας στις 29.9.1918, είχε συστήσει Επιτροπές και τις έστειλε σε στρατόπεδα αιχμαλώτων, σε νοσοκομεία και αλλού, όπου τους παρείχαν βοήθεια.

Στο Δ.Ι.Α.Υ.Ε. (Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών) μεταξύ των εκατοντάδων φακέλων της περιόδου 1916-1919 υπάρχει και ο φάκελος «**1918/A/AAK - 2.Α΄ Πολιτική - Η κατάσταση των Ελλήνων στρατιωτικών και πολιτικών αιχμαλώτων στην Βουλγαρία, υπό την προστασία της Ολλανδικής Πρεσβείας**».

Στον φάκελο αυτόν υπάρχουν έγγραφα, συνολικά 1102 σελίδων, από τα οποία εκατοντάδες κατάλογοι των παραπάνω Επιτροπών της Ολλανδικής Πρεσβείας, με τίτλο στη γαλλική γλώσσα: «**Κατάλογος αιχμαλώτων πολέμου εγκλειστών ελληνικής εθνικότητας, που δέχτηκαν από την Βασιλική Αποστολή των Κάτω Χωρών στη Σόφια την παρακάτω βοήθεια**» (βλ. και στην αμέσως προηγούμενη εργασία μου). Κάθε τέτοιος κατάλογος αποτελείται από μία έως και 10 σελίδες, στις οποίες αναγράφεται το όνομα αυτού που πήρε τα βουλγαρικά χρήματα - Λέβα, για βοήθεια επιστροφής στον τόπο του και για πόσα άτομα. Στην επάνω αριστερή γωνία κάθε Καταλόγου, αναγράφεται ο τόπος όπου βρίσκονταν κάθε Επιτροπή, δηλαδή ο τόπος μαρτυρίου, όπως: Pleven, Verliko Tirnovo κ.ά.

Για παράδειγμα: Στις δέκα (10) σελίδες τού με Νο 292 της 1.Χ. 1918 καταλόγου, αναγράφεται ότι 253 άτομα έλαβαν το συνολικό ποσόν των 28.350 Leva για βοήθεια επιστροφής 683 συνολικά εγκλειστών αιχμαλώτων. Στον μονοσέλιδο Κατάλογο με Νο 297 της 30.IX.1918, **που παραθέτω**, αναγράφονται δύο γυναίκες από τα Σέρρας, που έλαβαν το συνολικό ποσό των 480 Leva για βοήθεια επιστροφής 5 συνολικά εγκλειστών αιχμαλώτων. Οι γυναίκες είναι: η Ελένη Βασιλείου, σύζυγος Βασιλείου Αθανασίου διδασκάλου Ποδογοριάνης και η Αφροδίτη Γ. Ιωαννίδου, σύζυγος

Ιωαννίδου Δημοτ. Υπαλλήλου Σερρών - Υπογράφουν και οι δύο.

Lieu: Dobruja № 297 Total Levas 480
 Date: 30. IX. 1918.

Liste des prisonniers de guerre — internés de nationalité grecque
 qui ont reçu de la Légation Royale des Pays-Bas à Sofia le secours suivant:

N°	Nom et prénom	Lieu d'origine	Arrondissement	Somme	Signature
1.	Αλέξ. Βασιλείου έφηβ. διδασκάλου Βασιλείου Αθανασίου Διδασκάλου Πυλαργιών	3	Εύρωα	300	Βασ. Αθηνάσκιου
2.	Αβραάμ Γ. Γεωργίου έφηβ. Γ. Γεωργίου Διπλ. Στρατιώτης Εύρωα	2	Εύρωα	180	Γεωργίου
				480	

ΣΩ Βόλευς 4^η / Οκτωβρίου 1918

Γενικός Επιτελής
 Θεόδωρος Γάλλος
 Διοικητής Χωρικών
 Αποστολής

Τα ονόματα των αποκαλουμένων αιχμαλώτων, στους παραπάνω εκατοντάδες Καταλόγους αλλά και σε άλλους φακέλους, είναι χιλιάδες.

Επιπρόσθετα στα παραπάνω, αναφέρομαι και στο τέλος της παραπάνω εργασίας μου «Εικόνες...» όπου δημοσίευσα τη μεστή και σύντομη σημαντική κατάθεση του ιατρού Κ.Κυριακού, που έδωσε στις Ελληνικές Αρχές μόλις επέστρεψε από την αιχμαλωσία του και είχε νωπά τα γεγονότα.

Επαναλαμβάνω εδώ σύντομα σημαντικά αποσπάσματά της:
 «Εκθεσις της εν Βουλγαρία αιχμαλωσίας.

Ο υποφαινόμενος κάτοικος Πραβίου (Ελευθερούπολης τώρα - σ.σ.) τον ιατρόν επαγγελλόμενος... την 22αν Ιουνίου του 1917...

επέμφθην εκ των πρώτων εις φυλακήν... Και εν τέλει παύων την παρούσαν μου συνοψίζω τα δεινοπαθήματα των δυστυχών αιχμαλώτων διά 3 λέξεων, πείνα, ξύλο και ψείρα.

Ο επί των πολιτικών αιχμαλώτων ιατρός τμήμ. Κάρνομπατ.

Εν Πραβίω τη 30 Οκτωβρίου 1918 Κ. Κυριακός»

Παρ' όλον ότι είναι τόσο σαφή και αδιαμφισβήτητα όσα παραπάνω καταθέτει ο «ιατρός τών πολιτικών αιχμαλώτων τμήμ. Κάρνομπατ», δεν αποφεύγω τον πειρασμό να τονίσω τη βεβαίωσή του ότι οι προσωρινοί 36.000 έγκλειστοι του στρατοπέδου της Σούμλας και οι πόσοι του Κάρνομπατ ήταν πολιτικοί αιχμάλωτοι, όπως αποκάλυψε όλους τους Ανατολικομακεδόνες αιχμαλώτους και ο τότε Πρωθυπουργός Ελ.Βενιζέλος στο τηλεγράφημά του (Δ.Ι.Α.Υ.Ε.: 1918 Α/12 - 4, βλ. και στο τέλος της παρούσας), το οποίο ο Κυριακός δεν γνώριζε.

Ευτυχώς, υπάρχει και η κατάθεση του επίσης ιατρού Χρηστίδη (που αναφέρει παραπάνω ο Κ.Κυριακός), την οποία έδωσε στη Διεθνή Διασυμμαχική Επιτροπή (βλ. «Τετράδια Βουλγαρικής Κατοχής - Ανατολική Μακεδονία 1916 - 18», Τόμος 3^{ος}, Η πόλη και ο νομός Σερρών - σελ. 177 - 178):

«Σέρρες 12/25 Μαρτίου 1919

Ο ονομαζόμενος Νικόλαος Χρηστίδης, που γεννήθηκε στις Σέρρες, ηλικίας 66 ετών, επάγγελμα ιατρός, αφού ορκίστηκε, έκανε την παρακάτω κατάθεση ενώπιον της Επιτροπής: Επιβεβαιώνω στο σύνολό της την κατάθεση που έκανα στην 1/14 Μαρτίου 1919. Υπολογίζω τον αριθμό των αιχμαλώτων που είχαν ασχοληθεί με την κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής Σκοπίων - Οχρίδας σε 60.000, εκ των οποίων 40.000 Σέρβοι, 15.000 Έλληνες και 5.000 άλλοι. Βρήκαν το θάνατο 15.000, από τους οποίους 8.000 Σέρβοι, 5.000 Έλληνες και 2.000 άλλοι. Το Κίτcheνο υπήρξε ο τόπος με τη μεγαλύτερη θνησιμότητα...».

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον γνωστό και αξιόπιστο Σερραίο ιατρό Νικόλαο Χρηστίδη, στο Κίτcheνο (το οποίο βρίσκεται σε υψόμετρο 1.000 και πλέον μέτρων στη σημερινή FYROM, ενώ το Κάρνομπατ είναι στα ανατολικά τής Βουλγαρίας) υπήρχαν **15.000 Έλληνες αιχμάλωτοι**.

Συνοψίζοντας όλα τα μέχρις εδώ αποδεικτικά στοιχεία, που παρουσίασα στην εργασία μου αυτή, επανέρχομαι σ'αυτά ως προς το ότι τα μεν του 1^{ου} Κεφαλαίου καταδεικνύουν το ύψιστο **ποιοτικό** και **έγκυρο μέγεθος** της λέξης «αιχμάλωτοι», αυτά δε του παρό-

ντος 2^{ου} Κεφαλαίου ότι καταδεικνύουν τόσο το υψηλό ποιοτικό και έγκυρο μέγεθος της λέξης «αιχμάλωτοι», όσο και την **ποσοτική υπεροχή** τής χρήσης της έναντι της λέξης «όμηροι».

Όσον αφορά τον ισχυρισμό των υποστηρικτών τού «αυτοπροσδιορισμού» τών ομήρων με την ίδρυση Σωματείου, που περιλαμβάνει στην επωνυμία του την λέξη «Ομήρων», και την κυκλοφορία εφημερίδας με τίτλο «Αγών Ομήρων και Πολεμοπαθών», είναι και αυτός λάθος.

Οι λίγοι που ίδρυσαν το Σωματείο εκείνο και όσοι υπήρξαν Μέλη του, ούτε γνώριζαν τη διαφορά «αιχμαλώτου» και «ομήρου», ούτε νοιάζονταν πώς θα αποκαλούνταν. Μοναδικό σκοπό είχαν την επίτευξη αποζημίωσής τους από τις βαρβαρότητες και καταστροφές των Βουλγάρων, που υπέστησαν, και όχι την επίτευξη αναγνώρισής τους ως ομήρων. Την επίτευξη αποζημίωσης, μπορούσαν να την επιδιώξουν ιδρύοντας Σωματείο με οποιαδήποτε επωνυμία, όπως «Οι κρατούμενοι στο Ωραίο Kitcheno». Όμως και με τέτοια επωνυμία το Kitcheno δεν θα έπαυε να είναι το χειρότερο κολαστήριο.

Όσοι στις προηγούμενες Καταθέσεις, Εκθέσεις, Βεβαιώσεις τους είχαν δηλώσει «αιχμάλωτοι» και γράφτηκαν στο Σωματείο με την επωνυμία «Ομήρων», δεν σημαίνει ότι πίστεψαν εκ των υστέρων ότι ήταν «όμηροι». Τέτοιες αυθαίρετες απόψεις δεν έχουν σοβαρότητα.

Επειδή ο Σκοπιανός έγραψαν στο Σύνταγμά τους (που είναι ισχυρότερο από ένα Καταστατικό Σωματείου) ότι είναι Μακεδόνες απόγονοι του Φίλιππου και του Αλέξανδρου, δεν αρκεί αυτό για να γίνουν.

Κι αν μετανάστες από τους χιλιάδες Πακιστανούς και Μαροκινούς, ίδρυσαν Σωματείο με την επωνυμία «Πρόσφυγες της Λάγνας Ανατολής», θα λέγαμε ότι αυτοπροσδιορίστηκαν πρόσφυγες και θα είχαν την ευνοϊκότερη μεταχείριση των προσφύγων;

Ο διακεκριμένος και πολυπράγμων Σερραίος δικηγόρος Δημήτριος Διονυσίου ίδρυσε το Σωματείο με την επωνυμία «Ένωσης Ομήρων και Πολεμοπαθών Μακεδονίας - Θράκης», του οποίου διετέλεσε επί πολλά χρόνια Πρόεδρος, και με σκοπό την αποζημίωση των Μελών του Σωματείου.

Όμως ο Δ.Διονυσίου, μόλις επέστρεψε από την αιχμαλωσία του στη Βουλγαρία και είχε γεγονότα και καταστάσεις νωπές, **στην ένορκη κατάθεσή του** - που έδωσε στη Διεθνή Διασυμμαχική Επι-

τροπή στις 4/17 Φεβρουαρίου 1919, βρισκόμενος σε αποθήκες της Καβάλας για απολύμανση - έγραψε: «Εξασκούσα στις Σέρρες το επάγγελμα του δικηγόρου, όταν κάποια μέρα του Μαρτίου του 1917, χωρίς καμία αιτία, εκτοπίστηκα στη Σερβία ύστερα από διαταγή τού Βούλγαρου διοικητή... Εκτόπισαν σχεδόν όλον τον άρρενα πληθυσμό των Σερρών από 18-60 χρονών. Ήμουν ανάμεσα στους πρώτους... Πολλοί από **τους εκτοπισμένους** πέθαναν **στην αιχμαλωσία...**».

Όταν ο Διονυσίου είχε νωπές τις καταστάσεις, που μόλις είχαν προηγηθεί, χρησιμοποίησε τις λέξεις «εκτοπισμένοι» και «αιχμαλωσία». Πώς και γιατί μετά τους έκανε «Ομήρους» στο παραπάνω Σωματείο και στην εφημερίδα, που ίδρυσε; Όπως και να έχει το ζήτημα, δεν σημαίνει ότι τόσο αυτός, όσο και οι υπόλοιποι αιχμάλωτοι υπήρξαν όμηροι επειδή άλλαξε και στο Σωματείο του έβαλε τη λέξη «Ομήρων» και όχι «Αιχμαλώτων».

Εξάλλου επωνυμία με τη λέξη «Ομήρων», δεν είχαν όλα τα Σωματεία: είχαν και με την λέξη «ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΩΝ». Το φωτοαντίγραφο, που παραθέτω και το οποίο ευγενώς μου παραχώρησε - και τον ευχαριστώ θερμά - ο διακεκριμένος ιστορικός από την πολύπαθη Χωριστή Δράμας Δημήτριος Πασχαλίδης, αποδεικνύεται την ύπαρξη Σωματείου με επωνυμία:

Ο ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
«ΕΛΛΗΝΙΚΗ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ»
Εν Δράμα τη 21 Αυγούστου 1919

Στην επόμενη σελίδα το ομοίτυπο του πρωτοτύπου.

Ο
ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
„ΕΛΛΗΝΙΚΗ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ“

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 1493

ΠΙΣΤΟΠΟΙΕΙ

Ότι ό φέρων τό παρόν έγγραφον ήμῶν **Αιμίτριος Τσαμπίδης**
καταγόμενος ἐν **Τσαϊλίδης Αρβανίας** μέλος τοῦ Συνδέσμου τακτικῶν
ὕπ' αὐτ. ἀριθ. Μητρώου **1493** ἀπήχθη ἐν **Τσαϊλίδης Αρβανίας** ἡμερομηνίας
ὕπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν ἔ. 1917 εἰς Βουλγαρίαν ὡς **«Ομήρου»**
Δι' ὅ δίδεται αὐτῷ τό παρόν, ὅπως χρησιμεύῃ αὐτῷ, ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ **21 Ἀγούστου 1919**

Ο
ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Φίλιππος Α' Παλαιολόγος

Ο
ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

(Signature)

Πηγή: Γ.Α.Κ. Νομοῦ Καβάλας/για αὐτοῦντα **Δημήτρη Πασκαλίδη**.

Τέλος, δεν αυτοπροσδιορίζει τους πολύπαθους εκείνους αμάχους ως ομήρους το πόνημα με τίτλο «Ύμνος των Ομήρων Μακεδονίας και Θράκης - Εμβατήριον», τους στοίχους του οποίου έγραψε ο Σερραίος Νεστ. Παπαδημητρίου και τους μελοποίησε ο συμπατριώτης του Ι.Βάϊος. Είναι ένα δημιούργημα που εκφράζει προσωπικές θέσεις και συναισθήματα δύο ιδιωτών, που χρησιμοποιούν την λέξη «Ομήρων» μόνο και μόνο γιατί είναι πιο εύχη και μελοποιείται ευκολότερα από εκείνη των «Αιχμαλώτων». Ως δημιούργημα ούτε ακούστηκε, ούτε έχει έστω κρατική αναγνώριση και εφαρμογή. Η επίκλησή του ως αποδεικτικό επιχείρημα δεν έχει το απαιτούμενο κύρος.

Το ίδιο μπορούν να κάνουν και οι χιλιάδες Πακιστανοί και Μαροκινοί μετανάστες (όχι πρόσφυγες). Μπορούν να μελοποιήσουν στοίχους με τίτλο «Ρέκβιεμ για τους Πρόσφυγες στα νερά της Μεσογείου» και να τους τραγουδούν στις τραγικές πορείες τους από χώρα σε χώρα. Αυτό, όμως, δεν αποτελεί αυτοπροσδιορισμό

τους ως προσφύγων.

Ο Ύμνος των Σκοπιανών, όσο και να τον τραγουδάνε, δεν θα τους κάνει ποτέ απογόνους τού Φιλίππου και του Αλεξάνδρου... Ούτε τα τερατώδη αγάλματά τους, που έστησαν.

Προσέγγιση στα αίτια του λάθους.

Συνακόλουθα όλων των παραπάνω, λογικό είναι το ερώτημα: «Πόσοι από τη μειοψηφία που χρησιμοποιούσαν (και μέχρι σήμερα χρησιμοποιούν) τη λέξη “όμηρος”, γνώριζαν (και γνωρίζουν) την ακριβή σημασία τής λέξης και τη διαφορά της από τη λέξη “αιχμάλωτος”; Πόσοι πίστευαν ότι είχαν συλληφθεί και υποχρεωθεί σε εξοντωτική εργασία με “πέινα, ξύλο και ψείρα” (όπως καταθέτει «ο ιατρός των πολιτικών αιχμαλώτων τμήμ. Κάρονοπατ Κ. Κυριακός»), και κρατούνταν ως εγγύηση - ενέχυρο ή για ανταλλαγή»; Είμαι βέβαιος ότι κανένας.

Επίσης, είμαι βέβαιος ότι κανένας δεν γνώριζε ότι ως όμηροι δεν είχαν κανένα όφελος. Οποσδήποτε δεν γνώριζαν τις διατάξεις της Σύμβασης της Χάγης του 1907 «περί του κατά Ξηράν Πολέμου», στις οποίες δεν υπάρχει η λέξη «όμηρος» και μόνον οι αιχμάλωτοι προστατεύονται (βλ. την παραπάνω εργασία μου «“Αιχμάλωτοι”, “Όμηροι” και άλλα...»). Αν το γνώριζαν σίγουρα κανένας δεν θα αυτοαποκαλείτο «όμηρος».

Τότε, γιατί χρησιμοποιήσαν τη λάθος και ανώφελη λέξη «όμηρος»;

Έχω την άποψη ότι οι περισσότεροι θα νόμιζαν ότι «αιχμάλωτος» είναι μόνον ο στρατιωτικός και επομένως οι άμαχοι θα ονομάζονταν «όμηροι». Μερικοί θα χρησιμοποιήσαν τη λέξη γιατί ήταν πιο εύηχη, πιο γλυκώχη και πιο εύκολη στην εκφορά του λόγου. Πιθανότατα να υπάρχουν κι άλλοι λόγοι, τους οποίους κάποιος ερευνητής θα μπορούσε να επισημάνει.

Υπάρχει επίσης το γεγονός ότι, εκτός από τις δύο αυτές λέξεις, χρησιμοποιούσαν (και χρησιμοποιούν) «φύρδην μίγδην» κι άλλες εννέα λέξεις (βλ. παραπάνω εργασία μου «“Αιχμάλωτοι”, “Όμηροι” και άλλα...»). Το γεγονός αυτό το αποδίδω στο ότι δεν γνώριζαν (και δεν γνωρίζουν) τις ακριβείς έννοιες των λέξεων και είχαν (και έχουν) μία αβεβαιότητα για το ποιά είναι η σωστή, οπότε βάζοντας μαζί δύο-τρεις ευελπιστούσαν (και ευελπιστούν) ότι κάποια θα είναι η σωστή.

Κλείνω την εργασία μου αυτή, δημοσιεύοντας για πρώτη φορά **αυτούσιο** το σημαντικό τηλεγράφημα, που ανέφερα στην πρώτη εργασία μου, του τότε Πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου στον Υπουργό του των Εξωτερικών, στις 16/29 Σεπτεμβρίου 1918 από τη Θεσσαλονίκη..

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 8430 ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 17-9-18	Θεσσαλονίκη.	16/29	Σεπτεμβρίου
Δ.Η.	AFFAIRES ETRANGÈRES	ATHÈNES	

Πάντες ὄροι Ἀρχιστρατήγου ἐγένοντο δεκτοὶ ἐπὶ ἐχθροῦ συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐπι' ἐμοῦ προβληθέντων καὶ ὑπαρόντων τοῦς πολιτικούς αἰχμαλώτους καὶ τὸ καταληφθέν ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ πολεμικὸν παρ' ἑλκόν. Σύμβασις διαιρεῖται εἰς δύο φανερὴν καὶ μυστικὴν. Ἡ τελευταία περιλαμβάνει τοῦ ὄρου ἐκείνου δι' ἃν ονομαζομεθα ἡμεῖς, λήμενος καὶ μέσον συγκοινωνίας τῆς Βουλγαρίας πρὸς συνέχισιν πολέμου. Παρακαλῶ νὰ λάβητε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὅπως μὴ διαπραχθῇ ἀδιακρισία τις φέρουσα εἰς δημοσιότητα μυστικῶς ὄρου μὴ δόσητε δὲ πρὸς δημοσίευσιν λοιποῦς ὄρους πρὶν λάβητε ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τοῦν περιεχομένου αὐτῶν.

Βενιζέλος. **A**

ΧΡΟΝΙΚΑ

- Αρχές Δεκεμβρίου 2015 εκδόθηκε ο 17ος Τόμος των Σερραϊκών Χρονικών, την επιμέλεια του οποίου είχαν η κ. Βασιλική Πέννα, ο κ. Γεώργιος Αικατερινίδης και η κ. Άντα Κατσίκη - Γκίβαλου.

Συντονιστής τής παραπάνω Επιτροπής Επιμέλειας και της Έκδοσης του Τόμου ήταν ο κ. Θωμάς Π. Πέννας.

- Στις 2 Δεκεμβρίου 2015, ο Πρόεδρος της Εταιρίας μας κ. Θωμάς Π. Πέννας κλήθηκε ως κύριος ομιλητής στην εκδήλωση που συνδιοργάνωσε στην Αθήνα (αίθουσα Μακεδονικής Εστίας) η Ομοσπονδία Σερραϊκών Σωματείων Αττικής και ο Σύλλογος Νιγηριτών Αττικής «Ο Βισάλτης» και μίλησε με θέμα «Νιγηρία 1912-1913. Δύο απελευθερώσεις και μία νικηφόρα απόκρουση σε οκτώ μήνες».

- Στις 14 Μαΐου 2016, το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρίας μας (στην τελευταία συνεδρίασή του της τρέχουσας τριετίας) με ομόφωνη απόφασή του -σύμφωνα με το άρθρο 16 του Καταστατικού της Εταιρίας- ανακήρυξε τον Πρόεδρό της κ. Θωμά Π. Πέννα «Μεγάλο Ευεργέτη», λόγω των σημαντικών οικονομικών εισφορών του, κυρίως από το 2010.

- Στις 28 Μαΐου 2016, η Γενική Συνέλευση της Εταιρίας μας -μετά από πρόταση του κ. Θωμά Πέννα και σύμφωνα με το άρθρο 38 του Καταστατικού- απένευσε παμψηφεί τους τιμητικούς τίτλους του Επιτίμου Αντιπροέδρου της Εταιρίας στον κ. Γεώργιο Αικατερινίδη και της Επιτίμου Εφόρου στην κ. Βασιλική Πέννα.

Επίσης, η Γενική Συνέλευση εξέλεξε το νέο Διοικητικό Συμβούλιο και την Ελεγκτική Επιτροπή, για τη χρονική περίοδο: Ιούνιος 2016 - Μάιος 2019, όπως παρατίθεται στο επόμενο φύλλο.

- Στις 15 Οκτωβρίου 2016, το Υπουργείο Εσωτερικών - Διοικητικής Ανασυγκρότησης και Μακεδονίας - Θράκης με την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών συνδιοργάνωσαν στην Αίθουσα Διαλέξεών της, στη Θεσσαλονίκη, επετειακή εκδήλωση για τον Μακεδονικό Αγώνα.

Παρουσίασε και συντόνισε ο Γενικός Γραμματέας της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών κ. Βασίλειος Ν. Πάππας, προλόγισε

ο Πρόεδρος της κ. Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης και εισηγήθηκε η Υφυπουργός Εσωτερικών - Διοικητικής Ανασυγκρότησης και Μακεδονίας - Θράκης κ. Μαρία Κόλλια Τσαρουχά.

Ο προσκεκλημένος ως κύριος ομιλητής κ. Θωμάς Πέννας, εκπροσωπώντας την Εταιρία μας ως Πρόεδρος της, στην πενήνταλεπτη ομιλία του με θέμα: «Μακεδονικός Αγώνας - Βαλκανικοί Πόλεμοι», έδωσε μια συνοπτική εικόνα από την αφορμή έναρξης του Μακεδονικού Αγώνα, με τη δημιουργία της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1870, και αφού αναφέρθηκε στη χρεοκοπία της Ελλάδας το 1893, την ταπεινωτική ήττα της το 1897 και το «Κρητικό Ζήτημα» κατέληξε στο ουσιαστικό τέλος του Μακεδονικού Αγώνα με τον θρίαμβο των Βαλκανικών Πολέμων.

Μετά το τέλος της ομιλίας του κ. Πέννα, η Υφυπουργός Εσωτερικών και Μακεδονίας-Θράκης κ. Μαρία Κόλλια-Τσαρουχά τον βράβευσε για την πολιτισμική προσφορά του γενικά.

- Με το από 24 Ιανουαρίου 2017 Συμφωνητικό η Εταιρία μας παραχώρησε στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κεντρικής Μακεδονίας τα δικαιώματα ψηφιοποίησης, διάθεσης και χρήσης του περιεχομένου όλων των Τόμων των Σεραϊκών Χρονικών και το έργο θα υλοποιήσει η Βιβλιοθήκη του Τ.Ε.Ι, που εδρεύει στα Σέρρες.

Το Συμφωνητικό υπέγραψαν ο Πρόεδρος της Εταιρίας μας κ. Θωμάς Π. Πέννας και ο Πρόεδρος του Τ.Ε.Ι. Κεντρικής Μακεδονίας Καθηγητής Δημήτριος Πασχαλούδης.

**Διοικητικό Συμβούλιο και Ελεγκτική Επιτροπή
της Ιστορικής και Λογογραφικής Εταιρείας Σερρών - Μελενικού
(περιόδου: Ιούνιος 2016 - Μάϊος 2019)**

Τακτικά Μέλη Δ.Σ.

- Πρόεδρος:** **Θωμάς Π. Πέννας**, τ. Δικηγόρος Αθηνών στον Α.Π. και το Σ.τ.Ε., Ιστορικός Ερευνητής.
- Αντιπρόεδροι:** **Παναγιώτης Απ. Σίσκος**, Ομ. Καθηγητής Χημείας Περιβάλλοντος Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπ. Αθηνών, και **Στέλιος Δ. Καρδισάς**, M.D., Pharm.D., Ph.D., Χειρουργός Οφθαλμίατρος, Διδάκτωρ Οφθαλμολογίας του Πανεπιστημίου Harvard των Η.Π.Α., Μέλος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης του Τ.Ε.Ι. Κεντρικής Μακεδονίας.
- Γ. Γραμματέας:** **Ελένη Λέτσιου-Κορομηλά**, Παλαιογράφος, Ιστορικός Ερευνητής, Συγγραφέας, Συνεργάτης τής Βιβλιοθήκης τής Βουλής τών Ελλήνων.
- Ταμίας:** **Ηλίας Π. Παντελίδης**, MSc., MRCOphth., Δρ Χειρουργός Οφθαλμίατρος DipBA., FEBO.
- Έφορος:** **Ευστράτιος Θ. Βαχάρογλου**, Μεταδιδάκτωρ Ερευνητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Καθηγητής Δ/θμιας Εκπαίδευσης.
- Σύμβουλοι:** **Παναγιώτης Χρ. Ζιώγας**, Δρ Φιλ., ε.τ. Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων, Συγγραφέας.
Γιώργος Εμμ. Καλπαδάκης, Δρ Διεθνών Σχέσεων, Ιστορικός Συγγραφέας, Επισκέπτης Ερευνητής Πανεπιστημίου Καίμπριτζ UK.
Άντα Κατσίκη - Γκίβαλου, Ομ. Καθηγήτρια Ελληνικής Φιλολογίας Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
Χρίστος Μ. Οικονόμου, Δρ Πολ. Μηχανικός, τ. Καθηγητής Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.
Νίκος Ταχινοζλής, Δρ Φιλ. Α.Π.Θ., DrPhil. Πανεπιστημίου Κολωνίας Γερμανίας, Συγγραφέας, Καθηγητής Δ/θμιας Εκπαίδευσης.

Αναπληρωματικά Μέλη Δ.Σ.

Αικατερίνη Βάντση, τ. Γραμματέας Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Νίκος Κατσαμάνης, Φιλολόγος - Ιστορικός.

Ελισάβετ Κοτσιώνη.

Αικατερίνη Θ. Πέννα, Πτυχιούχος ΜΜΕ και Επικοινωνίας ΕΚΠΑ, Μάστερ Διαχείρισης Ανθρώπινου Δυναμικού (MSc in Human Resource Management) Πανεπιστημίου Cardiff U.K., Λέκτωρ στο Birkbeck College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, υποψήφια Δρ Μ.Μ.Ε. Παν/μίου Cardiff U.K.

Νατάλης Εμμ. Πέτροβιτς, Πολιτικός Μηχανικός.

Γιάννης Ε. Τσαρούχας, Φιλολόγος, Συγγραφέας, Προϊστάμενος Γενικών Αρχείων του Κράτους Ν. Σερρών.

Τακτικά Μέλη Ε.Ε.

Γιώργος Δ. Παπαηλιού, τ. Δικηγόρος Αθηνών, Διπλ/χος μεταπτυχιακών Νομικών Σπουδών σε Μπολόνια και Στρασβούργο, π. Πρόεδρος Σεραϊκής Ένωσης Αθηνών

Αλέξανδρος Ι. Πέννας, Σκηνοθέτης.

Αναπληρωματικό Μέλος Ε.Ε.

Αναστάσιος Πατραμάνης, Λιθογράφος.

Χορηγοί έκδοσης παρόντος Τόμου

Χρήστος Κ. Ζιώγας

εκ των «Ευεργετών» της Ι.Λ.Ε.Σ. - Μ.,
γεννημένος στα Άνω Πορόια Σερρών,
Πολιτικός Μηχανικός με διεθνή δραστηριότητα,
στη μνήμη των γονέων του Κώστα και Μεταξίας,
και

Αναστάσιος Ν. Πατραμάνης

εκ των « Δωρητών» και Μέλος τής Ι.Λ.Ε.Σ. - Μ.,
γεννημένος στο Νέο Σούλι Σερρών,
στη μνήμη του προπάππου του Νικολάου Μ. Πατραμάνη,
που αιχμαλωτίστηκε από τους Βουλγάρους το 1917
και πέθανε σε ηλικία 55 ετών στο στρατόπεδο
του Κάρνομπατ (Καρνοβατ) της Βουλγαρίας.

